

Sfera Politicii

112

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE
EDITATĂ DE FUNDAȚIA SOCIETATEA CIVILĂ

ANUL XII, 2004

Cuprins

Revista este editată de
Fundația Societatea Civilă

EDITORIAL BOARD

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
DENNIS DELETANT
ANNELI UTE GABANYI
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
VLADIMIR TISMĂNEANU
G. M. TAMAS

DIRECTOR

STELIAN TĂNASE

REDACȚIE

Redactor șef:
ROMULUS BRÂNCOVEANU

Redactor șef-adjunct:
IOANA COSTESCU

Secretar de redacție:
LIVIU STOICA

Colectivul redacțional:
ADRIAN CIOROIANU
LAURENȚIU ȘTEFAN SCALAT
VALENTIN STAN

Adresa Redacției:
Piața Amzei, nr. 13, Et. 1.
București, România
Tel/Fax: 01 312 84 96,
01 212 76 61
sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

2. <i>Editorial</i>	Andrei Vasilescu	Democrația și mass-media
6. <i>Politică internă</i>	Ovidiu Vaida	Marea schimbare de la Cluj-Napoca
12.	Dan Mercea	Comunicarea politică: argumentul subiectivității
17.	Dan Coriolan Simedru Iulia Huiu	Dimensiunile funcției de control parlamentar asupra Executivului
22. <i>Integrare europeană</i>	Victor Duculescu	Constituția europeană
28.	Dana Radler	National sovereignty
33. <i>Analiză politică</i>	Ionuț Ciobanu	Stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est
39.	Lavinia Stan	Notes on corrupt Post-Communist Privatization
46. <i>Politică internațională</i>	George Surugiu	Al Manar TV - "televiziunea de gherilă" a Hezbollah
52. <i>Dezbateri</i>	Paul Blendea	Mandarinii culturali sau nevoia de schimbare culturală
56. <i>Document</i>	Stelian Tănase	Stalin
62. <i>Recenzii</i>	Alexandru Gabor	În chestiunile constituționale știm ce și cum să reformăm? Giovanni Sartori, <i>Ingineria constituțională comparată</i>

**Revistă recunoscută
de CNCSIS**

Revista Sfera Politicii apare cu sprijinul
NATIONAL ENDOWMENT FOR DEMOCRACY

Democrația și mass-media

ANDREI VASILESCU

This is an essay concerning the differences between Romanian democratic system and the occidental democracies. Following the thesis that not the of police and justice marks the weakness of Romanian Democracy, but the lack of an independent mass-media, the author reviews the problems which have to be addressed in order to ensure a real independence of mass-media: economic and financial independence and a better legislative framework.

Nici o democrație nu poate fi perfectă; în orice astfel de sistem politic își găsesc locul, într-o măsură mai mare sau mai mică, proasta gestionare a afacerilor publice, corupția ori traficul de influență. Cu toate acestea, e de ajuns o privire comparată sumară pentru a vedea că există diferențe notabile între diversele state ce au o organizare democratică. Teoreticienii democrației par să fi ajuns la un anumit consens cât privește condițiile formale pe care un stat trebuie să le îndeplinească spre a fi considerat o democrație (Robert A. Dahl enumeră o serie de opt garanții instituționale ce trebuie îndeplinite cumulativ). Cum se explică însă diferențele existente între statele care au din punct de vedere formal o astfel de organizare? De ce, în condițiile îndeplinirii aceluiași garanții instituționale, există diferențe de ordin practic atât de mari între țara noastră și, bunăoară, Franța sau Marea Britanie?

O parte a răspunsului stă în felul în care, ca parte a garantării bunei desfășurări efective a jocului democratic, raportul dintre presă și diversele grupări politice este mai mult sau mai puțin viciat în societatea respectivă. Trecerea de la democrația restrânsă, ateniană, la democrațiile societăților industriale nu ar fi fost posibilă fără dezvoltarea spectaculoasă a mijloacelor de informare, văzute în sensul etimologic cel mai strict al termenului de “media”, adică cel de intermediere, de punte de legătură între politicieni și votanți, între guvernanți și guvernați. Dacă în sensul ei clasic democrația presupunea participarea directă a indivizilor-cetățeni la realizarea jocului democratic, adică la discursurile și debaterile publice din agora urmate de supunerea la

vot, în sensul ei modern democrația presupune existența unei veritabile “curele de transmisie” care, în condițiile complexității deosebite a vieții moderne, să asigure cu succes informarea corectă și nepărtinitoare a votantului cu privire la actorii de pe scena politică. Este evident că, cu cât acest mijloc de legătură este mai obstrucționat, cu atât imperfecțiunile jocului democratic vor fi mai mari și analog, probabilitatea atingerii unui înalt nivel de democratizare al societății respective va fi mai mică.

Una din întrebările cheie pentru a explica diferența frapantă dintre democrația românească și cele occidentale este: de ce își permit (cu excepția parțială a anilor electorali) unii reprezentanți ai puterii din România să ignore legalitatea? Cel mai la îndemână răspuns, repetat aproape obsesiv, este că “justiția și poliția (sau, mai larg, organele abilitate) sunt controlate din punct de vedere politic și deci au devenit inapte să acționeze potrivit rolului lor”. Prin aceasta însă nu se oferă decât o parte a explicației, căci în general în lumea modernă nu poate exista o separație absolută între puterile statului; și în multe din statele occidentale al căror standard democratic îl invidiem există de asemenea un grad ridicat de dependență al factorilor juridici și administrativi de executiv, adică de politic (prin posibilitatea numirii și a eliberării din funcții, prin diverse atribuții de control etc.), dar lucrurile nu stau atât de rău ca în România. O explicație mai plauzibilă ar fi că în statele respective există, spre deosebire de România, un sistem mediativ independent și foarte puternic ce poate contrabalansa orice interferență nelegală între sferele puterii sau orice exercitare nedreaptă a

funcțiilor publice. Această funcție cu totul și cu totul specială a mass-media constituie în viziunea multor analiști chiar rolul ei primordial într-o democrație, acela de a acționa ca un câine de pază (*watch-dog*) la acțiunile puterii statale. Asta înseamnă că presa are menirea principală de a acționa ca o contrapondere a puterii politice prin dezvăluirea abuzurilor în exercitarea autorității de stat, precum și prin înlesnirea dezbaterilor privitoare la buna funcționare a guvernării. Două sunt tendințele care pot să limiteze în mod periculos această funcție a presei, și ambele se manifestă îngrijorător în societatea românească: lipsa ancorării puternice a mass-media în piața liberă pentru a se asigura independența financiară completă față de guvernare și, respectiv, situarea presei în poziția de simplu obiect în voia reglementărilor publice schimbătoare. Doi reputați politologi americani, Kelley și Donway, au afirmat în acest sens că “o presă care funcționează prin licențe, prin reglementări și dispoziții, devine obiect al presiunilor politice atunci când tratează probleme ce afectează interesele celor aflați la putere”. Concret, controlul indirect, prin pârgii economico-financiare, și cel direct, prin legi și dispoziții, tind să atrofieze, dacă nu chiar să anihileze, rolul presei de supraveghere și de contrabalansare a puterii politice.

Raportul despre libertatea presei în anul 2003 realizat în cadrul proiectului FreeEx România cu sprijinul Fundației pentru o Societate Deschisă ilustrează cum nu se poate mai bine toate aceste neajunsuri ale mass-media din România.

În România nu există în mod propriu-zis, arată Raportul, o lege de organizare și de funcționare a presei, adică un act legislativ care să aibă un caracter generic, fundamental cât privește drepturile și limitările instituțiilor de presă pe de o parte, respectiv protejarea intereselor acesteia în raport cu clasa politică și cu patronatul, pe de altă parte. Singurele reglementări în vigoare (în afara art. 30-31 din Constituția României, care statuează, în sens generic, libertatea de exprimare și dreptul la informație) sunt în domeniul audiovizualului: “Legea audiovizualului” (modificată ultima dată în 2002) și “Legea privind înființarea și funcționarea Societății Române de Radiodifuziune și a Societății Române de Televiziune” (1994), au mai mult un caracter tehnic, căci privesc modalitățile de acordare a licențelor pentru audiovizual și, respectiv, modul de funcționare al serviciului public de radioteleviziune.

Golurile legislative ce privesc mai ales presa scrisă au făcut posibile o serie întreagă de interferențe ale factorilor politici în chestiunea așa-nu-

mitelor delictelor de presă: punctul de plecare este clasificarea insultei, calomniei și a ofensei ca și chestiuni de drept penal și nu de drept civil. Avem în vedere aici celebrele articole 205 (privind insulta), 206 (privind calomnia) precum și 239 (privind ultrajul prin mijloace de comunicare contra unui funcționar public) care au fost păstrate, într-o formă foarte puțin revizuită, și după ultima modificare a Codului Penal, din anul 2002. Practic, puterea deține dreptul (o evidentă reminiscență a sistemului totalitar) de a interveni în conflictul dintre două persoane particulare (conflict ce ține de esența dreptului civil) prin pârgiile juridice pe care le are la dispoziție. În acest mod, guvernul poate dispune, în permanență, de o modalitate de șantaj la adresa presei, ceea ce constituie, fără doar și poate, o limitare a sferei de acțiune a acesteia. De fapt, și la adăpostul legislației civile s-a creat o cale certă de intimidare a jurnaliștilor: posibilitatea lansării împotriva lor de acțiuni în instanță cu pretinderea, ca daune, a unor sume astronomice; în acest sens atât guvernele dintre 1996 și 2000 cât și guvernarea PSD de după 2000 au acționat la unison, prin promovarea de ordonanțe de urgență ce prevedeau, sau măcar înlesneau, astfel de acțiuni în justiție.

Pe lângă prevederile precise, cu un caracter bine determinat, legislația românească în vigoare păcătuiește și printr-o serie întreagă de prevederi cu caracter ambiguu care pot fi interpretate (multe dintre ele au și fost) într-o manieră ce duce la apariția a numeroase abuzuri împotriva jurnaliștilor, generând astfel prin consecință o limitare severă a libertății de exprimare; amintim în acest sens prevederile interpretabile privind comunicarea de informații false, încălcarea dreptului la viață privată, așa-zisele infracțiuni contra persoanelor care se bucură de protecție internațională, furnizarea de date confidențiale privind patrimoniul cultural național mobil, instigarea militarilor la nerespectarea obligațiilor, divulgarea secretului care periclitează siguranța națională, instigarea publică și apologia infractorilor etc.

Rezultatul direct al acestor măsuri legislative îl găsim în cadrul aceluiași raport: sute de procese intentate ziariștilor și publicațiilor (între 1997-2001, unui singur cotidian central i-au fost intentate 318 acțiuni în justiție!), acțiuni prin care se cer (și se obțin) despăgubiri ce au drept obiect sume ruinătoare; drept exemple, cităm condamnarea lui Dan Bălășescu în solidar cu “Gazeta de Olț” la plata a 18.000 de euro daune morale prefectului de Dolj (sentință definitivă!) sau Lia Epure, în solidar cu “Ziua de Vest” la plata a 15.000 de euro daune mo-

rale unui senator de Timiș (recursul încă în judecare la data publicării raportului) etc. Cât privește șantajul pornind de la aceste prevederi legale, cifrele vorbesc de la sine: un chestionar din februarie 2003 în cadrul proiectului Cartea Albă a Presei arată că 43,2% dintre redactorii chestionați fuseseră amenințați cu procese penale pentru insultă și calomnie, adică aproape unul din doi redactori!

Celălalt aspect al limitării abuzive a libertății presei din România pe care ne-am propus a-l discuta în articolul de față privește ingerințele puterii prin pârgii economico-financiare ce au drept scop denaturarea și chiar dezinformarea opiniei publice cu privire la realitățile scenei politice. În democrațiile moderne este crucial ca presa să fie independentă din punct de vedere financiar; fără autonomia pe care i-o conferă autofinanțarea, presa de mare tiraj nu își poate păstra cu succes rolul de mediator între scena politică și marele public. Există o serie întreagă de factori perturbatori care pot vicia acest proces, cei mai importanți fiind: funcționarea insuficientă a pieței reclamelor, concentrarea a importante mijloace de presă în mâinile unori grupuri puternic implicate politic (cu scopul evident de a se servi de audiența acestora pentru a influența jocul democratic) și folosirea de către guvernanți a unor importante “portițe legislative” (acordarea de contracte publicitare grase prin regiile de stat, amânarea pe termene lungi și foarte lungi a datoriilor către buget, acordarea preferențială de licențe etc.) cu scopul de a “premia” atitudinea fidelă, respectiv de a șantaja anumite organe de presă.

Nu întâmplător am început enumerarea cu problemele legate de piața reclamelor: autonomia financiară a presei, trebuie spus dintru început, este în mod direct legată de bunul mers al acestei piețe; cu cât fondurile care ajung la presă pe această cale sunt mai numeroase, cu atât reprezentanții ei sunt mai feriți de ingerințele economico-financiare ale puterii sau ale diverselor grupări politice. Calea cea mai sigură pentru o presă independentă din punct de vedere financiar este ca prin mecanismele concurențiale ale acestei piețe să se obțină sume care să acopere într-o măsură cât mai mare nevoile organelor de presă. În anii de după 1989 s-a înregistrat în România o creștere aproape constantă a indicilor de pe piața reclamelor însă, în sumă totală, aceasta s-a dovedit insuficientă pentru a asigura independența financiară: deși creșterea cifrei de afaceri a investițiilor în publicitate e una la prima vedere uimitoare (de la 26.600.000 dolari în 1993 la 1.263.000.000 dolari în 2002) ea nu reprezintă decât jumătate din cea a Ungariei, a patra parte a celei din Polonia, si

abia a cincizecea parte față de Germania! Tot mai multe analize comparate tind să arate că există o legătură de directă proporționalitate între veniturile presei din publicitate (ca simbol al independenței financiare) și gradul de democratizare al societății respective. Nu ne putem aștepta deci să ne plasăm prea sus într-o eventuală ierarhie a democrațiilor europene, cel puțin atâta timp cât unul dintre cei mai importanți actori de pe scena mediatică din țara noastră, TVR, depinde în proporție de peste 90% de subvenții (acordate de guvern) și de veniturile din taxa de audio-vizual (obținută și păstrată prin grația parlamentului)!

Raportul menționat alocă un spațiu important fenomenului pe care îl numește de “berlusconizare” a presei din România. Conștiente de rolul fundamental al organelor de presă în influențarea deciziilor electorale, grupările politice din România, prin anumiți oameni de afaceri interpuși, au căutat în ultimii ani să obțină sau să-și consolideze controlul asupra mijloacelor de informare în masă ori asupra rețelelor de distribuție a acestora. Mai puțin evidentă la nivelul presei centrale (deși coaliția PSD – PUR a reflectat tocmai acest lucru), tendința s-a manifestat cu precădere la nivel local, și, firește, are consecințe din ce în ce mai importante pe măsură ce presa locală tinde să acapareze un public din ce în ce mai numeros. Profitând de fragilitatea financiară a multor ziare, televiziuni ori posturi de radio, combinată cu exercitarea a tot felul de alte presiuni, în multe județe din România oameni de afaceri și politicieni locali (uneori una și aceeași persoană) preiau controlul asupra organelor de presă locale fără să urmărească vreun scop comercial, ci doar pentru a le folosi ca mijloace de exercitare a influenței politice, de protejare a afacerilor proprii ori de atacare a adversarilor economici și politici; nu de puține ori, fără nici o șfială, respectivele persoane au declarat public faptul că prin exercitarea acestui control urmăresc obținerea de voturi. Județe ca Bacău, Brașov, Constanța, Vrancea, Neamț, se continuă în Raport, sunt cele mai bune exemple.

Un aspect și mai important, dar nu suficient de larg comentat, îl reprezintă implicarea directă a reprezentanților puterii, prin pârgurile puse cu generozitate la dispoziție de către legislația lacunară, în bunul mers al pieței media. Procedul e unul ce poate să fie considerat deja “tradițional” pentru țara noastră: oferirea de avantaje economice sau de poziție diverselor unități de presă la schimb cu crearea unei imagini favorabile prin difuzarea abundentă de informații cu caracter pozitiv. Concret, Raportul conexează două tipuri de observații privitoare la

televiziunile din România (segmentul este semnificativ deoarece pe piața românească televiziunile au, de departe, ponderea cea mai importantă); mai exact, sunt puse în legătură datele cu privire la datoriile pe care cele mai importante televiziuni private din România le au la buget și aparițiile în știrile prime-time ale reprezentanților puterii, față de reprezentanții opoziției. Și Societatea Academică Română avertiza într-un raport din ianuarie 2004 că e extrem de dificil pentru un redactor să fie imparțial atunci când știe că televiziunea la care lucrează e datoare vândută la stat. Mai mult, respectiva organizație continuă atrăgând atenția asupra unei tendințe periculoase privind televiziunile din România: pentru a evita presiunile politice, datorate lipsei de putere financiară, editorii s-au refugiat în ultimii ani în presa de tip tabloid, înclinată spre știri de senzație; deși redacțiile susțin că „această procedură asigură menținerea unui rating ridicat”, știrile sunt din ce în ce mai puțin urmărite, pierzând 20% din audiența pe care o aveau în anul 2000 (după cum se vede opinia încetățenită că „publicul e cel care cere scandaluri, crime și violuri” e una falsă). Dacă adăugăm și complicitatea suspectă între anumite publicații și anumite ministere, agenții guvernamentale sau regii autonome pe baza unor generoase contracte de publicitate, obținem o imagine aproape completă asupra impactului real pe care presa îl realizează asupra jocul democratic din România: nici vorbă de o reflectare cât mai fidelă a realităților de pe scena politică, mass media tinde să se transforme tot mai mult într-un instrument perfid, extrem de periculos și totodată extrem de util în mâinile lipsite de scrupule ale unor politicieni vicleni.

BIBLIOGRAFIE

- Raportul pe 2003 al Agenției de Monitorizare a Presei în www.freecex.ro
 Dahl, Robert – *Poliarhiile*, Institutul European, Iași, 2000
 Coman, Mihai – *Mass media în România post-comunistă*, Polirom, Iași, 2003
 Pop, Doru – *Mass media și democrația*, Polirom, Iași, 2001
 Codul Penal, cu modificările până la 1 oct. 2003

SEMNAL

Ortega y Gasset

Originea și epilogul filozofiei și alte eseuri filozofice

Traducere: Sorin Mărculescu

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2004

Intenția lui Ortega de a scrie o sinteză despre originea și despre situația actuală și viitoare (epilogul) a filozofiei nu s-a realizat în timpul vieții sale. A apucat să publice doar un studiu intitulat „Fragmentos sobre el origen de la filosofía” („Fragmente despre originea filozofiei”) într-un volum omagial dedicat lui Karl Jaspers (Offener Horizont, R. Piper Verlag, München, 1953). Dar celelalte scrieri rămase printre manuscrisele marelui filozof au putut constitui un răspuns la întrebarea care-l frământa după elaborarea contribuțiilor sale decisive: una dintre multiplele îndeletniciri de supraviețuire ale omului de-a lungul istoriei sale a fost și aceea de a face filozofie, ea neconstituind însă o ocupație permanentă a omenirii, ci una care s-a ivit într-o bună zi în Grecia și a ajuns cu siguranță până la noi, fără a prezenta însă nici o garanție că va continua și pe viitor. Încercarea de a înțelege ce se va întâmpla cu filozofia, după lunga sa istorie pe care o trece strălucit în revistă, constituie preocuparea de căpetenie a lui Ortega în paginile de față. El caută cu seninătate în trecut „urmele viitorului”, lucrarea „sensului istoric”, concept a cărui elaborare e una dintre cele mai importante contribuții ale lui Ortega la filozofia vremii noastre. ■

Marea schimbare de la Cluj-Napoca

OVIDIU VAIDA

The author makes a detailed analysis of all the candidates for Cluj-Napoca's mayoralty, with emphasis on the winner's evolution – Emil Boc – and on the strategy developed by his team, which was favored by others' strategies. The conclusion sustained by gathered data shows that Boc's victory should have been not a surprise, given that we faced a new kind of politician and a new kind of politics for the post-revolution age.

Context politic

Alegerile locale din 2004 din Cluj-Napoca au avut o încărcătură simbolică mult peste alegerile similare din alți ani sau din alte orașe. Dacă, de regulă, Bucureștiul capta atenția opiniei publice și a mass-media, în 2004 și Clujul a devenit un pol important în lupta politică din România. La acest fapt au contribuit mai mulți factori.

Cluj-Napoca a fost considerată istoric, capitala Ardealului, element demn de reținut în condițiile existenței clivajului centru-periferie, manifestat cu precădere în această regiune.

Dar poate ce a făcut orașul special în viața politică românească a fost istoria post-decembristă a acestuia, istorie care a demonstrat slăbiciunile clasei politice românești și ale sistemului politic.

La primele alegeri locale de după Revoluția din 1989, primarul Clujului a devenit naționalistul Gheorghe Funar, reprezentant al PUNR, partid apărut în 1990 ca o replică la înființarea UDMR. În turul doi al acelor alegeri, Funar a inaugurat ceea ce va deveni arma sa favorita la toate întrecerile electorale care vor urma, anume discursul naționalist. Fără a se impune prin realizări deosebite în plan administrativ, Gheorghe Funar a folosit cu măiestrie câteva din instrumentele luptei politice, accentuându-se pe impunerea propriei imagini politice.

Unei astfel de strategii, celelalte partide nu i-au putut opune alternative de succes, astfel că în 1996, Funar și-a adjudecat al doilea succes local. Deja Clujul devenise binecunoscut în restul țării nu prin realizări economice, culturale sau, de ce nu, fotbalistice, ci prin gesturile ce uneori frizau ridicolul ale primarului.¹

Parcă arătând că politica nu este totuși un lucru atât de simplu, filialele locale ale principalelor partide

românești nu au reușit nici în 2000 să pregătească candidați competitivi sau măcar capabili să câștige alegerile pentru postul de primar. Ba mai mult, al doilea în întrecerea electorală de atunci s-a situat reprezentantul UDMR², care, pentru a nu exacerba votul etnic, s-a retras din turul doi pentru a permite accesul reprezentantului CDR.

De fapt, succesele electorale ale lui Funar puteau veni ca urmare a unor campanii electorale bune sau absenței unor adversari pe măsură. Dar ce părea cu adevărat stânjenitor era modul în care primarul își exercita mandatul și interacționa cu celelalte instituții. Practic cei 12 ani de mandat au constituit un nesfârșit șir de scandaluri, gesturi excentrice sau persiflări ale autorităților statului. Rând pe rând, prefectii, consiliul local sau instanțele judecătorești sau declarat neputincioase în fața primarului Funar sau au fost pur și simplu sfidate. La finalul mandatului său din 2004, Funar avea calitatea de pârât în zeci de procese de calomnie, iar Primăria Cluj-Napoca era angrenată în peste 6.000 de procese.

Totuși, pentru alegerile din 2004, partidele s-au pregătit mult mai bine. Față de alte orașe, acum Clujul prezenta câteva avantaje. Urmare a centralizării excesive a țării în plan politic și administrativ în epoca comunistă, cu urmări semnificative și în perioada post-decembristă, s-a ajuns la rezultatul, cel puțin în planul selecției elitelor politice, ca acestea să provină în cvasitotalitatea lor din capitală sau să fi început o carieră politică în capitală. Din acest punct de vedere, Cluj-Napoca prezenta particularitatea ca, într-o competiție evident inegală, să se situeze totuși pe locul doi într-un clasament al originii clasei politice românești. Plecând de la Gheorghe Funar, președintele clujean al celui de-al treilea partid ca pondere parlamentară între 1992 și 1996 și continuând cu Andrei Marga, unul din cei mai

importanți miniștri ai guvernării 1996-2000 și pentru o perioadă, lider al PNTCD, fenomenul a ajuns la apogeu după alegerile din 2000. Guvernul Năstase a inclus încă de la început, trei miniștri clujeni, dublați peste un an de purtătorul de cuvânt al guvernului, provenit tot din orașul de pe Someș. Aceștia li s-a alăturat un universitar local, Emil Boc, care a reușit prin tenacitate și muncă să devină cel mai vizibil parlamentar român și chiar președinte executiv al PD, al doilea în ierarhia partidului după liderul Traian Băsescu. De altminteri, chiar dintre cei pomeniți anterior vor fi desemnați contracandidații lui Funar în scrutinul pentru primărie.

Competiția electorală a fost influențată încă de la început de două elemente stabilite la București: înjghebaria alianței dintre PNL și PD și decizia lui Traian Băsescu de a nominaliza pe parlamentarii PD în calitate de candidați la primăriile orașelor de reședință a acestora. Astfel, deputatul Emil Boc a devenit candidatul Partidului Democrat pentru primărie. Preluând modelul Bucureștiului, anume cel al listelor comune și candidaților unici, Clujul a fost al doilea și singurul oraș în afara capitalei în care alianța PNL-PD a ales varianta ofertei unice.

Pregătit printr-o rețetă *a la* Dâncu, care a inclus printre altele un sondaj în care reprezentantul PSD avea peste 40% în intențiile de vot ale clujenilor, Vasile Soporan, prefect al județului, a fost desemnat candidatul PSD. Misiunea acestuia se anunța destul de grea, într-un oraș cunoscut ca fiind mai degrabă ostil PSD. UDMR a amânat până aproape de începerea campaniei electorale desemnarea unui candidat propriu.

Confirmând parcă însemnătatea alegerilor locale din Cluj-Napoca, un alt partid și-a desemnat unul dintre lideri în competiția electorală locală. Cu un gest reprezentând mai degrabă lipsă de soluții, Acțiunea Populară a nominalizat-o (direct de la centru) pe Smaranda Enache, vicepreședinte al partidului, mai cunoscută în calitate de președinte al Ligii ProEuropa.

În ciuda eforturilor mediatice ale PSD, Vasile Soporan nu a reușit să se impună ca o opțiune electorală serioasă. În mediile politice clujene, erau deja acceptate două ipoteze: Emil Boc va reuși să câștige din primul tur, sau în turul doi se vor califica Boc și Funar, cu consecințe pe măsură și asupra configurației consiliului local.

Drept care, într-un gest mult comentat și mediatizat, PSD i-a desemnat "la pachet" pe cei doi candidați surpriză pentru București și Cluj-Napoca, respectiv Mircea Geoană și Ioan Rus.

Ioan Rus, perceput mult mai pozitiv electoral, a modificat considerabil mini-sistemul politic local. Prima consecință a fost prelungirea în plan local a acordului

parlamentar dintre PSD și UDMR: filialele celor două partide au semnat un acord prin care maghiarii renunțau la propriul candidat în favoarea lui Rus, care pleca astfel în întrecerea electorală cu un ipotetic avans de 20%, cifră reprezentând ponderea populației maghiare din Cluj, respectiv a voturilor acesteia.

Campania electorală

Campania electorală a fost relativ calmă. Cei trei mari candidați au prezentat, cum era de așteptat, strategii electorale corespunzătoare poziției în care se aflau: parlamentarul activ, ministrul clujean eficient și primarul cu mandat foarte lung. De asemenea, a fost și o bătălie a bugetelor de campanie³, dar și a stilului fiecărui partid. Dacă în acest ultim segment, PSD s-a manifestat ca un partid de guvernământ, atotputernic, așezat, cu un ritm constant, Alianța PNL-PD a prezentat o campanie dinamică, cu multe impulsuri și replici rapide la acțiunile contracandidaților⁴, pe când PRM a avut o campanie greoaie, cu elemente și chiar sloganuri de la alegerile anterioare.

Ioan Rus

Candidatul PSD a plecat la drum cu imaginea unui individ puternic, un ministru eficient și serios, care a făcut multe pentru România (vezi eliminarea vizelor) și care poate face la fel de multe pentru Cluj-Napoca. S-au utilizat mai multe sloganuri electorale: "Inimi lângă inima Transilvaniei", "Împreună pentru Clujul european" și inevitabilul "Votați Ioan Rus Primar". De asemenea, în calitate de candidat și al UDMR, Ioan Rus mai propunea și "Marea împăcare" între cetățenii orașului. În emisiunile televizate⁵ sau cele de la radio, Rus se prezenta ca un om priceput, care face totul serios, de la afaceri la administrație. Totuși, strategie electorală sau simplă eroare umană, candidatul PSD a manifestat în dese rânduri o anume nervozitate, manifestând parcă lehamite sau replicând cu expresii de genul: "Nu mă înveți dumneata pe mine!"⁶. În același spectru negativ se poate înscrie și atitudinea oarecum distantă, manifestată prin îmbrăcăminte în permanență neagră și absența oricărui zâmbet, chiar și "electoral" în emisiunile televizate sau mai ales de pe afișele electorale.

Ca tip de publicitate electorală, PSD, dispunând de resurse impresionante⁷, a folosit aproape exclusiv genul *above-the-line*, publicitate electorală desfășurată în media tradițională (TV-radio, presă, outdoor). Ioan Rus a evitat "băile de mulțime", însă a folosit deseori, calitatea sa de membru al guvernului. La lansarea candidaturi a participat chiar primul-ministru Adrian Năstase, iar de-a lungul campaniei electorale s-au perindat prin județ majoritatea membrilor guvernului, cu vești bune de la FMI sau inaugurând diverse locații, toate

în prezența lui Ioan Rus. În acest context, a fost relevant gestul guvernului de a inaugura la Cluj-Napoca, cu trei săptămâni mai devreme, lucrările la autostrada Borș-Brașov.

De asemenea, spre finalul campaniei Ioan Rus a evitat și confruntările directe de la TV cu contracandidații săi, la cele anterioare pierzându-și uneori cumpătul în fața câtorva acuzații, firești totuși într-o campanie.

Tot PSD a fost și singurul partid care a decurs la lovituri sub centură, publicând în presa locală câteva caricaturi care îl prezentau defavorabil pe Emil Boc.

Emil Boc

Emil Boc a fost primul competitor care și-a lansat candidatura, cu excepția, firește, a lui Gheorghe Funar, primarul în funcție și implicit, candidat în continuare pentru un nou mandat. Campania lui Boc s-a axat pe doi vectori: unul a fost cel al propriei imagini, iar al doilea încerca să lege persoana candidatului de Alianța PNL-PD, care doar în județul Cluj, avea liste comune la consiliile locale ale orașelor și la consiliul județean. Candidatul PNL-PD s-a prezentat în campanie ca un om obișnuit, apropiat de oameni. Sloganurile de campanie au fost în același ton: “DA, e timpul!”, “Boc, vecinul tău de bloc” sau “Arde-i pe corupți!”, slogan binecunoscut, importat din București, având în grafică un ardei iute în locul literei “i”. Emil Boc a mai prezentat și câteva elemente originale, evitând, de pildă, utilizarea clasicului, dar redundanțului “Votați Emil Boc primar”, prezentând, în schimb, în premieră pentru Cluj-Napoca, scrisori personalizate pentru fiecare cartier sau pliante cu programul campionatului european de fotbal. Boc a fost, de altfel, și singurul candidat cu pagină de Internet proprie.

Un alt atu al lui Emil Boc a fost folosirea unei particularități a orașului Cluj-Napoca, anume faptul că este un important centru universitar⁸. În condițiile în care studenții din alte localități au dreptul să voteze în orașul în care își urmează studiile, Emil Boc a desfășurat o campanie activă în campusurile studențești, ajutat fiind și de faptul că este cadru didactic în activitate și cel mai tânăr dintre cei trei candidați.⁹

Spre deosebire de Ioan Rus, beneficiind și de imaginea de politician apropiat de oameni (aducând oarecum cu stilul lui Ion Iliescu), Emil Boc și alături de el, Alianța PNL-PD, au desfășurat o campanie *below-the-line*, publicitate electorală bazată pe întâlniri electorale, corespondență sau spectacole. De altfel, una dintre zonele în care Boc a punctat corespunzător au fost tocmai “băile de mulțime”, ocolite de ceilalți candidați.¹⁰

Gheorghe Funar

Primarul în exercițiu a pornit în campanie cu

aceeași încredere pe care a manifesta-o mereu în politică: cea a victoriei depline.¹¹ Într-un clasament informal al imaginii în campanie, însă, candidatul PRM s-a clasat după cei ai PSD și Alianței. Gheorghe Funar s-a prezentat în fața electoratului ca un primar gospodar, care a realizat multe pentru oraș, dar care trebuie să-și continue proiectele. În acest sens, unul dintre sloganuri a fost relativ bine ales: “Unitate și *continuitate la Cluj-Napoca* (s.n.)”. Sloganul principal de campanie însă, “Unii vorbesc, Funar construiește” a avut destule hibe. În primul rând, forța în mod inutil o rimă, apoi încerca să-l prezinte pe candidat ca pe gospodar cu multe construcții la activ, în condițiile în care principala critică adusă acestuia în campanie a fost tocmai absența acestora, accentuând astfel această nereușită a primarului, în loc să o mascheze. De altfel, sloganurile acestuia nu au fost prezentate etapizat, sau în circumstanțe diferite, ci îngrămădite toate pe același pliant¹². Gheorghe Funar a avut de surmontat și dezavantajul uzurii adusă de cei 12 ani de mandat. Acesta nici nu a insistat foarte mult pe realizările fostelor mandate, ci a insistat pe proiectele viitoare. Dacă unele priveau chestiuni comune sau de interes general, gen locuințe, piețe sau străzi, câteva propuneri purtau marca originalității lui Gheorghe Funar: construcția unei grădini zoologice, a unui parc de distracții, a unui hipodrom și unei replici, în mărime naturală, a Columnei lui Traian.

Striviți literalmente de bălălia dintre cei “trei mari”, ceilalți candidați au reușit cu greutate să-și facă auzite ofertele electorale. Sarcina acestora a fost cu atât mai dificilă cu cât aceștia nu făcuseră nici un fel de precampanie electorală, fiind în cele mai multe cazuri, complet necunoscuți electoratului clujean, cu excepția târg-mureșencei Smarandei Enache, o soluție de avarie a AP.¹³ Se cuvin amintite eforturile URR, cu câteva elemente de modernitate în campanie, anulate însă de lipsa fondurilor și de lipsa notorietății candidaților, cele ale PUR, care a dispus de fonduri consistente și de sprijinul mascat al postului Antena 1, precum și prestația Smarandei Enache, care s-a prezentat în toate dezbaterile televizate cu moderație. La polul opus s-au situat PUNR și PNTCD. PUNR a fost cel mai important din Cluj în perioada 1992-1996, deținând Primăria prin Gheorghe Funar, chiar președinte al acestui partid la acel moment. Chiar dacă a alunecat încet-încet spre marginea scenei politice clujene, PUNR a obținut la alegerile locale din 2000 trei posturi de consilieri locali. PNTCD a suferit la Cluj-Napoca aceeași agonie ca în întreaga țară, cu excepția notabilă a Timișoarei. Deținând postul de prefect al județului în perioada 1996-2000 și desemnând la localele din 2000 un candidat căruia i-au lipsit doar câteva mii de voturi ca să-l învingă

pe Gheorghe Funar, PNTCD a eşuat în intenția sa de a mai trezi interesul cetățenilor.

Elemente importante ale campaniei electorale

- Gestul lui Emil Boc de a jura cu mâna pe Biblie că nu va face o alianță electorală cu UDMR¹⁴
- Nominalizarea lui Ioan Rus din partea PSD și înlocuirea lui Vasile Soporan¹⁵
- Anunțul UDMR că își retrace propriul candidat la primărie în favoarea lui Ioan Rus
- Anunțul Alianței PNL-PD, după primul tur, conform căruia nu vor face nici un fel de înțelegere electorală pentru turul doi
- Poziția evazivă a lui Funar după turul 1: inițial, acesta sugera o apropiere a sa de Emil Boc, apoi a revenit, indicând voalat sprijinul său pentru Ioan Rus

Rezultatele alegerilor

Importanța atât formală cât și simbolică a alegerilor locale a fost confirmată și de prezența la urne: 151.531 (56,37%) de cetățeni prezenți la vot (dintre care 149.851 de voturi valabil exprimate), față de 146.370 (54,2%) votanți în 2000.

Anticipate parțial de sondaje, alegerile locale din Cluj-Napoca au produs două efecte importante: în primul rând, Gheorghe Funar, unul dintre cei mai longevivi primari post-decembriști, a fost eliminat din cursă; apoi, a fost confirmată bipolaritatea politică de la nivel național, cu PSD, respectiv Alianța PNL-PD, de o parte și de alta a baricadei.

Totuși, bipolaritatea a avut parte de ingredientele locale constituite de prezența UDMR și a PRM. De altfel, candidații celor patru formațiuni politice au obținut împreună peste 95% dintre voturile clujenilor (pentru comparație, în 2000 doar primii doi candidați au obținut rezultate bune: Funar 45,88%, Eckstein Kovacs Peter 21,15%¹⁶). Tot aceiași candidați au constituit, fiecare, câte o “locomotivă” pentru partidele sau alianțele lor. Astfel, Ioan Rus a obținut 1570 voturi mai mult decât suma voturilor PSD și UDMR, Emil Boc o diferență de 5808 voturi, iar Ghe. Funar a avut un plus de 2286 voturi. Ceilalți candidați au obținut aproape în totalitate (cu excepția Smarandei Enache) scoruri net inferioare partidelor lor. Se manifestă aici o particularitate a sistemului electoral românesc utilizat la alegerile locale: sistemul permite votul util în cazul candidaților pentru funcția de primar și votul “sentimental” sau ideologic pentru partide.

Diferența mare la voturi în plus față de propriul partid¹⁷ (5808 vs. 1570) între Emil Boc și Ioan Rus poate fi explicată prin mai multe elemente. În primul rând a fost vorba de o întrecere între imaginea celor doi candidați: primul, cu o figură bonomă, mereu zâmbitor, dar și cu o activitatea prodigioasă ca parlamentar

și fără nici un fel de “pete” în trecutul său, al doilea, mai mereu încruntat și cu acuzații de a-și fi favorizat propriile firme în mandatul ministerial. De asemenea, s-a estimat că electoratul maghiar nu a votat în totalitate în favoarea lui Ioan Rus, aproximativ 10-15% din voturi mergând spre candidatul Alianței PNL-PD.

Pe partide, competiția a fost adjudecată de Alianța PNL-PD. În mod curios, următoarele trei partide au obținut scoruri asemănătoare, PRM, PSD și UDMR situându-se în jurul a 20% din opțiunile electoratului. Barierea reprezentată de pragul electoral de 5% nu a mai cauzat situații dramatice gen PDAR în 1992 sau ApR în 2000¹⁸: toate celelalte partide sau situat mult sub prag, primul dintre ele, PUR, obținând abia 2%. În urma repartizării mandatelor, Alianța PNL-PD a obținut 9 consilieri, iar PRM, PSD și UDMR câte 6. Aceste rezultate trebuie coroborate și cu cele de la Consiliul Județean, pentru că, s-a constatat ulterior, acestea au contat enorm în negocierile pentru posturile de viceprimari, respectiv de președinte și vicepreședinte ai Consiliului Județean.

Turul doi

Prin eliminarea lui Gheorghe Funar din competiție și desemnarea consilierilor locali și județeni, campania electorală a mai pierdut din dinamism. A devenit evident că cel care urma să câștige în turul doi o putea face doar cu ajutorul voturilor fostului primar. Primele semnale indicau că urmau să aibe loc negocieri între Alianța PNL-PD și PRM. Dar liderii liberali și democrați au sesizat corect că electoratul fidel al lui Ghe. Funar nu putea să voteze cu candidatul UDMR. Nu în ultimul rând, componența Consiliului local permitea Alianței PNL-PD să obțină majoritate cu oricare dintre celelalte partide, orice altă majoritate putând fi atinsă doar printr-o alianță contra naturii, PSD-UDMR-PRM.¹⁹ Adoptând o veritabilă tactică fabianistă, aceștia au decis să aștepte rezultatele turului doi pentru a iniția tratativele politice. În condițiile date, între Funar și staff-ul PSD au fost demarate unele discuții, finalizate printr-un susținerea indirectă a candidatului PSD. Formal, Gheorghe Funar nu a făcut nici o declarație pro-Rus, folosind în schimb formulări alambicate²⁰ și publicitate electorală în presa locală cu o dispunere în pagină care să îl favorizeze pe Ioan Rus²¹. Abia în ultima zi de campanie, fostul primar a cerut electoratului său să voteze “marea împăcare”, unul dintre mesajele lui Ioan Rus, dar din nou fără a nominaliza vreun nume.²² Această manieră de comunicare nu și-a atins scopul: s-a estimat ulterior, din exit-poll-uri, că aproximativ 75% din votanții lui Funar din primul tur au optat pentru Emil Boc în turul doi.

În fine, pe 20 iunie cetățenii Clujului au decis: cu voturile a 79.207 clujeni, Emil Boc a devenit al doilea primar post-decembrist al orașului, în dauna lui Ioan Rus, care a colectat doar 61.584 voturi.

Comparat cu rezultatele primului tur (Rus - 60.199, Boc - 49.631, Funar - 33.150 voturi) și presupunând că cei doi candidați și-au păstrat voturile, se poate observa, la o prezență la vot relativ apropiată (151.531 - turul 1, 141.438 - turul 2), că Ioan Rus a adunat doar un plus de 1385 de voturi, în timp ce adversarul său a colectat aproape 30.000 mai mult.

Ceea ce a constituit principalul avantaj al lui Ioan Rus în primul tur, anume susținerea etnicilor maghiari, s-a întors împotriva lui în turul al doilea. Electoratul de factură naționalistă, dispus anterior în jurul lui Ghe. Funar, nu putea, evident, să voteze cu candidatul UDMR. Astfel, tactica lui Emil Boc, de a nu încheia alianțe între cele două tururi de scrutin, s-a dovedit corectă. O altă estimare a privit prezența la vot a maghiarilor: obiectivul principal al acestora era îndepărtarea lui Funar din fruntea primăriei. Cum scopul a fost atins încă din primul tur, motivarea acestora s-a făcut mai greu, mai ales în favoarea unui candidat care nu o dată a avut poziții critice la adresa maghiarilor²³. Emil Boc a mai beneficiat și de majoritatea voturilor candidaților minori, estimate la circa 5.000.

Deși greu de cuantificat, semi-înfrângerea PSD la nivel național, dublată de victoria fără echivoc a lui Traian Băsescu din București a influențat la rândul ei opțiunea de vot din Cluj-Napoca.²⁴ Înaintea turului întâi, era comună supoziția, mai ales în rândul indecișilor, conform căreia alegerea lui Ioan Rus, ar fi făcut, în condițiile unei ipotetice guvernări PSD, ca în timpul mandatului său să se aloce fonduri preferențiale Clujului, pe modelul patentat la Bacău. În mod simetric, un primar PD ar fi atras mai puține resurse sub același guvern PSD. Opțiune rațională în esență, a fost ușor de reconsiderat în condițiile în care, în urma rezultatelor din turul întâi, o victorie a PSD la alegerile generale nu mai apărea ca atât de sigură.²⁵

Concluzii

Ceea ce părea aproape imposibil de realizat cu trei luni înainte alegerile locale, anume înfrângerea lui Gheorghe Funar în cursa pentru primăria Clujului s-a realizat mai ușor decât în aparență. Este drept, a fost nevoie de doi politicieni realizați în bună măsură la București pentru asta, unul ministru în funcție, al doilea parlamentar activ și văzut posibil ministru în cazul victoriei partidului său în alegerile parlamentare.

Candidatul partidului de guvernământ nu a putut surmonta imaginea nefavorabilă adusă de cei patru ani de guvernare, părănd stânjenit de postura în care

se afla, aspect întărit și de problemele de comunicare ale acestuia.

Prins între cei doi organizatori ai alegerilor locale, primarul în funcție și ministrul de interne, candidatul Alianței PNL-PD a avut puterea să treacă peste barierele mediatice, financiare sau ale autorităților și să își apropie victoria.

A fost, în ultimă instanță, victoria unui nou tip de politician și a unui nou tip de politică: cea a tenacității, a diplomației, a respectului față de cetățean și a transparenței.

Anexa

Rezultatele finale alegeri locale Cluj-Napoca, turul 1, 6 iunie 2004

Primărie

Ioan Rus (PSD)	60.199	40,17%
Emil Boc (PNL-PD)	49.631	33,12%
Gheorghe Funar (PRM)	33.150	22,12%
Liviu Sălăjan (PUNR)	1590	1,06%
Smaranda Enache (AP)	1212	0,80%
Nicolae Bocșa (URR)	911	0,60%
Viorica Ilieș (PUR)	770	0,51%
Ioan B. Marcuș (PNTCD)	697	0,46%
Sabin Gherman (PCD)	652	0,43%
Dorel Barz (PNG)	542	0,36%
Viorel Marinceaș (PAS)	495	0,33%

Consiliu local

PNL-PD	43.823	29,57%
PRM	30.864	20,82%
PSD	30.457	20,55%
UDMR	28.172	19,01%
PUR	2975	2,00%
PUNR	2022	1,36%
URR	1943	1,31%
PER	1429	0,96%
PNTCD	1407	0,94%
PNG	787	0,53%
PPPS	761	0,51%
PAS	612	0,41%
PRSD	612	0,41%
PCD	595	0,40%
AP	509	0,34%
PNDC	379	0,25%
PFD (Petre Roman)	254	0,17%
PPP	201	0,13%
Uniunea Armenilor	165	0,11%
Forța Dreptății	155	0,10%
Asociația Macedonienilor din România	68	0,04%

NOTE

¹ Merită amintit faptul că ordinea de zi a ultimei ședințe de Consiliu local ce își încheia mandatul în iunie 2004 (și implicit ultima a mandatului lui Ghe. Funar) a conținut 201 puncte.

² Rezultate alegeri Primărie turul 1, Cluj-Napoca, iunie 2000: 1. Ghe. Funar (PRM) - 45,88%; 2. Eckstein Kovacs Peter (UDMR) - 21,15%; 3. Șerban Rădulescu (CDR) - 11,44%; 4. Teodor Groza (PDSR) - 5,8%; 5. Aurel Tămaș (PUR) - 3,78%

Rezultate turul 2:

Gheorghe Funar - 53,13%; Șerban Rădulescu - 46,87%.

³ Conform rapoartelor depuse la Camera de Conturi Cluj, pe ansamblul județului, cea mai costisitoare campanie a avut-o PSD (4,2 miliarde lei), urmat de Alianța PNL-PD (2,4 miliarde lei) plus sumele alocate separat de cele două partide, PNL - 57 milioane, PD - 332 milioane; PRM a cheltuit 946 milioane, iar UDMR, 682 milioane lei.

⁴ Se poate aminti aici clipul electoral al lui Ioan Rus, în care acesta era prezentat favorabil de Ion Țiriac; replica Alianței a venit peste doar o zi, cu un clip electoral în care Emil Boc era susținut de Andrei Marga și de liderul unui sindicat studențesc maghiar.

⁵ Emisiunile televizate au avut un impact important în economia electorală. S-au impus două modalități de emisiuni: dezbaterile cu candidații față în față sau cele în care candidatul sprijinit de câțiva colegi de partid, de regulă dintre cei aflați pe listele de la Consiliul local sau județean își expunea programul; dezbaterile s-au desfășurat pe posturile teritoriale ale Pro TV, Antena 1 și TVR, precum și pe postul local NCN.

⁶ În câteva rânduri Ioan Rus a săvârșit chiar greșeli gramaticale; în seria gafelor făcute pe fondul nervozității se înscrie și declarația televizată dată după anunțarea rezultatelor preliminare din turul întâi: "Când oferi soluții raționale găsești aliați pe toți cei care nu-și uită creierul pe noptieră dimineața, când se duc la serviciu".

⁷ Spre finalul campaniei electorale, Ioan Rus apărea în ziarele clujene cu cate trei reclame pe ediție; cu câteva seri înainte de turul întâi, același candidat participa simultan la trei emisiuni TV sau radio, două fiind înregistrate, iar una în direct.

⁸ În Cluj-Napoca se află la studii universitare peste 50.000 de studenți neclujeni, un segment electoral deosebit de important și atractiv.

⁹ Campanie care a dat rezultatele scontate: Boc a obținut în campusurile universitare în jurul a 70% din voturi.

¹⁰ Relevant ni se pare, în acest sens, următorul text: "Ar trebui, totuși, să ne întrebăm care din cei doi corespunde mai mult percepției generale la noțiunea de "simpatic". Inginerul Rus este omul cifrelor și graficelor; avocatul Boc este al frazelor captivante; Rus este omul sobru (arrogant i-au zis unii care se și gândeau cum ar discuta ei cu viitorul primar); Boc este un ochelarișt afabil și zâmbitor, posibil partener de șuetă." (Ilie Călian, *Întrebări fără răspunsuri sigure*, Adevărul de Cluj, 22 iunie 2004).

¹¹ Armă folosită încă din 1992: la alegerile prezidențiale din acel an, Gheorghe Funar afirma în permanență că își va sărbători ziua de naștere la Palatul Cotroceni, ca președinte al țării.

¹² A fost folosit în mod eronat și sloganul de succes al PRM din 2000, "Jos Mafia! Sus Patria!". Greșeala nu a constat în repetarea acestuia, ci în momentul și situația prost alese: de câțiva ani, presa a relatat în mai multe rânduri de licitațiile organizate de Primărie și câștigate de firmele lui Sabin Funar, fiul primarului.

¹³ De altfel, Smaranda Enache a speculat o scăpare a legii pentru alegerea autorităților administrației publice locale, care prevedea stabilirea domiciliului în unitatea administrativ-teritorială cu cel puțin trei luni înainte de data alegerilor, dar nu stabilirea condiției asemănătoare pentru candidați; astfel, în mod paradoxal, Smaranda Enache putea candida la Cluj-Napoca, dar nu putea vota.

¹⁴ Gestul a fost calificat inițial drept o gafă; ulterior s-a speculat că a fost un gest deliberat, cu scopul de a smulge din electoratul lui Ghe. Funar; staff-ul de campanie a lui Emil Boc a subliniat în permanență că a fost vorba de o neînțelegere, fiind deturnat sensul real al afirmației, deputatul dorind, de fapt, să spună că nu face alianțe cu nici un partid, ci doar cu cetățenii Clujului.

¹⁵ PSD a declarat că respectiva mișcare a fost urmare a unui plan bine pus la punct; există însă elemente prin care s-ar putea contesta existența vreunui plan sau strategii: cu doar trei zile înainte de gestul PSD, Ioan Rus i-a prezentat presei clujene pe candidații partidului, printre ei, evident și Vasile Soporan; cu același prilej Rus a mai afirmat că nici unul dintre miniștrii clujeni nu figurează pe nici o listă: "Am considerat că nu este normal să inducem în eroare populația, cum încearcă alții să facă, pentru a trage doar listele în sus și apoi să se retragă".

¹⁶ Ulterior, candidatul UDMR s-a retras din cursa electorală în favoarea candidatului CDR Șerban Rădulescu.

¹⁷ Un posibil predictor pentru turul doi, respectiv pentru potențialul de creștere al candidaților.

¹⁸ Când celor două partide le-au lipsit câteva sute, respectiv mii de voturi pentru a accede în Parlament

¹⁹ Luată în calcul de PSD, dar refuzată, evident, de UDMR

²⁰ Considerăm că a fost una din erorile lui Ghe. Funar, politician cunoscut mai degrabă pentru afirmațiile sale tranșante.

²¹ Astfel, Funar îndemna clujenii să alegă fapte, nu vorbe sau să voteze pentru integrare europeană, declarații dispuse în pagină lângă casetele de publicitate electorală a lui Ioan Rus, cu ale sale "Din 20 iunie trecem la *fapte* (s.n)" sau "Împreună pentru Clujul european".

²² Poziția lui Ghe. Funar a părut cu atât mai ambiguă cu cât chiar prima sa declarație, făcută după anunțarea rezultatelor preliminare din 6 iunie era defavorabilă lui Ioan Rus: "Important este cine râde la urmă, în 20 iunie și vă asigur că va fi un candidat care nu este susținut de UDMR, va fi primarul Clujului".

²³ Ioan Rus a criticat pretențiile autonomiste ale maghiarilor, precum și reamplasarea statuii generalilor de la Arad.

²⁴ Ulterior Ioan Rus a făcut o paralelă între înfrângerea sa și nerezolvarea chestiunii baronilor.

²⁵ De altfel staff-ul de campanie a lui Emil Boc, sprijinit și de la București a intuit oportunitatea ivită și a produs materiale publicitare care subliniau rezultatele slabe ale PSD din Ardeal, făcând apel la solidaritate regională a clujenilor în fața candidatului partidului de guvernământ.

OVIDIU VAIDA - absolvent de studii postuniversitare la Facultatea de Științe Politice din cadrul SNSPA, MA în Contemporary European Studies la University of Sussex, asistent universitar între 1999 și 2003 la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Dimitrie Cantemir. În prezent este doctorand la Facultatea de Studii Europene din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj.

Comunicarea politică: argumentul subiectivității

Studiu de caz - campania Ioan Rus

DAN MERCEA

This case study aims a punctual observation of the electoral moment May-June 2004. Local elections have left place for studying the communication techniques of the candidates, and even more important, for anticipating the new currents implemented by specialists and a possible unveiling of the campaign strategies adopted for autumn's presidential elections. The study is focused on the communication strategy of one of the teams participating in the elections for mayoralty of Cluj-Napoca: Social Democrat Party and its candidate, Ioan Rus.

Comunicarea politică – punere în coordonate

De la întărirea unei linii ideologice care permitea o polarizare netă a claselor sociale în nucleee partinice, la vârsta expansiunii media vizuale, a extinderii exponențiale a audienței politice și atingând zenitul în actuala afluență informațională, evoluția comunicării politice a făcut astăzi corp comun cu divertismentul mediatic (Curren, Gurevitch, 2000: 156 apud Blumler, Kavanagh 1999). Curren și Gurevitch (Curren, Gurevitch, et al 2000:157) afirmă că fluxurile mediatică la nivel global, dar și particular, în interiorul democrațiilor de ultimă generație, se internaționalizează, date fiind circumstanțele politico-economice și culturale ale transnaționalizării. Au apărut astfel concurențe multiple, toate fiind convergente în *competiția pentru acces* în sfera publică de informare. Actorul politic care acum urcă pe scena electorală are în față nu doar pericolul unei concurențe orizontale, venită din partea oponenților săi ci și al unei verticale, generată atât de politicile de management comercial ale mass-media (abundența programelor de divertisment, canalele de știri 24/7, presiunea formală a pieței și cea de taină a altor instituții de autoritate), cât și de poziția cetățeanului în raport cu coordonatele sferei sale socio-politice (accesul la informație, pluralismul opiniilor, privilegiul atitudinii critice și sancțiunea absenteismului).

Porii vizibil deschiși ai culturii politice românești au dus la apropierea unor principii de funcțio-

nare a vieții politice, cu valoare universală. Mai întâi forma *populară* a jocului politic a cerut remontarea scenei în mijlocul corpului social. *Politică înaltă* e într-un proces de deconstruire, deși încă nefinalizat. Agenda politică e într-o devenire eteroclită, unde grupuri de interes și *subculturi* iau naștere sau se consolidează. Apoi, diversificarea a cerut extinderea sectorului de servicii specializate. Experții punerii în scenă sunt căutați pentru a găsi traiectoria ideală a partidelor, în absența imperativei ideologice: de la indivizii puternic bine informați (pluralitate a surselor audio-vizuale și presă), critici în fața acesteia, la rezistența unor grupuri în fața expunerilor la mesaje politice sau la consumatorii frugali ai acesteia, cu toții trebuie cuprinși în schema tactică a luptei electorale. Subiectivitatea lor trebuie cunoscută pentru a compatibiliza mesajul politic cu așteptările lor. (vezi J.N. Kapferer 2002)

Alinierea mai mult sau mai puțin fidelă la un astfel de model se produce într-un timp istoric scurt, dacă punem în balanță cazul *zoon politikon*-ului românesc. Acest studiu de caz își propune o observare punctuală a momentului electoral mai-iunie 2004. Alegerile locale lasă loc decelării tehnicilor de comunicare ale concurenților, dar poate mai important, permite anticiparea unor noi curente implementate de practicienii din domeniu și probabila devaloare a strategiilor de campanie pentru prezidențialele din toamnă.

Lentila critică a acestui studiu va fi focalizată asupra gestionării și varietății persuasiunii de cam-

panie într-o succintă analiză a *contractului de comunicare* prezentat de una dintre echipele înscrise la alegerile pentru primăria Cluj-Napoca: Partidul Social Democrat și candidatul său, Ioan Rus.

Contractul de comunicare – narațiunea

Postulatul operațional caută aici construcția unei analize comparative: opinia publică cunoaște relația contractuală a Partidului Social Democrat cu experții americani ai “spectacolului” și comunicării politice (Beciu, 2000: 28), reprezentanții firmei Greenberg, Carville and Shrum. Ideile lor, dar nu doar ele, se vor regăsi și în fibrele alegerilor din toamnă. Acest fapt ne provoacă să încercăm aici o comparație în câteva puncte pe care le-am considerat semnificative, în privința tehnicilor, între campania candidatului PSD la primăria Cluj-Napoca și campania pentru alegerile primare (*primaries*) a candidatului democrat Howard Dean, condusă de un strateg non-conformist și inovator, Joe Trippi.

Despre Greenberg, Carville & Shrum

James Carville a montat campania care în 1992 l-a transformat pe guvernatorul unui stat din *Deep South-ul* american, Arkansas, un intrus în spațiul politic din capitala americană, Bill Clinton, în cel de-al patruzeci și doilea președinte american (vezi filmul campaniei, “The War Room”). Robert Shrum a stat în spatele campaniei candidatului democrat la președinție, George McGovern, în 1972, fiind și consultant al președintelui Bill Clinton și al vice-președintelui Al Gore, dar și al Partidului Laburist britanic. În 1999 a devenit și consultant electoral al Partidului Laburist israelian, condus atunci de Ehud Barak. Stanley Greenberg a fost la rândul-i implicat în campaniile lui Bill Clinton și Tony Blair, dar și a președintelui sud-african Nelson Mandela. Tal Silberstein, președinte executiv al acestei companii și piesa activă în campania PSD, l-a asistat pe Ehud Barak să-și adjudece în 1999 portofoliul de premier al Israelului¹.

Motivul prezenței acestor consultanți pe piața românească îl putem, cred, găsi în câteva din următoarele circumstanțe: creșterea, dinamizarea și maturizarea pieței; stimulentele fondurilor puse în joc (și aici chiar dacă nu suntem în măsură să evocăm precizia unui raport de audit, putem invoca cifrele amintite de media românească – PSD a cheltuit dublu față de totalul sumelor cheltuite de celelalte partide, ~ 42 milioane USD la nivel național); inovația pe care toposul politic românesc o poate asimila și poate nu în ultimul rând și simpatiile social-democrate ale acestor consultanți, pe care aici nu le putem decât intui².

Joe Trippi și Greenberg, Carville & Shrum?

Dacă în 1992 Bill Clinton arăta cu degetul și spunea “it’s the economy, stupid!”, în 2003-2004, Howard Dean, și el un personaj marginal al vieții politice americane, guvernator al statului Vermont, adapta formula de succes: “it’s the people, stupid!” Construcția campaniei Dean a fost gândită având încastrată în fundație principiul: mobilizarea politică este epitomul regimului democratic reprezentativ. Bătălia electorală trebuie deci purtată pe fiecare stradă, angajând cât mai mulți voluntari, bătând la fiecare poartă, orientându-ți obiectivele înspre deconstruirea inerției corpului social care a ajuns să perceapă tot mai acut creșterea distanței față de puterea politică. Un astfel de panaceu trebuia să servească atât în mobilizarea vocilor neauzite cât și pentru asigurarea resurselor de campanie. Dean le-a spus susținătorilor săi: “organizați-vă și noi vă vom susține”³. Și a reușit, trezind responsabilitatea față de rezultatul final în fiecare dintre voluntari: două milioane de americani au contribuit la campania candidatului, esențială aici fiind folosirea Internetului pentru facilitarea interacțiunii (www.meetup.com; www.MoveOn.org); voluntarii din campanie s-au regăsit pe Internet și au folosit acest instrument cu un randament nemaîntâlnit până acum, însă nu au uitat să bată și la ușile oamenilor care probabil mergeau la vot pentru prima dată, încercând să le arate că pentru această campanie rezonanța cu interesele specifice ale fiecăruia e fundamentală. Tot voluntarii au scris, de mână, o sută optsprezece mii de scrisori, pentru alegătorii din primele state unde s-a decis cine va deveni candidatul Partidului Democrat la alegerile prezidențiale (Iowa, New Hampshire). Staff-ul de campanie s-a întâlnit de multe ori în cafenele și baruri, sub privirile ochiului public⁴ (*canvassing* – tehnica “contactelor în mijlocul târgului”; vezi Stoiciu, 2000:56). Programatic, Dean, deși cu viziuni clar “liberale”, în accepțiunea americană a termenului, s-a poziționat undeva *la mijlocul drumului*, însușindu-și ereditatea lui Bill Clinton.

Joe Trippi, deși nu putea să ocolească diatriba frontală cu G.W. Bush, a dat tonul campaniei pe care a condus-o pe nota: “nu te lupta cu cel care va riposta”⁵. Nuanța căutată de strategul american venea să întărească convingerea sa că argumentația periferică deși delimitează candidatul prin contrast cu oponenții săi, nu e rețeta de succes pentru atragerea indecișilor, absenților de la vot și neimplicaților. Proporția acestora a devenit tot mai importantă de la un an electoral la altul, în toate democrațiile liberale⁶. Mobilizarea lor și migrația între taberele com-

bative reprezintă acum cheia de boltă a unei campanii de succes. De aceea Trippi a văzut cel mai pertinent slogan pentru campania Dean ca fiind, "it's the people, stupid!"

De ce John Kerry și nu Howard Dean, candidatul la alegerile prezidențiale din toamna 2004? Particularitățile sistemului american impun o analiză în detaliu care depășește limitele acestei lucrări. Dacă comunicarea politică este o "interacțiune instituțională" (Beciu, 2000:28), raportarea mass-media la candidatul Howard Dean s-a făcut în defavoarea acestuia din urmă. Joe Trippi concluzionează la sfârșitul campaniei: mass-media, de foarte devreme în cursa electorală, a nominalizat câștigătorul: John Kerry⁷.

Asumpția de la care am pornit ține cont că în acest proces de interacțiune normele sunt fluide. Drepturile de autor nu sunt consemnate în vreun brevet. Ideile și inovația circulă de la o campanie la alta, de la o țară la alta. Greenberg, Carville & Shrum au fost cu siguranță atenți la campania lui Dean și, așa cum voi încerca să arăt, au ales plusurile acestei campanii și le-au prezentat și staff-ului de campanie a candidaților la localele din România.

Strategia unei campanii electorale este așezată pe un fir narativ, un discurs electoral central în consonanță cu care sunt gândite toate celelalte instrumente de campanie (declarații, discursuri, broșuri, pliante, calendare, postere etc.).

Discursul lui Ioan Rus, candidatul PSD la primăria Cluj-Napoca, s-a dorit unul pragmatic și punctual, pentru unitate în diversitate, refuzând argumentația naționalistă. Fiecare candidat cultivă o constantă a monologului particularizant⁸, dar central pentru argumentele puse în joc la acest moment electoral a fost mesajul angajării cetățeanului – *empowerment narrative*. O atare politică s-ar traduce prin gesturi de curtoazie electorale, mesaje care cuprind nediferențiat întreg electoratul, arătându-i respect, încredere, solitudine, menite să legitimeze prezența candidatului în cursa electorale.

Unul dintre instrumentele asupra căruia ne oprim, folosit în campania Dean și respectiv Rus, au fost scrisorile către electorat (*direct mailing*): scrise de mână de voluntarii campaniei Dean, xerocpii ale unei scrisori redactate de candidat, în cazul lui Ioan Rus. Relevantă aici rămâne tonalitatea unui discurs pluralist care nu diferențiază între categorii de etnie, clasă, statut social, vârstă, sex, rasă:

"Dragii mei clujeni,

Vă mulțumesc pentru încrederea acordată încă din primul tur de scrutin. Vă mulțumesc chiar și celor care nu m-ați votat, dar care v-ați prezentat la

urne, pentru că ați dat dovadă de spirit civic și încredere în mecanismele democratice de selecție a liderilor unei comunități. Pe cei care din motive obiective sau subiective nu ați avut posibilitatea să mergeți la vot, vă invit să faceți acest lucru, duminică 20 iunie".

Până la primul tur de scrutin campania a evoluat în această notă. Previzibil, votul clujenilor urma să fie unul de sancțiune pentru primarul în funcție încă din 1992. Scrisoarea lui Ioan Rus poate fi văzută ca o contrapondere la discursul etnicist al lui Gheorghe Funar. Cu siguranță ea a fost și asta, dar a fost și o mărturie a faptului că votanții clujeni erau pregătiți pentru acest mesaj: electoratul PSD, dar și mulți dintre simpatizanții moderați ai PRM, precum și electoratul neangajat (scrisoarea a fost distribuită după primul tur de scrutin, când candidatul PSD a câștigat cele mai multe voturi, 40,17%) erau potențial receptivi față de el.

Am deschis această scrisoare pentru că pe plic nu scria nimic. Cert este că cel puțin primul paragraf a fost citit de mine și de mulți alții, care au primit aceeași scrisoare. Votanții indeciși (*swinging voters*) au putut să citească un îndemn politic pentru exercitarea unui drept fundamental. Dacă ne gândim la o atitudine defensivă față de tot ceea ce înseamnă mesaj politic, atunci această scrisoare ar putea teoretic să imprime un efect pozitiv, în beneficiul candidatului: acest tip de informație e cu siguranță nou pentru că nu e unul periferic (negativ, lovind în contracandidați) sau naționalist, *decodarea sa cognitivă* fiind condiționată afectiv de "o preferință pentru expunerea la stimuli noi" (Kapferer, 2002:94).

Pe de alta parte, efectul persuasiv crește exponențial atunci când la nivel micro-social mesajul îi suscită pe indivizi să împărtășească cu cei apropiați impresia imprimată la nivelul percepției personale: "cheia influenței în problemele cu implicații puternice este transmiterea din gură în gură, și nu mijloacele media impersonale" (Kapferer, 2002:101).

"Ca primar vă voi trata pe toți la fel. Nu voi favoriza pe nimeni și nici nu voi desconsidera pe cineva, indiferent de originea sa etnică, de convingerile sale religioase sau politice. Vreau ca în urma mea să rămână fapte, nu vorbe. Vă aștept alături de mine pentru a construi împreună Clujul pe care ni-l dorim". Ansolabehere și Iyengar (Mutz, Sniderman et al, 1999:114) postulează că dacă mesajul contracandidaților "funcționează independent, atunci efectul publicității asupra rezultatului alegerilor reprezintă în primul rând o funcție a volumului campaniilor respective". De departe, PSD a avut la dis-

poziție cele mai multe resurse. Discursul lui Ioan Rus a fost faptic întărit de înțelegerea cu UDMR și decizia acestei formațiuni de a nu prezenta un candidat la alegerile din iunie. Efectele pozitive pentru PSD aduse de această linie au fost evidente: PRM și Gheorghe Funar au sfârșit pe poziția a treia, Ioan Rus a terminat primul în runda din 6 iunie.

Discursul lui Emil Boc, deși aproape simetric, n-a reușit în primul tur să se impună. În fapt, deci, mesajul lui Ioan Rus a fost mai bine construit, coagulându-se într-un liant etnic (și datorită înțelegerii cu UDMR), captând prin nota sa tolerantă probabil mai mulți indeciși decât contracandidații săi: electoratul UDMR s-a arătat a fi unul foarte disciplinat – 80,5% din maghiari au votat cu Rus și respectiv 24,1 % dintre români.

Ce n-a înțeles Ioan Rus? Notorietatea sa a fost eșafodată pe soclul PSD. În 1996, atunci pentru prima dată candidat la primăria Clujului, el nu reușea să iasă din pluton. Ministeriatul i-a șters acest punct negru din portofoliu. Ioan Rus a devenit o figură de autoritate în PSD și în structura guvernamentală. În primăvara 2004, într-o cameră obscură a partidului s-a hotărât reînscriserea sa în cursa electorală pentru primăria Clujului, la opt ani după primul eșec. Avantajul acestei candidaturi părea a fi explicit: figură de notorietate națională, personalitate construită și consacrată în procesul aderării României la Uniunea Europeană, autonomă în câmpul ideologic, mai degrabă asociată cu o prezență tehnocrată, o piesă cu greutate în cerul cel mai înalt al puterii.

Scurt-circuitul acestui fir epic câștigător s-a produs între cele două tururi de scrutin. Electoratul lui Gheorghe Funar, care s-a arătat foarte disciplinat până la aceste alegeri⁹, a abandonat corabia căpitanului lor: în “Adevărul de Cluj” de vineri 18 iunie 2004 apărea un interviu cu primarul pe ducă, care sugera votanților fideli lui “că cel mai nimerit succesor al său la Primăria Cluj-Napoca ar fi candidatul partidului de guvernământ, Ioan Rus”¹⁰. Funar sprijinea pe prima pagină a acestui cotidian local “marea împăcare”¹¹ și, deși el a obiectat apoi asupra paginării și titlului acestui articol într-un alt ziar local, semnul către electoratul său era prea puțin evaziv.

Cu toate acestea, campania lui Ioan Rus nu a putut transforma bonusul într-o victorie. Între timp, mesajele negative la adresa contracandidatului Emil Boc au crescut ca număr și vehemență, investindu-se poate prea puțin sau timid în mobilizarea ex-blocului pro-Funar. Ioan Rus: “sunt un om pragmatic, rațional și am făcut cele mai puține promisiuni... Atragerea de investiții masive pentru redinamizarea economiei clujene prin crearea unor locuri de muncă

stabile și bine plătite și creșterea nivelului de trai al clujenilor... Măsuri sporite pentru protecția socială a categoriilor defavorizate”. Mesajul lui Emil Boc avea la bază aceleași substanțe: “în perioada mandatului meu de primar, Clujul va redeveni un oraș normal, iar viața economică, socială și culturală va intra și ea în normalitate”¹². Diferențierea celor două mesaje nu putea fi realizată la acest nivel al propunerilor programatice. Atacurile la persoană nu puteau fi gândite decât pe baza principiului Ansolabehere și Iyengar (Mutz, Sniderman et al, 1999), care au constatat că publicitatea negativă este practică în primul rând sub imperativul ripostei proporționale. Un candidat care ignoră aceste atacuri poate lăsa impresia că ele sunt adevărate sau că el nu este cel mai puternic (nu are instinctele de supraviețuire cele mai dezvoltate).

În opinia noastră, deși Ioan Rus a făcut cei mai mulți pași înspre electoratul PRM, cu ajutorul lui Gheorghe Funar, el a fost dezavantajat în primul rând de conjunctura de imagine a PSD ca perdant în marile centre urbane ale țării. O relevanță puternică o are și ipoteza *atrăciei noului* pentru populația chemată din nou la urne: tocmai “lipsa de experiență”¹³ a lui Emil Boc, imaginea sa de outsider i-a fascinat pe alegători. Erodarea PSD în actul de guvernare al ultimului ciclu electoral și-a spus cuvântul. Rocada trebuia să fie una radicală, cel puțin în aparență sau în euforia momentului: “alianța PNL-PD și candidatul acesteia... nu vor realiza nici un troc politic sau înțelegere cu PRM, UDMR sau PSD pe seama voturilor clujenilor... funcțiile publice alese se câștigă prin votul cetățenilor și nu prin protocoale sau înțelegeri secrete”¹⁴.

Cum putea câștiga vice-președintele PSD?

Ioan Rus a ieșit însă din tiparul confruntării democratice convenționale imediat după aflarea rezultatelor. Deși se declarase “pregătit să gestionez(e) și un eșec”, el a derapat brusc spre afirmații sancțiune pentru electorat: programul reconcilierii interetnice și interconfesionale, prin excelență chintesența integrării europene nu a avut câștig de cauză dată fiind imaturitatea și lipsa de viziune a votanților. Astfel, el se întorcea, circular, de la figura candidatului moderat, tolerant, pragmatic, la atitudinea de birocrat autoritar, chemat să rezolve o situație.

“It’s the people, stupid!”

Literatura consacrată procesului de influențare conceptualizează, prin intermediul variabilei *subiectivitatea atitudinală a publicului* (Kapferer,

2002:102), rezultatul cercetărilor empirice care au arătat că fiecare individ caută cu predilecție să se expună la informații concordante cu opiniile personale. Esențială pentru strategia electorală este segmentarea publicului țintă conform subiectivității delimitate cu ajutorul instrumentelor specifice (sondaje de opinie, focus group etc.) și coagularea unor mesaje omogenizabile cu opiniile deja existente. În plus, pentru inserarea informațiilor electorale între convingerile deja consacrate, ale fiecărui elector, cel mai pertinent mecanism este acela al contactului direct, fie al candidatului, fie al voluntarilor de campanie, cu cât mai mulți membri ai corpului electoral.

Diagnoza încercată în paragrafele de mai sus distinge narațiunea campaniei Ioan Rus reflectată în anumite instrumente de campanie (scrisori directe, pliante, broșuri, postere etc.), în afara unei observații exhaustive a desfășurării sale în mass-media locale. Nu am luat în discuție politica de informare ci pe aceea de influențare a alegătorului, care având rezervele amintite, rămâne să fie convins de validitatea și utilitatea mesajelor și programelor propuse.

Importante în acest proces trebuia să fie *rețelele de comunicare între persoane* (Kapferer, 2002: 101). În acest scop, o politică de voluntariat bine articulată, într-un oraș universitar unde populația studențească are dinamismul necesar unei asemenea implicări directe, ar fi permis acoperirea unui teren extrem de relevant pentru obiectivul major al campaniei: atragerea indecișilor, a absenților și a electoratului pro-Funar. Un potențial semnificativ, dar puțin exploatat¹⁵ de toate echipele, l-ar fi avut și internetul, mai ales prin zonele de interactivitate (open debate forums, chat lists) semnalabile prin intermediul instrumentelor amintite (pliante, broșuri, postere etc.).

NOTE

¹ Vezi Enext, www.enext.ro, 04.04.2004

² Și Gerhard Schröder a apelat la serviciile lor. Vezi din nou Enext

³ "Le Point" # 1633, 2 ianuarie 2004

⁴ Documentarul "CNN Presents", 07.03.2004, "The Dean Campaign"

⁵ Ibid. "CNN Presents". Joe Trippi: "don't fight the guy who will fight you back!"

⁶ La prezidențialele americane din 1996 a participat doar 49% din electorat. În 2000, proporția a fost de 51%. Absenteismul cel mai pronunțat a fost înregistrat între tineri. Fenomenul a fost explicat în primul rând prin dispariția liniilor ideologice și programatice ale partidelor, cinism și schimbarea de generație. Pentru detalii suplimentare vezi Miller & Shank "New American Voter", 1996. Nici România nu face excepție: la primul tur al alegerilor locale din iunie 2004 a votat doar 50,11% din populația cu drept de vot.

⁷ Ibid. "CNN Presents"

⁸ Gh. Funar: *Cluj-Napoca nu a fost și nu va fi niciodată Kolozsvár*; Ioan Rus: *sunt un om pragmatic, rațional... probabil oamenii au apreciat și activitatea mea ca ministru al Administrației și Internelor*; Emil Boc: *rezultatele alegerilor locale au aceeași semnificație: începutul sfârșitului pentru partidul corupt PSD*. (Funar – pliant – programul guvernării locale: Rus/Boc în "Gazeta de Cluj", 14-20 iunie 2004)

⁹ PRM – un partid cu figuri autoritare care au construit un discurs al miturilor colective prezervate în ființa instituțiilor de tradiție – armata, biserica etc.

¹⁰ "Adevărul de (la) Cluj", "Ziarul Clujeanului", 21 iunie 2004.

¹¹ Ibid. "Ziarul Clujeanului"

¹² Alegeți-vă primarul!", "Gazeta de Cluj", 14-20 iunie 2004. Răspunsul candidaților la cererea reporterului: "numiți trei priorități ale viitoarei administrații locale".

¹³ Ibid. "Gazeta de Cluj", 14-20 iunie 2004

¹⁴ Ibid. "Gazeta de Cluj"

¹⁵ La universitățile din Cluj sunt în prezent școlarizați aproximativ șaiszeci de mii de studenți (vezi paginile de Internet ale fiecărei universități clujene), cu toții rezidenți ai orașului și deci cu drept de vot la alegerile locale. Toate universitățile pun la dispoziția studenților rețele proprii de calculatoare și acces la Internet. În plus, în Cluj există aproximativ treizeci de cafenele Internet și opt furnizori de servicii Internet. Vezi <http://www.cluj.info/adrese/internet-cafe/8> (consultată la 15.07.2004).

BIBLIOGRAFICE

- Beciu C. *Comunicare politică*, Comunicare.ro, București, 2002
 Beciu C. *Politica discursivă*, Polirom, Iași, 2000
 Curren J., Gurevitch M. et al. *Mass Media and Society*, Arnold, Londra, 2000
 Kapferer, J-N. *Căile persuasiunii*, Comunicare.ro, București, 2002
 Mutz D.C., Sniderman P.M. *Political Persuasion and Attitude Change*, University of Michigan Press, 1999
 Stoiciu A. *Comunicarea politică: cum se vând idei și oameni*, Humanitas-Libra, București, 2000.

DAN MERCEA - Licențiat, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai; B.A. (H.) Științe Politice, Nottingham Trent University; Masterand, Științe Politice și Economie Politică, Central European University.

Dimensiunile funcției de control parlamentar asupra Executivului

DAN CORIOLAN SIMEDRU
IULIA HUIU

Uncanny relations between legislative and executive powers – as there are regulated de jure and exerted de facto – have to be considered first as causes for the major social problems in Romania, as it is the case for corruption. Analyzing these relations, the authors approach the problem on three dimensions: of the information of parliamentary control, of the punitive capability of parliamentary control and of the inquiring and checking of parliamentary control. The conclusions show that no one of these dimensions is satisfactory for an effective control of the Executive by the Parliament.

Preambul

Necesitatea unui demers de analiză a raportului dintre puterea legislativă și cea executivă, sub toate aspectele sale – de la cel legal-juridic la cel politic, rezultă din importanța acestui raport pentru funcționarea unei societăți democratice. Implicațiile modului în care este conceput raportul legislativ – executiv sunt multiple, complexe și depășesc sfera politicului. Aspectul esențial în raportul dintre cele două puteri ține de controlul legislativului asupra executivului, iar reglementarea *de jure* a acestuia, precum și modul în care este exercitat *de facto* afectează funcționarea întregului sistem politic și tot ceea ce înseamnă statul de drept și domnia legii. În aceste condiții, putem considera raportul legislativ – executiv drept variabila independentă care determină mai multe variabile dependente, printre care se numără: reprezentativitatea și legitimitatea în procesul de luare a deciziilor, plasarea centrului de greutate în sistemul politic și, nu în ultimul rând, perpetuarea sau eliminarea corupției guvernamentale. În lipsa unor mecanisme democratice adânc înrădăcinate și a unei culturi politice de tip participativ, democratic, modul efectiv în care este exercitat controlul parlamentar asupra activității guvernului este un factor hotărâtor în problema corupției. Se spune că “puterea corupe, iar puterea absolută corupe absolut”, ceea ce face ca lipsa unui “control” adecvat din partea Parlamentului asupra Guvernului să deschidă calea abuzului de putere și deplasarea centrului de greutate decizională dinspre organismul cel mai reprezentativ al unei democrații – Parlamentul – către Guvern.

Prin urmare, chiar problema corupției trebuie legată într-un fel de modul în care se derulează raportul între aceste două puteri ale statului. Nu este suficient să

“umblăm” la efectele corupției și să fie arestate două – trei personaje, în general din rândurile inferioare ale eșalonului decizional. Mult mai important este să căutăm cauzele sistemice ale corupției și să identificăm acele mecanisme care permit perpetuarea unor astfel de practici. Interpretările care se fac asupra fenomenului corupției trec cu vederea, în mare parte, importanța funcționării adecvate a puterilor în stat în combaterea acesteia. Și, din acest punct de vedere, după cum am precizat și anterior, modul de exercitare a controlului parlamentar asupra guvernului este una din variabilele independente. O altă variabilă ar fi funcționarea celei de-a treia puteri în stat – cea judecătorească. Atâta timp cât autoritățile resimt nevoia de a înființa un organism specializat de combatere a corupției (cum este PNA), înseamnă că puterea judecătorească nu își face datoria și nu este capabilă să aplice legea, în sensul sancționării actelor de corupție.

Un control parlamentar adecvat poate reprezenta un factor decisiv în combaterea corupției, care a devenit aproape un clișeu lingvistic, din păcate, din ce în ce mai lipsit de conținut. Având în vedere aceste considerente, scurta analiză de față își propune să demonstreze că în România controlul parlamentar asupra executivului este încă unul atrofiat. Acest aspect impietează, în lumina celor mai sus afirmate, asupra funcționării întregului sistem politic. Pentru a demonstra această ipoteză vom analiza pe de o parte cadrul legislativ în baza căruia se desfășoară controlul parlamentar în România și vom evidenția conținutul controlului parlamentar, iar pe de altă parte vom realiza o succintă comparație cu alte țări europene. Pentru a răspunde anticipat contra-argumentelor și interpretărilor care acordă circumstanțe atenuate României – legate de scurta experiență de-

mocratică și de parcurgerea unei perioade de tranziție – am ales pentru comparație nu doar țări din Europa occidentală, ci și fostele state comuniste. Vom încerca, așadar, să demonstrăm și că instituirea unui cadru legislativ adecvat pentru un control parlamentar eficient și prevederea unor proceduri care să garanteze un raport neviciat între legislativ și executiv nu este doar o caracteristică a democrațiilor consolidate, ci se putea realiza de la bun început și în România.

I. Dimensiunea de informare a controlului parlamentar

De latura controlului parlamentar pe care am denumit-o generic dimensiunea de informare țin, întrebările, interpelările și informările parlamentare. Chiar dacă, în aparență, aceasta nu ar avea implicații majore, ea este, de fapt, crucială pentru aprecierea activității executivului și a modului cum se desfășoară și cum se concretizează relația dintre acesta și Parlament. Caracterul esențial al acestei dimensiuni în sistemul de *checks and balances* între puterile statului este dovedit și de importanța pe care democrațiile consolidate i-o acordă.

În practica parlamentară românească, cele mai uzitate mijloace de control parlamentar sunt întrebările și interpelările. Între acestea se pot identifica o serie de diferențe, în special în ceea ce privește procedura și conținutul. Definiția juridică a celor două mecanisme de control parlamentar indică, de la bun început, gradul superior de importanță și abstractizare al interpelărilor, între care o semnificație aparte o au cele adresate primului-ministru:

“Interpelarea constă într-o cerere adresată Guvernului de un grup parlamentar, de unul sau mai mulți deputați, prin care se solicită explicații asupra politicii Guvernului în probleme importante ale activității sale interne sau externe.” (art. 162 al *Regulamentului Camerei Deputaților*).

“Întrebarea constă într-o simplă cerere de a răspunde dacă un fapt este adevărat, dacă o informație este exactă, dacă Guvernul și celelalte organe ale administrației publice înțeleg să comunice Camerei informațiile și documentele cerute de Camera Deputaților sau de comisiile permanente ori dacă Guvernul are intenția de a lua o hotărâre într-o problemă determinată.” (art. 154 al *Regulamentului Camerei Deputaților*).¹

Cu alte cuvinte, întrebările se referă la chestiuni punctuale, concrete, la acțiuni particulare ale cabinetului, în vreme ce interpelările urmăresc informarea cu privire la strategia Guvernului într-un anumit domeniu, la politicile pe care acesta intenționează să le aplice.

În România, dimensiunea de informare a controlului parlamentar cunoaște o serie de deficiențe, atât *de jure*, cât și *de facto*. Sub multe aspecte, prevederile

legale sunt suficient de inconsistente sau ambigue încât fie permit eludarea controlului parlamentar sub această dimensiune, fie generează ineficiență. De-a lungul legislaturilor scurse până în prezent Regulamentele celor două Camere au suferit modificări, însă procedura întrebărilor și interpelărilor a rămas în principiu aceeași. Acestora li se rezervă un interval într-o singură zi a săptămânii, de regulă luni. Formal, întrebările sunt de două tipuri: scrise și orale, în vreme ce interpelările trebuie depuse obligatoriu în scris și anunțate în plenul Camerei în ședința consacrată depunerii de interpelări. Dacă întrebările scrise pot fi depuse în fiecare săptămână, cele orale, la fel ca și interpelările se depun o dată la două săptămâni. Potrivit Regulamentului, săptămânile în care se depun și se anunță în plen interpelările alternează cu cele în care se primesc răspunsurile. Intervalul de minim două săptămâni (care în practică se prelungește) scurs între depunerea unei interpelări și primirea răspunsului este suficient de mare pentru ca subiectul adus în discuție să “expire” din punct de vedere politic, să-și piardă actualitatea sau să nu mai prezinte interes.

De drept, interpelările sunt menite a genera și o scurtă dezbatere pe problemele aduse în discuție de parlamentari. Astfel, în săptămâna în care se primesc răspunsurile, parlamentarii care au depus interpelări le dezvoltă în maximum trei minute înainte de a se da cuvântul oficialului interpelat pentru prezentarea răspunsului. Dacă acesta este considerat inadecvat sau dacă parlamentarul nu este mulțumit de răspunsul primit, el poate interveni cu puncte de vedere suplimentare și are dreptul de a comenta răspunsul. În cazul interpelărilor adresate premierului, expunerii fiecăreia îi sunt alocate 2 minute, premierul (sau, de cele mai multe ori, un reprezentant al său) are la dispoziție 3 minute pentru a răspunde. Urmează posibilitatea unui drept la replică de încă 2 minute, de ambele părți, ultimul cuvânt avându-l premierul. Un calcul sumar indică faptul că timpul de comentare alocat parlamentarilor este mai mic decât cel revenind reprezentanților Guvernului.

Una dintre problemele esențiale legate de procedura interpelărilor și întrebărilor, care a suscitat dezbatere aprinsă și cu ocazia revizuirii Constituției, se referă la primirea răspunsurilor. Obligatorietatea miniștrilor de a veni la tribuna Parlamentului și de a răspunde direct și personal interpelărilor pe care le primesc ar putea reprezenta un factor important în realizarea unui control parlamentar mai eficient asupra Guvernului și s-ar încadra, de fapt, în sfera răspunderii politice a executivului în fața forului legislativ. Practica a arătat cât de mare este riscul ca niște instrumente parlamentare consacrate în democrațiile consolidate și care ar putea influența activitatea Guvernului (cum sunt interpelările și întrebările) să cadă în derizoriu. Absența miniștrilor care

preferă să-și delege secretarii de stat sau chiar directorii și consilierii pentru a răspunde parlamentarilor împiedică, de fapt, exercitarea controlului parlamentar asupra Guvernului. Răspunderea politică aparține titularilor diferitelor portofolii, iar delegarea atribuțiilor către executanți, către funcționari cu putere de decizie limitată este ilegală politic, însemnând, de fapt, eludarea controlului parlamentar. Textul de lege destul de ambiguu permite miniștrilor să nu vină personal la tribuna Parlamentului, ceea ce face ca performanța forului legislativ în exercitarea funcției de control asupra executivului să aibă de suferit. Cu alte cuvinte, aceasta ar depinde de “dispoziția” și de voința politică a guvernanților de a se lăsa “controlați” și de a răspunde la solicitările parlamentarilor.

Am identificat până acum câteva elemente care ne îndreptătesc să afirmăm că modul în care se exercită controlul asupra executivului pe scena parlamentară românească este unul profund deficitar. Fără a intra în detalii putem afirma totuși că motivele acestei stări de fapt țin atât de lacunele cadrului juridic în baza căruia se desfășoară controlul parlamentar, cât și de lipsa unei culturi politice democratice, care ar presupune înțelegerea esenței și rolului mecanismelor unui sistem democratic și interiorizarea regulilor jocului.

Pentru a întări cele afirmate anterior, este suficient să menționăm câteva contra-exemple de practică parlamentară din democrațiile consolidate. Astfel, în Marea Britanie, este prevăzut zilnic, de luni până joi, un interval de o oră pentru întrebări și răspunsuri, iar premierul este chemat în fiecare săptămână la tribuna Parlamentului pentru a da curs solicitărilor parlamentarilor și pentru a justifica politica Guvernului. Întrebările formulate inițial pot fi dublate de întrebări suplimentare, fiecare zi prilejuind astfel o dezbatere între reprezentanții Guvernului și ai Parlamentului.

În Marea Britanie, dezbaterea parlamentară ca mijloc de control asupra cabinetului este o adevărată instituție a democrației și cunoaște posibilități extrem de variate de inițiere. Dacă sistemul românesc este de așa natură încât permite ca subiecte ce afectează serios întreaga societate fie să nu ajungă niciodată în discuția Parlamentului, fie să se dezbate prea târziu, acest lucru nu se întâmplă în democrațiile consolidate. Marea Britanie, în spiritul tradiției sale, oferă parlamentarilor numeroase căi de acțiune în acest sens. Fiecare membru al Camerei Comunelor poate solicita întrunirea acestui for pentru a discuta chestiuni legate de circumscripția pe care o reprezintă sau probleme de interes public. Dezbaterea are loc timp de jumătate de oră după epuizarea ordinii de zi. Conform Ordinului nr. 24, există, de asemenea, posibilitatea inițierii unor dezbateri de urgență “asupra unei chestiuni specifice și im-

portante care necesită a fi luată în considerare urgent.” În această situație, dezbaterii i se alocă 3 ore. În fine, opoziția parlamentară beneficiază de așa-numita “zi a opoziției”. Este vorba, de fapt, de 20 de zile în fiecare sesiune, în care opoziția are dreptul de a alege și propune subiecte spre dezbateri. Dintre acestea, 17 sunt la dispoziția Liderului opoziției (instituție și denumire oficializată în Marea Britanie), iar celelalte 3 revin celui de-al doilea partid de opoziție ca mărime.²

Și în Germania, Bundestag-ul are la dispoziție, pe lângă mecanismele clasice, un tip de procedură inexistent în România. Este vorba despre întrebările cu dezbateri, care pot fi inițiate de orice grup parlamentar și care sunt înscrise pe ordinea de zi imediat după înștiințarea Guvernului cu privire la acestea. O procedură similară există în Senatul francez, în care orice senator are dreptul să formuleze o întrebare și să solicite o dezbatere pe marginea ei.³ Nu numai țările cu tradiție democratică acordă importanța cuvenită dimensiunii de informare a funcției de control parlamentar. Deoarece există tendința de a ne compara cu și de a ne raporta permanent la fostele state comuniste din Europa Centrală și de Est, suntem datori să oferim exemple elocvente și din această parte a continentului. În Polonia, în afara procedurii obișnuite care acordă un termen de 21 de zile pentru formularea unui răspuns la întrebări și interpelări, primul-ministru și membrii Consiliului de Miniștri sunt obligați să răspundă pe loc chestiunilor urgente ridicate în fiecare ședință a Seim-ului. Întrebările cu privire la probleme curente și importante pot fi adresate oral, sub obligația responsabililor vizați de a răspunde pe loc.⁴ Un mijloc de control suplimentar este stipulat în Constituția Ungariei, potrivit căreia Guvernul “este obligat să furnizeze Parlamentului rapoarte regulate cu privire la activitatea sa.”⁵

II. Dimensiunea punitivă a controlului parlamentar

Dimensiunea punitivă a funcției de control se referă la sancționarea efectivă a Guvernului de către Parlament. Aceasta se poate face, în cazul Parlamentului României, prin intermediul moțiunilor de cenzură sau simple și poate presupune, în ordinea crescătoare a importanței: obligarea Guvernului la anumite măsuri de politică (prin aprobarea unei moțiuni simple), demiterea unuia sau mai multor miniștri (prin aprobarea unei moțiuni simple în care se solicită expres acest lucru) sau demiterea întregului cabinet (prin votarea unei moțiuni de cenzură).⁶

Procedura pentru depunerea și adoptarea moțiunilor este în principiu aceeași în România, ca și în celelalte state foste comuniste, cu câteva mici diferențe. România nu practică așa-numita “moțiune de cenzură constructivă” care îi obligă pe inițiatori să precizeze

numele potențialului prim-ministru, care ar urma să intre în funcție în cazul aprobării moțiunii. Polonia și Ungaria sunt cele care aplică acest sistem. O altă diferență demnă de menționat se referă la numărul de semnături necesare pentru depunerea unei moțiuni de cenzură. Cea mai permisivă este Constituția Poloniei care permite introducerea unui vot de neîncredere de către 46 de deputați, din cei 460. Pentru celelalte state din zona Europei Centrale și de Est numărul este egal cu o cincime (Bulgaria, Ungaria) sau cu o pătrime (Cehia) din totalul celor care au dreptul de a iniția o moțiune de cenzură. Din acest punct de vedere, România face parte din categoria statelor mai restrictive, fiind necesare semnăturile unui sfert din numărul total de parlamentari. În plus, Constituția Poloniei, dă posibilitatea introducerii unui vot de neîncredere îndreptat împotriva unui singur ministru.⁷

Date fiind deficiențele sistemului descrise la capitolul anterior, pentru parlamentarii opoziției din România moțiunea de cenzură a căpatat și o altă miză, care lipsește în cazul țărilor unde comunicarea dintre Parlament și Guvern funcționează la parametri normali. Inițierea unei moțiuni de cenzură a devenit aproape singurul prilej cu care premierul poate fi adus în fața Parlamentului, în scopul unei dezbateri efective pe probleme acute. Acest lucru este valabil și pentru moțiunile simple, care determină prezența celorlalți membri ai cabinetului în fața forului legislativ, în funcție de tematica lor. În acest fel, “parlamentarismul” românesc este generatorul unui fenomen paradoxal și anormal pentru un sistem funcțional: în condițiile în care pe de o parte dimensiunea de informare a funcției de control parlamentar este atrofiată, iar pe de altă parte șansele ca o moțiune simplă sau de cenzură să fie adoptată sunt minime, între dimensiunea de informare și cea punitivă a funcției de control se produce o translație. Cu alte cuvinte, cea de-a doua dimensiune – reprezentată prin moțiuni – își pierde caracterul punitiv și asumă rolul și sensul dimensiunii de informare. Din cauza faptului că mecanismele menite a genera dezbateri între membrii Parlamentului și ai cabinetului și a asigura comunicarea, informarea – interpelările și întrebările – își îndeplinesc doar în mică măsură rolul, acesta a fost preluat de mecanismele mai puternice – moțiunile. Astfel, instrumentele de luptă parlamentară care implică o sancțiune sunt utilizate pentru a genera dezbateri pe care ar fi presupus-o întrebările și interpelările. Acest aspect explică frecvența tot mai mare cu care sunt depuse moțiuni simple la ambele Camere.

În plus, “atenția” publică de care se bucură moțiunile și, în general, dezbaterile parlamentare chiar de importanță maximă este una extrem de redusă. Caracterul public al ședințelor Parlamentului nu echivalează

și nu aduce cu sine mediatizarea acestora. În ultima legislatură, doar moțiunile de cenzură s-au bucurat de o anumită mediatizare, din păcate cu caracter parțial.

III. Dimensiunea de verificare și anchetă a controlului parlamentar

Control parlamentar presupune, atunci când situația este de așa natură, înființarea unor comisii de anchetă, care să facă investigații suplimentare cu privire la evenimente sau fapte de importanță aparte. Reglementările în vigoare fac distincția între “comisiile speciale” și “comisiile de anchetă.”

“Camera Deputaților poate constitui comisii speciale pentru avizarea unor acte legislative complexe, pentru elaborarea unor propuneri legislative sau pentru alte scopuri, indicate în hotărârea de înființare a comisiei. Propunerile legislative astfel elaborate nu se mai supun examinării altor comisii...” (art. 71 al *Regulamentului Camerei Deputaților*)

“La cererea unei treimi din numărul membrilor săi Camera Deputaților va putea hotărî înființarea unei comisii de anchetă, prevederile art. 37-57 și ale art. 71 alin. 2-5 fiind aplicabile.” (art. 72 al *Regulamentului Camerei Deputaților*)

“Comisia de anchetă poate invita orice persoană care poate avea cunoștință despre o faptă sau o împrejurare de natură să servească la aflarea adevărului în cauza care formează obiectul activității comisiei.

La cererea comisiei de anchetă orice persoană care cunoaște fapte sau împrejurări în legătură cu obiectul cercetării sau care deține un mijloc de probă este obligată să le aducă la cunoștință sau să le înfățișeze. Instituțiile și organizațiile sunt obligate, în condițiile legii, să răspundă la solicitările comisiei de anchetă în termenul stabilit de aceasta.

Când, pentru lămurirea unor fapte sau împrejurări în vederea aflării adevărului, sunt necesare cunoștințele unor experți, comisia de anchetă dispune efectuarea de expertize...” (art. 73 al *Regulamentului Camerei Deputaților*).

Comisiile de anchetă nu se substituie organelor judiciare în drept, iar concluziile lor se prezintă sub forma unui raport.

La începutul anilor '90, la nivelul Parlamentului se înființau comisii de anchetă cu o frecvență destul de mare, în ciuda faptului că rezultatele obținute nu fost întotdeauna transparente. Deși eficiența acestor comisii nu a fost mereu cea așteptată, cel puțin procedural și formal dimensiunea de verificare și anchetă era asigurată. Astăzi însă, procedura de înființarea a unei comisii de anchetă este extrem de greoaie și descurajantă. În condițiile în care instituirea unei comisii de acest tip se face doar

cu acordul plenului Parlamentului, în actuala legislatură nu s-a reușit niciodată aprobarea înființării unei comisii de anchetă. Această stare de fapt poate fi explicată prin logica politică simplă că parlamentarii majorității se vor opune constant sau cel puțin vor fi reticenți față de crearea unui organism suplimentar care să ancheteze sau să verifice chestiuni legate mai mult sau mai puțin de activitatea propriului Guvern.

În plus, chiar în cazul înființării unei comisii de anchetă, componența acesteia va respecta structura Parlamentului. De vreme ce majoritatea parlamentară și cabinetul se situează de aceeași parte a baricadei și sunt aliați în jocul politic, este greu de crezut că parlamentarii puterii vor fi dispuși a acționa împotriva colegilor din executiv.

Singura pârghie care rămâne la dispoziția Parlamentului la acest capitol este Comisia permanentă pentru petiții și abuzuri. Eficiența activității acesteia depinde și ea, în bună măsură, de disponibilitatea membrilor cabinetului de a răspunde solicitărilor Comisiei și de a se prezenta în fața acesteia. Prin urmare, problematica este aceeași ca și în cazul întrebărilor și interpelărilor.

În concluzie, și la acest capitol putem constata disfuncții grave, care afectează în ansamblu eficiența Parlamentului în exercitarea controlului asupra executivului.

Concluzii

Ipoteza pe care ne-am propus să o demonstrăm în acest studiu este aceea a caracterului “atrofiat” al controlului parlamentar asupra executivului în România. Analizând ceea ce am denumit “dimensiunile controlului parlamentar” – de informare, punitivă, de verificare și anchetă – am putut constata că fiecare dintre acestea prezintă anomalii care afectează controlul parlamentar ca funcție a forului legislativ, în ansamblu. Inexistența unei reale *accountability* a miniștrilor în fața Parlamentului se datorează atât lacunelor cadrului legal care reglementează acest domeniu, cât și lipsei culturii politice democratice, participative. Această stare de fapt a condus la un fenomen atipic de transfer de atribuții între dimensiunea de informare și cea de sancționare. Astfel, instrumentele care în esență presupun sancționarea – mai atenuată sau mai drastică – a cabinetului, în speță moțiunile, sunt utilizate și pentru a compensa ineficiența interpelărilor și întrebărilor.

Deficiențele modului în care este înțeles și aplicat controlul parlamentar în România devin cu atât mai evidente în momentul în care facem o scurtă comparație cu statele occidentale, dar și cu cele foste comuniste. O democrație consolidată cu tradiție, cum este Marea Britanie, recunoaște atât rolul opoziției parlamentare, căreia în acordă așa-numitele “zile ale opoziției”, cât și importanța dezbaterii și comunicării între forul legislativ și

cel executiv prin așa-numita “oră ministerială.” Primul-ministru însuși, precum și ceilalți membri ai cabinetului sunt chemați săptămânal la tribuna Parlamentului pentru a își explica politica, dar și pentru a răspunde întrebărilor și obiecțiilor membrilor forului legislativ. Chiar fostele state comuniste prevăd instrumente suplimentare care să asigure un control adecvat asupra cabinetului și politicii acestuia. Exemplul cel mai elocvent în acest sens este Polonia. Acest aspect ne îndreptățește să afirmăm că cel puțin *de jure*, controlul parlamentar asupra executivului putea să beneficieze și în România de un cadru legal adecvat.

Cu ocazia revizuirii Constituției, România ar fi avut posibilitatea să opereze modificările necesare în această direcție, mai ales că dezbaterile la capitolul raporturi între puterile statului au fost foarte aprinse. Deși s-a căzut de acord asupra câtorva modificări, acestea țin mai degrabă de formă și nu de fondul problemei, iar în practică au rămas fără consecințe notabile.

Fără îndoială, soluții pentru a remedia această stare de fapt există. În condițiile în care revizuirea Constituției nu a adus ameliorări semnificative, o soluție pe termen scurt ar fi modificarea Regulamentului Camerei Deputaților și Senatului, în sensul unei mai mari rigori. Pe termen lung însă, încetățenirea și interiorizarea principiilor democratice la nivelul clasei politice și al întregii societăți, cu alte cuvinte o educație politică în spiritul valorilor și mecanismelor democrației vor schimba acest tablou deloc de invidiat al parlamentarismului românesc.

NOTE

¹ Vezi *Regulamentul Camerei Deputaților*, disponibil pe site-ul oficial www.cdep.ro.

² Vezi site-ul oficial al Camerei Comunelor, www.parliament.uk/ ..., în special partea despre “răspunderea guvernamentală.”

³ Vezi Direcția pentru Informare Parlamentară, *Controlul parlamentar prin intermediul întrebărilor și al interpelărilor în Franța, Marea Britanie și Germania*, studiu documentar, iunie 2002.

⁴ Vezi site-ul oficial al Seim-ului Poloniei www.sejm.gov.pl/english.html.

⁵ *Constituția Republicii Ungare*, art. 39; vezi de asemenea site-ul oficial al Parlamentului Ungariei www.mkogy.hu/parl_en.html.

⁶ Pentru detalii cu privire la moțiuni, vezi Iulia Huiu, “Moțiunea ca mecanism democratic,” în *Sfera politicii*, nr. 107/ 2004.

⁷ Art. 159 din *Constituția Poloniei*.

DAN CORIOLAN SIMEDRU - Absolvent al Facultății de Mecanică din cadrul Universității Tehnice Cluj-Napoca, doctorand la Academia de Studii Economice București – Facultatea de Management. Coautor al Cursului de Sociologie Economică Rurală.

IULIA HUIU - Masterandă anul II la Facultatea de Științe Politice. Co-autoare (împreună cu prof. Dan Pavel) a lucrării *Nu putem reuși decât împreună. O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*.

Constituția europeană

“Fata Morgana”*, obiect de “adulație” sau un nou “decalog” al relațiilor dintre statele continentului?

VICTOR DUCULESCU

Here is a try to answer to the question whether the European Constitution is an illusion or a new Decalogue for the states on the continent. Given that various projects of this kind have failed over time, such a question appears to be legitimate. The author tries to review the problems raised in former cases of acts adopted by the Union, concluding that the European idea and nations' sovereignty must not collide in the case of European Constitution.

Un titlu de genul celui de față ar părea, pentru unii, straniu sau cel puțin greu de înțeles. Pentru ce Constituția Europeană ar putea fi considerată o “fata morgana”, cum ar putea ea deveni obiect de “adulație” și în ce măsură ar putea să constituie un nou “decalog” al țărilor ce fac parte din continentul european?

O logică există totuși, pentru că ideea Constituției Europene (nu în sensul modern, ci de “constitutio”, așezare) este veche, practic de când s-au constituit primele formațiuni statale pe continentul european. Viziunea cu privire la instituirea unei reglementări europene a fost avută în vedere – într-un fel sau altul – de Platon, Socrate, Cicero și, mai ales, de împărații romani. **Pax romana** se dorea ea însăși o “Constituție” în sensul cel mai strict, juridic, al cuvântului. Deja dreptul roman începuse să se aplice întregii Europe, luând locul legilor barbare¹.

A urmat perioada Evului Mediu, în care Biserica a încercat – nu fără succes – să polarizeze energiile și capacitățile popoarelor europene în slujba valorilor creștine. “Marea schizmă”, ca și destrămarea imperiului roman – ce avusese loc cu 500 de ani mai devreme – au frânat pentru moment elanul integrator dar au făcut loc altor proiecte, altor încercări de a găsi modalități de instituționalizare a puterii politice la nivelul întregului continent.

De fapt, în toată această perioadă îndepărtată au existat multe proiecte federaliste, de asociere a statelor, de creare a unor confederații sau, eventual, chiar de unificare a statelor europene sub sceptrul unui singur conducător politic sau, eventual, chiar al conducătorului Bisericii creștine.

Din punctul de vedere al sursei de unde proveneau, aceste proiecte se prezentau sub două modalități: proiecte izvorâte din dorința unor monarhi – sau cu sprijinul acestora dacă erau înțelegători, la valorile europene, sau, pe de altă parte, din inițiativa unor oameni de știință, a unor juriști, teologi, oameni care depășeau cu mult valorile timpului lor dar care băteau – de cele mai multe ori zadarnic – la porțile imperiale sau regale, de unde sperau să obțină un sprijin în proiectele lor.

Din marea categorie a proiectelor sprijinite de puternicii oameni ai vremurilor se poate menționa Proiectul regelui George al VI-lea Podiebrad al Boemiei, Proiectul regelui Henric al IV-lea, iar din cea de a doua – mult mai numeroasă – încercările lui Pierre Dubois, Maximilian Bethune, Saint Pierre, Emeric de Crucé, Abatele Grégoire și mulți alții.

Ideea Constituției Europene – în sensul pe care l-am arătat, de **constitutio** – era, desigur, mult diferită de ce se înțelege azi prin Constituție Europeană. Era vorba în fapt de anumite proiecte de organizare confederală, mai mult sau mai puțin îndrăznețe, care trebuiau să asigure în principal înțelegerea războaielor și soluționarea pașnică a diferendelor dintre principii europeni. Și atunci, nu avem dreptul să calificăm aceste proiecte ca ținând de ceea ce se înțelege prin “**fata morgana**”, adică o imagine, o himeră, care dispare când te trezești în apropierea ei?

Explicația eșecului tuturor acestor proiecte rezidă, în lipsă de interes politic al unor monarhi, al unor factori politici care nu voiau să-și vadă știrbite

prerogativele de a declanșa războaie de cuceriri de teritorii. Numai vremelnicele cruciade pentru eliberarea Sfântului Mormânt (determinate însă și de rațiuni economice), au reușit să cimenteze vremelnice o unitate între principii continentului european, unitate care suferea imediat când alte interese economice sau de cucerire apăreau la orizont.

Elaborarea Constituției Europene nu s-a deosebit cu nimic, într-o anumită măsură, de proiectele menționate și mult timp s-a considerat că va avea soarta lor. După cum se știe, ideea unei Constituții pentru Europa a fost enunțată inițial de diplomații germani prin glasul lui Ioska Fischer în anul 2000, fiind preluată apoi de francezi și materializată, în cele din urmă, în inițiativa convocării Conferinței de la Bruxelles pentru Viitorul Europei², adoptată la Laeken, la 15 decembrie 2001. Ar fi greșit să credem însă că întrunirea acestui forum european semi-guvernamental, semi-popular, dublat de reuniuni ale tineretului și organizațiilor neguvernamentale, s-a făcut numai din dorința de a dota Europa cu o anume “constituție”. Interese și rațiuni mai puternice erau prezente atunci. Uniunea Europeană (de fapt trei mari instituții guvernate de trei autorități – CECO, CEE și EURATOM) simțea nevoia unei restructurări. Pe de o parte, factorii de conducere comunitari ajunseseră de mult la concluzia că Europa trebuie să se apropie de cetățeni, că există destulă indiferență față de instituțiile comunitare, iar cetățenii europeni sunt încă destul de sceptici în ce privește reforma Europei. “Proiectul Spinelli” (1954), deși elogiat de parlamentarii europeni, nu a putut declanșa la timpul respectiv o acțiune de forță pentru reforma instituțiilor comunitare. Acest lucru s-a produs mai întâi la Nisa, în anul 2000, și apoi la Laeken în 2001, când problema reformei instituțiilor comunitare și (ca o fațetă a acesteia) elaborarea Constituției Europene s-au dovedit a fi devenit o necesitate imperioasă pentru însăși supraviețuirea procesului comunitar și adaptarea sa la noile condiții istorice.

Calificativul de “**fata morgana**” ar fi fost pe deplin potrivit în condițiile încercărilor de a elabora un document general, cuprinzător, obligatoriu pentru toate statele europene și pentru toți cetățenii lor.

Convenția de la Bruxelles nu a fost, evident, un “turn Babel”, dar punctele de vedere, frământările, divergențele de opinii au fost mari. Problemele cele mai controversate care au reținut mult timp atenția participanților au vizat relația dintre Parlamentul European și parlamentele naționale, prerogativele executivului european, modalitățile de vot în cadrul Consiliului European în condițiile pre-

valenței sistemului de vot cu majoritate calificată, modalitățile prin care trebuia aplicat și respectat principiul subsidiarității.

Considerăm de aceea că nu este lipsit de interes a releva câteva din discuțiile purtate pe marginea subsidiarității și raporturilor dintre Parlamentul European și parlamentele naționale, discuții care reflectă cât se poate de clar starea de spirit și diferențele de opinii pe care le-am menționat mai sus. **Problema era de fapt mult mai delicată și anume aceea de a stabili dacă prin intrarea în vigoare a Tratatului European statele europene își vor pierde suveranitatea, sau aceasta va fi redusă la dimensiunile unui concept nominal, ori dacă Uniunea va fi în fața mai departe ca o asociație de state egale, suverane**, în care nu se va produce – ceea ce doreau cel mai puțin statele mici – o preponderență inevitabilă a marilor puteri europene asupra celorlalte state în cadrul unui mecanism decizional, din care acestea să fie practic excluse.

Deși în cadrul dezbaterilor au fost avansate numeroase propuneri interesante, acestea nu au fost reținute în “Documentul final”. Astfel, nu s-a acceptat ideea unui comisar european care să vegheze la respectarea principiului subsidiarității, nu s-a reținut propunerea recunoașterii unui “drept de veto” parlamentelor naționale, ci numai posibilitatea acestora de “a alerta” instituțiile comunitare în legătură cu proiectele de acte normative comunitare, care nu vor fi obligate decât să “reexamineze” actele în cauză, putându-le – firește – menține dacă apreciază necesar etc.

În ceea ce privește “adulația”, aceasta poate fi calificată ca atare dacă ne gândim la hiperentuziasmul unor instituții federaliste care au văzut în perfectarea acestui proiect o întruchipare mesianică a proiectului “federalizării Europei”. Însuși președintele Giscard d’Estaing și o serie de apropiați ai săi nu se sfiau să compare, la începutul lucrărilor, Convenția de la Bruxelles cu Convenția de la Philadelphia din 1787, care a pus bazele federației americane. Optimismul exagerat manifestat de unii oameni politici, agenții de presă și chiar instituții neguvernamentale, s-a dovedit însă repede a fi o “perdea de fum”. În condițiile nesfârșitelor controverse cu privire la raportul dintre “național” și “european”, ale tratatelor diplomatice îndelungi și de cele mai multe ori sterile, care vizau numărul de voturi în Consiliu al fiecărei țări, entuziasmul “ideatic” a cedat locul unor negocieri pragmatice. Cele 16 luni de negocieri și dezbateri aprinse au dus la concluzia că nu este deloc productiv a pierde timpul cu declarații ultraoptimiste și a face comparație cu Con-

venția de la Philadelphia, ci este preferabil a căuta cu răbdare soluții negociate, care să fie convenabile pentru toate categoriile de țări. Un lucru esențial a fost acela că, în forma finală, calificativul de “**Constituție Europeană**” a fost înlocuită cu aceea de “**Tratat constituțional**”, ceea ce este, evident, de parte de ceea ce se dorea inițial – o constituție statală în înțelesul exact al cuvântului³.

Adoptarea textului Tratatului Constituțional de către Conferința de la Bruxelles nu a fost totuși un eveniment care s-a produs în condiții de unanimitate. Un număr de opt membri ai Convenției au semnat un document separat, în care au formulat critici destul de serioase la adresa documentului adoptat și în legătură cu modul în care s-au desfășurat lucrările.

Într-un studiu publicat chiar în timpul desfășurării lucrărilor Convenției, Pierre Calame propunea de pildă elaborarea unui nou concept și anume acela al “*subsidiarității active*”⁴, prin aceasta înțelegându-se că nici o problemă contemporană nu poate fi tratată la un singur nivel de guvernare, iar arta guvernării presupune a se asigura în același timp maximum de unitate, dar și de diversitate, respectul diferențelor de context, de cultură și de aspirații. Organizația “*L'autre Europe*”⁵ a propus, în ce privește subsidiaritatea, ca să i se recunoască fiecărui parlament național un drept de veto în măsură să-i permită să refuze un text european pe care l-ar considera contrar subsidiarității sau depășind competențele delegate.

*Asociația Europeană a Juriștilor pentru Democrație și Drepturile Omului în Lume*⁶ consideră nejustă ignorarea drepturilor sociale, ridicarea ordinii neoliberale la rang de principiu constituțional și lipsa unor prerogative democratice conferite Parlamentului European. Aceeași organizație critică acceptarea intervenției militare, neglijarea rolului sindicatelor și lipsa unor referiri speciale la drepturile muncitorilor migrați.

În contextul criticilor pe care le-am menționat, o atenție deosebită merită acordată și punctelor de vedere “dizidente”, exprimate în cursul Convenției și la care a făcut referire însuși președintele Valéry Giscard d'Estaing în raportul prezentat Președintelui Consiliului European la Roma, la 18 iulie 2003. Astfel, documentul anexă al raportului⁷, semnat de un număr de opt membri ai Convenției – la care ne-am referit și care au refuzat să-și manifeste acordul cu documentul adoptat - intitulat “Contra-raportul Europa democrațiilor” (anexa 3 la raport), regretă faptul că sarcinile enunțate de Declarația de la Laeken nu au putut fi realizate la parametrii doriți. Acest

document consideră că parlamentele naționale își pierd din influență în raport de instituțiile comunitare iar proiectul creează “un nou stat european centralizat, mai puternic, mai îndepărtat”, favorizând oamenii politici, “mai birocratic și adâncind prăpastia între conducători și conduși”.

Tratativele purtate în cadrul întâlnirilor la nivel înalt ale Consiliului European de la Salonic și Roma, conferințele miniștrilor de externe pe această temă de la Roma și Bruxelles, opoziția pe care au manifestat-o mult timp anumite delegații (Spania și Polonia)⁸ - care cu greu s-au lăsat convinse la 18 iunie a.c. să accepte în final documentul⁹ - conduc la impresia că nu toți partenerii europeni au sentimentul că modul în care este structurată fizionomia raporturilor dintre diversele mecanisme comunitare, distribuirea competențelor, procedura de vot, reflectă pe deplin interesele naționale ale statelor.

După cum arăta în mod plastic analistul și publicistul italian Giovanni Grevi, după acceptarea documentului, semnat la 18 iunie, «Ciorovăielile diplomatice, ședințele neconcludente de geometrii variabile, dezinteresul popular în alegerile europene, cu greu pot fi considerate de bun augur pentru viitorul integrării europene. Pe de altă parte, există sentimentul, în multe capitale, că Europa nu trebuie acum să se oprească și că soluții alternative trebuie să fie elaborate pentru a permite un viitor progres. Cel mai bun lucru care s-ar putea spune despre Constituția Uniunii este acela că ea seamănă cu o ființă hibridă, având un slab simț al direcției»¹⁰.

În comparație cu textul elaborat de Convenția de la Bruxelles, noul text cuprinde câteva modificări importante. Astfel, s-a acceptat ideea alegerii unui președinte al Consiliului European pe termen de doi ani și jumătate, renunțându-se la principiul rotației; au crescut prerogativele Parlamentului European; s-a instituit funcția de ministru de externe al Uniunii Europene; numărul comisarilor europeni a rămas provizoriu la 25 (numărul actualilor membri ai Uniunii Europene), respingându-se propunerea reducerii numărului acestora; a fost instituită o clauză de “solidaritate” împotriva terorismului; s-a introdus posibilitatea promovării unei “legi populare” de un milion de cetățeni europeni ș.a.

Elementul cel mai important rămâne însă **raționalizarea** documentului adoptat, ratificare ce urmează a se face în unele țări la nivelul parlamentelor, iar în altele în baza unor referendumuri populare organizate la nivel național (de pildă Danemarca, Irlanda, Spania, Franța, Marea Britanie ș.a.). Experiența acestor referendumuri este însă înșelătoare, pentru că istoria comunităților europene cunoaște

destule cazuri când asemenea referendumuri nu au permis ratificarea unor tratate sau au dus la întârzierea lor (de pildă, Norvegia a refuzat în 1972 și apoi din nou în 1994 să adere la Comunitățile Europene; Danemarca a refuzat în 1992 să ratifice Tratatul de la Maastricht, dar în final l-a ratificat la 18 mai 1993; Irlanda a votat pentru respingerea Tratatului de la Nisa în 2001, dar l-a acceptat în cadrul unui nou referendum, care a avut loc la 19 octombrie 2002 etc.).

În condițiile în care, la cele mai recente alegeri pentru Parlamentul European, în unele țări au obținut majoritatea formațiuni politice “eurosceptice”, este greu de spus de pe acum care va fi rezultatul acestor referendumuri, mai ales când domnește încă un grad destul de mare de indiferență a cetățenilor europeni față de instituțiile comunitare. Există, din păcate, încă sentimentul – în foarte multe țări – că “birocrația” de la Bruxelles tinde să ia locul instituțiilor naționale. La o asemenea idee aderă de multe ori oameni politici cunoscuți sau organe de presă importante. Ziarul berlinez “Die Welt”, sub titlul sugestiv “Birocrația dezlănțuită”, face o comparație între Constituția Europeană și Constituția S.U.A., care este de zece ori mai mică. Sunt citate cuvintele lui Ronald Reagan, care amintea că “americani sunt o națiune care și-a creat un guvern”, apreciindu-se că lucrurile stau invers în Europa, unde Uniunea Europeană “este un guvern în căutarea unei națiuni”. “Mai precis: Uniunea Europeană este un guvern lipsit de națiunea care să-i confere legitimitate. Nu există nici azi o identitate europeană, alta decât cea dată de suma părților ei componente”¹¹.

În circumstanțele menționate, o poziție “narcisistă” față de Tratatul Constituțional European este nu numai lipsită de fundament științific, dar și contraproductivă. Promovarea textului Tratatului Constituțional European va avea efect numai dacă masele, cetățenii europeni vor fi pe deplin convingși de utilitatea și de avantajele pe care le prezintă pentru ei noul document.

Marea problemă a acestei ratificări va fi aceea dacă națiunile vor fi convinse că drepturile lor vechi, garantate prin tratate, instituțiile lor străvechi care reflectă tradiții seculare, moravuri și un anumit mod de organizare, nu vor fi abolite de o birocrație rigidă, care nu numai că nu le va înțelege interesele, dar va trece peste ele cu ușurință, fără prea multe scrupule, în considerarea unor idealuri superioare europene.

Ultima problemă pe care dorim să o analizăm privește “**decalogul**”. După cum se știe, în 1975 la

Helsinki, Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa a adoptat un “Act final” în care au fost fundamentate relațiile dintre statele europene pe baza a zece principii, denumite “Decalogul de la Helsinki”. Între aceste principii figurează desigur, la loc de cinste, egalitatea suverană, suveranitatea însăși și neamestecul în treburile interne. Ideile ce vizează desfășurarea relațiilor europene ca relații interstatuale au fost reafirmate de fapt în Carta de la Paris din 1990 și chiar în Statutul Europei din 1949, care a fost păstrat intact în pofida extinderii considerabile și a acestei organizații. Termenul de “Tratat Constituțional” conferit documentului elaborat la Bruxelles și promovat cu atâta trudă și negocieri intense la reuniunea de la Bruxelles de la sfârșitul lunii iunie 2004 evocă imaginea unor relații interstatuale la nivel european. Fiind un “tratat”, Tratatul Constituțional va trebui, firește, să se supună regulilor generale care guvernează materia tratatelor.

Fără a evoca aci unul dintre capitolele cele mai importante ale dreptului internațional, ne vom mulțumi să arătăm că există anumite reguli de interpretare a tratatelor care au fost consacrate de o îndelungă practică. Așa, de pildă, se vorbește despre interpretarea istorică, logică, sistematică a tratatelor, despre regulile aplicabile în cazul conflictului între diferite tratate, despre procedurile de urmat în cazul unor divergențe între state ce ar viza interpretarea tratatelor etc.

Pe de altă parte, este de arătat că Tratatul Constituțional European permite retragerea oricărui stat membru în condiții exprese, specificate în tratat. El consacră într-adevăr marile principii ale integrării, printre care prioritatea legislației comunitare, aplicarea ei directă etc., dar permite în final ca acestei integrări – oricât de puternică ar fi – să i se pună capăt “ex abrupto” de un stat care ar considera că interesele sale nu-i mai permit să rămână în comunitate. În condițiile în care Constituția Europeană a devenit un tratat interstatual, nimic nu ne îndreptățește să credem că ea va putea fi considerată “altfel” decât toate tratatele europene, sau anihilând “dintr-un foc” toate principiile tradiționale pe care aceste tratate le-au consacrat până acum.

Care va fi poziția, în viitor, a statelor europene? Vor acționa ca state suverane în cadrul O.N.U., în cadrul Consiliului Europei, dar în cadrul Uniunii Europene vor fi considerate state semi-suverane, precum statele din fostul bloc sovietic în anii ‘50? Adeziunea la principiile comunitare și modelarea întregului sistem de drept național în spirit comunitar va afecta radical – până la anihilare – personalitatea și individualitatea unor diverse instituții juridice naționale?

Așa cum este bine cunoscut, națiunile și statele naționale reprezintă categorii istorice, majoritatea conturându-și identitatea și statutul internațional încă din secolul XIX. Pe parcursul timpului, între națiuni, între statele naționale au fost stabilite diverse forme de colaborare, unele simple și foarte puțin angajante, dar altele mult mai aprofundate, mergând până la fuziuni, confederații sau uniuni de state.

Viața internațională a fost martora unor fenomene de apropiere și de respingere, care s-au soldat cu secesiuni, revoluții politice, redimensionarea raporturilor regionale sau mondiale sau chiar îmbogățirea sau, uneori, reconsiderarea setului de principii pe care se întemeiau raporturile dintre națiuni

De notat este faptul că nicăieri în lume fenomenul prezenței statelor, a prerogativelor lor suverane, nu a fost pus în discuție. Se justifică într-un tot ceea ce scria, la timpul său, ilustra scriitoare franceză, Germaine de Staël, care estima că: “Îmi vine greu să cred că e de dorit ca lumea întreagă să piardă orice culoare națională, orice originalitate de simțire și gândire”¹².

State puternice, care joacă un rol considerabil în viața internațională, precum S.U.A., Rusia, China, nu s-au gândit niciodată să renunțe la propria lor suveranitate, idee la care nu renunță, de altfel, nici cele mai mici state ale lumii, care au devenit în ultimii ani membre ale O.N.U.

«Declarația Mileniului», adoptată la 8 septembrie 2000, prin consens, de către Adunarea Generală a O.N.U. cu participarea șefilor de state și de guverne ale țărilor membre ale O.N.U., reafirmă angajamentul acestora «de a sprijini toate eforturile pentru menținerea suveranității și egalității statelor, respectul pentru integritatea lor teritorială și independența lor politică»¹³.

În această ordine de idei, Tratatul Constituțional cuprinde și el o serie de prevederi importante care din punct de vedere principal oferă argumente puternice pentru a considera Uniunea Europeană, chiar în noile condiții, ale perfectării tratatului, o asociație de state suverane. Astfel, chiar în art.I-3 care se referă la obiectivele Uniunii, se arată, în ultimul alineat al pct.3, că “Uniunea va respecta diversitatea sa culturală și lingvistică și va asigura că moștenirea culturală a Europei este apărată și promovată”¹⁴.

În ceea ce privește relațiile dintre Uniune și statele membre, art.I-5 prevede în mod neechivoc că “Uniunea va respecta identitatea națională a statelor membre, inerentă în ce privește structurile lor fundamentale politice și constituționale, inclusiv în ceea ce privește autonomia regională și lo-

cală”. Ea va respecta funcțiile esențiale ale statului, inclusiv pe acelea care urmăresc să “asigure integritatea teritorială a statului, menținerea ordinii publice și apărarea securității interne”.

Dând o expresie cât se poate de clară existenței unor raporturi pe baza suveranității, Constituția Europeană prevede în art.I-59 – la care ne-am mai referit – posibilitatea oricărui stat european de a se retrage din Uniune, în conformitate cu prevederile înscrise în Tratatul Constituțional.

Prin urmare, concluzia acestei încercări de a aborda problema Constituției Europene “*sine ira*” poate fi numai aceea că natura relațiilor ce se stabilesc între statele europene – relații durabile de cooperare aprofundate, de solidaritate și sprijin – nu poate afecta în nici un caz organizarea lor politică, instituțiile naționale, ci numai va condiționa subordonarea lor unei noi forme de solidaritate.

Recenta reformă constituțională care a avut loc în anul 2003 în România¹⁵ nu vorbește nicăieri de operarea unui “transfer de suveranitate”, care - principal - ar fi de altfel imposibil de efectuat, dat fiind faptul că suveranitatea este inalienabilă și indivizibilă. Se vorbește numai de “transferarea unor atribuții” către instituțiile comunitare și de “exercitarea în comun cu celelalte state membre” a unor competențe prevăzute de tratate.

Noul text constituțional recunoaște prioritatea prevederilor tratatelor comunitare și aplicarea directă a dreptului comunitar, dar specifică totodată că Parlamentul, președintele României, Guvernul și autoritatea judecătorească “garantează aducerea la îndeplinire a obligațiilor rezultate”. Se prevede, totodată, că Guvernul transmite celor două Camere ale Parlamentului proiectele actelor cu caracter obligatoriu înainte ca acestea să fie spuse aprobării instituțiilor Uniunii Europene.

De remarcat este faptul că Parlamentul României a refuzat să accepte o propunere care viza eliminarea din primul articol al Constituției a sintagmei că România este “un stat național”.

Prevederile constituționale pe care le-am citat ale art.148 se coroborează cu acelea care definesc România ca fiind un stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil (art.1 pct.1), cu prevederile potrivit cărora în România respectarea Constituției, a supremației sale și a legilor este obligatorie (art.1 paragraf 5), cu acelea care dispun că “teritoriul României este inalienabil” (art.3) și mai ales cu prevederile art.2 alin.1, care dispun că “Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative, constituite prin alegeri libere, periodice și corecte, precum și prin referendum”.

Din economia tuturor acestor texte pe care le-am citat rezultă faptul că nimeni nu a avut în vedere a se lua în considerare ideea că prin aderarea României ar fi diminuate prerogativele suverane. În condițiile în care în literatura de specialitate, dar și în constituțiile altor state, au fost introduse prevederi care recunosc existența unor “transferuri de suveranitate”, poziția României ni se pare a fi cea mai corectă raportată la principiile dreptului internațional în vigoare, la practica statelor și la realitățile lumii contemporane.

Rămâne a conchide că ideea europeană și suveranitatea națiunilor nu trebuie abordate în nici un caz ca două concepte antagoniste¹⁶. Dacă la timpul său Napoleon, învins în războaie și izolat la Sfânta Elena, avea să declare că federația europeană “va sosi mai devreme sau mai târziu, prin forța lucrurilor”¹⁷, o asemenea federație nu poate să reprezinte altceva decât o asociere de “state națiuni” și nu o juxtapunere de provincii, lănderuri, regiuni autonome, districte sau cum ar dori să le definească adepții unor proiecte care pot fi calificate ca fiind cel puțin “nerealiste”.

Europa viitorului, Europa de mâine trebuie să ofere șanse egale tuturor oamenilor și națiunilor, să se întemeieze pe principii democratice, garantând pacea, stabilitatea și colaborarea popoarelor într-un climat de încredere și stabilitate, bazat pe recunoașterea egală a drepturilor tuturor.

* “*Fata morgana*” este definită de Dicționarul DEX, ca fiind un fenomen optic frecvent în regiunile calde, datorită căruia imaginile obiectelor aflate la (sau dincolo de) orizont apar ca și cum s-ar reflecta într-o apă). Figurat :apariție înșelătoare, iluzie trecătoare. (DEX, Ediția III-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p.368).

NOTE

¹ A se vedea, pentru dezvoltări, V.I. Feraru, *Proiectul de Uniune a Statelor Europene*, Teză pentru doctoratul în drept, Tipografia «Olimpul», București, 1935, p.6..

² Victor Duculescu, *Dreptul integrării europene*, Editura «Lumina Lex», București, 2003, p.514.

³ Dumitru Mazilu, *Perspective constituționale europene*, în «Palatul de Justiție» no.8,9,10/2003.

⁴ Pierre Calame, *Fonder la gouvernance européenne sur le principe de subsidiarité active*, <http://allies.alliance21.org/europe>

⁵ *L'autre Europe: Le projet*, <http://www.autre-europe.org/project5.html>

⁶ Statement of EALDH Administrative Council. On the Draft Constitution of the European Union, info@ejdm.de

⁷ *Rapport du Président de la Convention au Président du Conseil Européen*, Doc.CONV 851/03, Bruxelles, 18 juillet, 2003.

⁸ Philippe Moreau Defarges, *La “Constitution” européenne en question*, Editions Organisation, Paris, 2004, pag.111 și urm.

⁹ În Polonia opoziția a calificat gestul premierului Marek Belka de a accepta Constituția ca fiind o “rușine națională”, considerând că el ar trebui “judecat pentru înaltă trădare” (Jacqueline Prager, *Prima Constituție a Europei Unite*, în “Evenimentul Zilei”, an XI, nr.3769, luni 21 iunie 2004).

¹⁰ Giovanni Grevi, *Light abd Shade of a quasi-constitution*, Eur Activ, com Portal <http://euractiv.com>

¹¹ <http://www.dwelle.de/romanian/presse/print>

¹² Germaine de STAËL, *Scrieri alese*, Editura pentru literatură universală, București, 1967, citat în antologia «*Iubirea de moșie este un zid*», Editura Albatros, București, 1977, pag.34.

¹³ Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. nr.55/2, «*Declarația Mileniului*», în : Adrian Năstase, Bogdan Aurescu, *Drept internațional contemporan. Texte esențiale*, Regia Autonomă «Monitorul Oficial», București, 2000, pag.125-126.

¹⁴ *La Convention Européenne, Projet de Constitution*, volume I, Texte révisé de la Partie I, Doc.CONV 724/03, Bruxelles, le 26 mai 2003.

¹⁵ “Monitorul Oficial al României”, Anul 171(XV), nr.767, Partea I-a, Legi, decrete, hotărâri și alte acte, vineri 31 octombrie 2003.

¹⁶ Victor Duculescu, *Perspectivă Uniunii Europene: delegare de “competențe” sau delegare de “suveranitate”*, în “Revista Română de Drept Comunitar”, nr.1/2003, pag.56 și urm.; Idem, *Constituția Europeană în dezbaterile juriștilor*, în “Palatul de Justiție”, Anul XV, nr.6/2004, pag.3.

¹⁷ V.I. Feraru, *op.cit.*, p.16.

VICTOR DUCULESCU - Profesor Universitar Doctor, membru al Asociației Experților Europeni Atestați (AEXEA), membru al Uniunii Paneuropene și al Centrului European de Drept Constituțional Comparat de la Atena (Rigas Network).

National sovereignty

– a burden on the shoulders of European members? –

DANA RADLER

1. Historical background

With a Europe under profound institutional changes and reforms, several issues are being scrutinized by politicians and scholars: constitution, identity, values, national sovereignty. The list does not end there, but national sovereignty is stirring up the current debate. How far are we from a classic definition of national sovereignty?

At a first glance, definitions do not capture the entire complexity of the concept. There are references to “the fiction of the absolute sovereignty of equal states”¹ or to a supreme, absolute power by which an independent state is governed. Sovereignty may also be considered a convenient umbrella for a strict control of the constitution, government and legislation. It is also associated with the notion of command juxtaposed to the lack of accountability in the case of a dictatorial regime. Jean Bodin and Thomas Hobbes first elaborated the notion of sovereignty in the 16th and 17th centuries, and were concerned with establishing the legitimacy of a single hierarchy of domestic authority. Though accepting the existence of divine and natural law, they both believed sovereignty was simply based on law. Subjects had no right to revolt. Bodin and Hobbes were predominately concerned with maintaining domestic order, without which they believed there could be no justice².

The 1648 Treaty of Westphalia system of sovereignty had de facto been eroded by a host of factors, from moral constraints on states’ limits of action to the increasing significance of actors at both supranational and sub-national level (and the interconnectedness brought by globalization.)

Sovereignty in government means a public authority which directs or orders what is to be done by each

member associated in relation to the end of the association. It is the supreme power by which any citizen is governed and is the person or body of persons in the state to whom there is politically no superior. The necessary existence of the state and that right and power which inevitably follow is “sovereignty”. By “sovereignty” in its broadest sense is meant supreme, absolute, uncontrollable power, the absolute right to govern. “Sovereignty is the other side of the coin of international anarchy, for if states claim sovereignty, then the structure of the international system is by definition anarchic.”³

Recent theories point out that sovereignty is closely linked to two sets of factors:

- a) the external ones: the position ‘occupied’ by a state in relation with its neighbours and most important international actors
- b) the internal ones: the role and degree of power and influence exerted by main political institutions.

Looked from this angle, sovereignty seems to point out into the direction of political capability versus internal functionality, as the political bodies of one state have to locate their source of power and legitimacy within and outside its political borders. The idea that the a state’s sovereignty is present at these two levels and that there is a relation in between them has been clearly expressed by IR theorists: “Viewed internationally, however, the state is not merely a government; it is a populated territory with a national government and society. In other words, it is a country. From that angle, both the government and the domestic society make up the state. If a country is a sovereign state it will be generally recognised a politically independent.”⁴ More than that, sovereignty has substantial implications on the juridical statehood of sovereign political entities and

provinces willing to attain sovereignty depend on juridical and political recognition of existing sovereign states.

2. National or European sovereignty

So much for the general background. Let us examine now what is the distance between this definition and the changing world of the European Union.

Some analysts already foresee a dangerous game between the 'big three' as the dominant actors who are not leaving enough space for the smaller states around them to play in: "...the three countries [Britain, France, Germany] have an interest in moving Europe forward in the interests of Europe as a whole. (...) Most people in the Polish government think the talk of a fast track is just bluff, a tool to blackmail Poland and force it to make concessions" in the wrangle over national voting strengths under the constitution, says Janusz Reiter, head of the Center for International Relations in Warsaw."⁵

Yet the idea of a two-speed Europe is considered thoroughly precarious by some European players: "It would be dangerous because the current conception is essentially divisive: the aim is not so much to show the way for other member states as to leave the laggards behind. Yet the original idea behind "core Europe", as formulated in 1994 by Karl Lamers and Wolfgang Schäuble, the German Christian Democrats, was that the core would draw other countries in. A few years later Joschka Fischer, Germany's Foreign Minister took the idea up, talking of an "avant garde" that would take European integration forward."⁶

Similar worries are shared by many others. Analysts and scholars attempt to examine how the tone of voice moves on from one European corner to the other: the cautious British perspective, the 'independent' Franco-German alliance, the Italian and Spanish points of view. "Sovereignty" is discussed on French political scene as defense of national sovereignty against the centralizing "federalist" version of European Union has produced a new major political party claiming to represent the Gaullist heritage. The same current exists on the French left, where it is led by the Interior Minister of the present Socialist-led government. The Scandinavian members of the EU resist more integration. Gerhard Schröder, the German Chancellor, in a speech in the Netherlands in 1999, just after the birth of the single currency, declared "The introduction of the euro is probably the most important integrating step since the beginning of the unification process.

This will require us to bury some erroneous ideas of national sovereignty."⁷

A broad definition is valid only as theory of international politics, but when we come close to politicians' views and follow their vigorous discourse; the situation is different from that of a reader. Identities, different values and priorities set up by main European actors lead to a diversity of definitions: "What seems essential is to see that national sovereignty is a living concept, of a dynamic character, and the nature of national sovereignty debates has been definitely evolving over the last century. In the world of today when we are all increasingly depending on each other, when everything increasingly depends on everything else, national sovereignty means something different than years ago. Some time ago participatory sovereignty was invented, reflecting massive and deep changes in the world around us, and suggesting the need for a new approach to traditional understanding of national sovereignty. What is surprising, however, is that whenever the national sovereignty concern emerges, it tends to wake up the old understanding, the old approach. It seems also that though legal and constitutional aspects of national sovereignty are of paramount relevance, what should not be overlooked and underestimated is the social perception of national sovereignty."⁸

Sovereignty and pursued national interests are definitely marked by transition and reforms taking place in the new member states. The same thing now happens with remaining candidate countries. Economic, monetary and institutional changes are perceived as threat factors: politicians and media are preserving the anxiety for the population of their countries. We tend to discuss so much about difficult issues and situations that we forget the overall picture. Some keep an optimistic tone in referring to the present dispute: "I believe that in Europe the national sovereignty concern is still a challenge and not yet a problem."⁹

Former Canadian Foreign Minister Lloyd Axworthy states that security has gone beyond the nation-state definition. As a result, **sovereignty** could now be translated as the ability of a state to protect its citizens; when a state will not or cannot do so, then intervention (or **abrogation** of sovereignty) is justified. This is especially true for 'failed states', which can all too easily become breeding grounds for terrorism.¹⁰

3. Institutional capability

European institutions still struggle to find their feet in terms of functionality. This is not only about decision-

making procedures, but it implies decisiveness and well synchronized efforts of a majority. We witness, of course the dilemma of national versus general European interest, as M.Rainer Lepsius reflects: "It is not the decision-making process that is the main problem, but getting countries to agree. This is achieved through acceptance of European rationality criteria that emerge not only from national-interest positions but from the cognitive structuring of 'European' problems and ways of solving them. This is the Commission's task in working out its proposals, and a task that is grounded in the judgements of the European Court of Justice. Both of these 'operationalise' Europe."¹¹

Europe is more and more required to act and speak as a well orchestrated body. It changes its shape, but the fundamentals (the treaty system) are clearly set up, and will not be affected by institutional reforms, as consensus is still the key to reaching common decisions and agreements.

4. National interests, redefined

Critics of European construction think the EU will consume its member states in terms of preserving sovereignty and prevalence of political interests. Both sides of the coin, the national versus the European one, are not easily harmonized. There are voices who claim this is not a win-win game: "The very concept of a distinct nationality and a particular culture implies a preference for some values over others, for some ways of thinking and behaving as opposed to other ways. The EU seeks to erase those differences, to destroy diversity and to impose in their place a bland and rigid conformity"¹².

Politicians also think that pursuance of national interest is still strongly linked to the concept of sovereignty though there are definite alterations to the traditional definition of this concept, based on "a growing tension between interests defined from a purely national perspective, and interests defined in a multilateral one. **My own strong belief is that there is no choice to be made between multilateralism and the national interest.** Even for the greatest powers, national interest can only be defined in terms of wider considerations and wider responsibilities"¹³. It is clear that a system based on balance of power, a relevant and applicable model for the world ceased to be of use in politics after 1990. The whole political system was changed and shaken to its roots and basic elements. The '90s brought in such a dramatic change, that politicians were forced to identify new solutions, models for conflict resolu-

tion and systems of alliances. Such systems cannot exist if decision-makers, individuals in general, do not change their way of thinking in international relations. If we speak of *sovereignty* as being re-defined, then other concepts need to suffer a similar process: nation and nationalism, security, globalization, interests, co-operation. How should the European Union act to be closer to such a view?

Collectivism and loss of individualism seem to be one possible answer: "What it *should* be seeking, at least in my conception, is a supra-national policy which can combine what is best about those differences: the variety that gives Europe its depth and fascination while overcoming what has been worst about them: extreme nationalism, xenophobia, mutually destructive trade and monetary policies, unstable balance of power politics, and above all war. (...) Sovereignty, in other words, has been pooled. Each national Parliament has lost a certain power to obstruct."¹⁴

5. Sovereignty and unilateralism

Current loss of national sovereignty is generally associated with the concept of multilateralism and willingness to be involved in a multi-party international game, be it trade, politics, cultural or generally institutional. In spite of that, critics argue that sovereignty may actually be linked to unilateralism, and this means that a dominant power will attempt to impose its formal or informal political attitude on other international actors. Ian Robinson declares that: "A stronger case against unilateralism can be made if it is re-defined as actions by one or more states that have significant "external" impacts, undertaken without the agreement of the governments whose citizens are affected by these actions."¹⁵ Robinson believes that for certain situations "unilateral actions can be legitimated on progressive internationalist grounds" as they are applicable "if and only if two conditions are met: (1) the balance of evidence suggests that most people in the affected countries believe that the policy would benefit them (or would believe this if they had access to all of the relevant facts and arguments); and (2) the affected states that oppose the policy are low-quality democracies or authoritarian regimes in which national governments routinely ignore the interests of the majority of their people."¹⁶ Again we come across a defined national interest, yet this has to be based on ethical grounds, otherwise unilateral actions simply represent an authoritarian type of decision-making ignoring opinions expressed by other parties.

The war in Iraq shows that United States was openly declaring its unilateral position in an effort to push for military intervention. Saddam and some of his key officials were captured, yet the end of the conflict is far from being known - which suggests that we are not only speaking of a dictator and a small group of nationalistic followers. Recent discussions point out that unilateralism was strongly perceived in terms of the United States indifferent attitude to European feelings: "While the United States frequently has been characterized as turning its back on existing multilateral norms and mechanisms out of post-Cold War hubris, many cases of alleged U.S. unilateralism in fact have involved the United States refusing to go along with new initiatives championed by others. Whether justifiably or not, U.S. reluctance to embrace some of these initiatives has done great damage to their image as a law-abiding state committed to multilateral cooperation."¹⁷ Such opinions are strongly articulated on the French side of the Atlantic, as France is one of the main opponents of US intervention in Iraq. Apart from official statements, scholars tend to agree on this point when they refer to "the specter of US isolationism" that "has been replaced by the specter of US unilateralism."¹⁸

There are legal scholars who think that is not valid just for the United States; that United States is now the dominant super-power on the international arena; however emerging European Union may become the future political entity that might act in a comparable manner. The next couple of years will demonstrate how strong the European Union will become and if it is able to achieve the cohesion needed for a *collective unilateral voice*: "Contemporary Europe, for its part, in growing awareness of its economic power and desire to protect its nationals, also lets herself driven by unilateralism. But being in any case less homogenous it knows it owes its very existence to international law."¹⁹ Though enlargement will affect the slow path to European cohesion among divided European actors, general interest and common sense will probably prevail over national or narrow political interests. From a realistic point of view, the recent member states will not be so tough as compared to those who proved to have strong and opposite views (UK, France-Germany) if we look at the way Europeans discussed the military intervention in Iraq.

6. Effects of globalization

The loss of national sovereignty is strongly weighed up against widely-discussed globalization. Globalization is often defined in terms of transfer of authority

and regulatory decisions from the nation state to various international actors in business and politics. Realist views on globalization are quite isolated; strong views allege that globalization has taken over too much of the nation-state power. Its more recent effects exceed the strictly economic or political scale, going into the social and cultural systems as well. Danuta Hübner declares: "As globalization interferes deeply in the social fabric and traditional social structures collapse, it undermines traditional cultural norms and values. This in turn generates reaction which is reflected in defending social norms and maintaining the awareness of social and historical roots of individuals. Feeling helpless vis-à-vis new challenges, people reach out to tradition, to history, to what gives the feeling of security, what defends them from unwanted impacts of external interference (...). What is important about globalization in the context of national sovereignty argument is that it leads to reduction in the role of political power. This is already visible - also within the nation states the role of political power is being reduced. The rationalism becomes increasingly economic. This process of gradually reducing political power makes political leaders more open to national sovereignty policy lines, exploiting the argument of national sovereignty being threatened"²⁰. Given this argument, we understand why politicians feel deeply affected by the present alterations of their country's sovereignty, while European citizens hardly notice any potential loss.

Conclusions

In terms of definition and changes, sovereignty has suffered massive shifts in the last 10 years. Its present significance is currently connected with loss of authority, transnational phenomena, interdependence, regionalisation and globalization. Politicians and scholars observe a serious transfer of power and decision from national to supra-national level. Some think recent alterations of this concept are to be further analyzed and linked with isolationism. The United States is severely criticized for its unilateralist view on recent international matters, notably the war in Iraq, while the European Union seems to struggle with its own institutional capability. Changes related to how and where sovereignty moved to (from its historical Westphalian background) lead to debates that are far from being over. Sovereignty will continue to develop its multi-faceted components, and they will continue to be obviously related to overall changes in a multi-level and multi-polar world.

NOTES

- ¹ Anne Bodley, "Weakening the Principle of Sovereignty in International Law: The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia", *31 N.Y.U. J. INT'L L. & POL* (1999): 420
- ² Stephen D. Krasner, "Sovereignty - history of the concept", *Foreign Policy* (2001): 6
- ³ Iain McLean, ed., *Concise Dictionary of Politics* (Oxford University Press, 1996): 464
- ⁴ Robert Jackson, Georg Sørensen, *Introduction to International Relations* (New York: Oxford University Press, 2003), 21-22
- ⁵ Peter Ford, "Europe's Small States Fear Domination by 'Big Three'", *Christian Science Monitor* (Jan. 2004): 2-3
- ⁶ Heather Grabbe, "The Siren Song of a Two-Speed Europe", *Financial Times*, (Dec. 2003)
- ⁷ Charlemagne, "Stability or instability", *The Economist*, (Nov. 2003): 1
- ⁸ Danuta Hübner, "Limits to national sovereignty", *European Forum Alpbach Papers* (2000)
- ⁹ Hubner, "Limits to national sovereignty"
- ¹⁰ Alex Evans, "National Sovereignty and Universal Challenges: Choices for the World After Iraq- Six Themes", *executive summary of National Sovereignty and Universal Challenges Conference*, (June 2003, Brussels): 7
- ¹¹ Rainer Lepsius, M., "The European Union as a Sovereignty Association of a Special Nature", *Harvard Jean Monnet Working Paper.7* (2000): 3-4
- ¹² Alistair McConnell, "Why we Need Sovereignty", *Sovereignty* (January 2000): 1
- ¹³ Rt Hon Chris Patten, CH, "Sovereignty and the National Interest Old Concepts, New Meanings", *The Newman Lecture University College - Dublin* (2002): 1
- ¹⁴ Rt Hon Chris Patten, "Sovereignty and the National Interest Old Concepts", 2
- ¹⁵ Ian Robinson, "Progressive Unilateralism: US Unilateralism, Progressive Internationalism, and Alternatives to Neoliberalism", *Foreign Policy Discussion Paper 3* (2000): 1
- ¹⁶ Ian Robinson, "Progressive Unilateralism", 2
- ¹⁷ John Van Oudenaren, "Unilateralism, Multilateralism, And Transatlantic Relations: Thinking Through The Conceptual Issues", (2002)
- ¹⁸ Pascal Boniface, "The Specter of Unilateralism", *Center of Strategic and International Studies and the Massachusetts Institute of Technology*, published in *The Washington Quarterly*, 24 (2001): 155-162
- ¹⁹ Pierre Marie Dupuy, "The Place and Role of Unilateralism in Contemporary International Law", *European Journal of International Law*, vol.11, no.1 (2000): 21
- ²⁰ Danuta Hübner, "Limits to national sovereignty".

REFERENCES

- Barry Buzan, "Sovereignty", in *The Concise Oxford Dictionary of Politics*, ed. Iain McLean (Oxford and New York: Oxford University Press, 1996): 464
- Robert O. Keohane, "Ironies of Sovereignty: the European Union and the United States", *Journal for Common Market Studies*, 40th anniversary issue (Nov. 2002)
- Robert Jackson, *Quasi-States: Sovereignty, International Relations, and the Third World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1990): 32-47
- Stephen Krasner, *Sovereignty: Organised Hypocrisy*, (Princeton University Press, 1999), 3-42
- Joseph S. Nye, "Seven Tests: Between Concert and Unilateralism", *The National Interest*, Winter 2001/02: 5-13
- Saskia Sassen, *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. University Seminars/Leonard Hastings Schoff Memorial Lectures (New York: Columbia University Press, 1996)

SEMNAL

Jean Delumeau

Liniștiți și ocrotiți. Sentimentul de securitate în Occidentul de altădată (vol. I)

Traducere: Laurențiu Zoicaș

Editura: Polirom

Anul apariției: 2004

Cuprins

Cum reușeau strămoșii noștri să se liniștească? • Cum își dominau fricile? • Ce „sisteme de securitate” înjghebaseră? • De ce mijloace de apărare dispuneau, într-un anume spațiu și pe parcursul unei felii de istorie, împotriva angoaselor individuale și pericolelor colective?

Descriere

Nevoia de securitate (inclusiv protecția socială și dreptul la muncă) a căpătat o asemenea importanță în civilizația noastră, încât a devenit o adevărată obsesie. De aici, exploatarea facilă de către mass-media a tuturor spaimelor și neliniștilor. Dar nu cumva înmulțirea măsurilor de asigurare de tot felul tinde să înabuze în adult inițiativa și creativitatea? Nu avem nevoie de o anume doză de insecuritate ca să simțim că trăim? Nu cumva o prea mare securitate pune în primejdie libertatea? Pornind de la ideea că sentimentul de securitate are o istorie care ne poate ajuta, pe noi, cei de azi, să ne cunoaștem mai bine, Jean Delumeau schițează în studiul său o imagine a Occidentului din perioada secolelor XIV-XVIII, punând un accent deosebit pe ritualurile colective de exorcizare, deculpabilizare, reconciliere, protejare sau vindecare. ■

DANA RADLER - absolvent al Facultății de Limbi Străine, secția engleză-română (1994), masterand secția Relații Internaționale a Facultății de Științe Politice, Universitatea București, cu o teză în pregătire asupra studiilor de securitate, de la teoriile realiste la cele feministe; a publicat un articol în cadrul revistei "Studii de Securitate", nr.2(3), 2004, intitulat "Integrare, securitate europeană și relații internaționale în cadrul UE".

Stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est

– un parcurs imprevizibil –

IONUȚ CIOBANU

A comparative analysis of party systems in South-East and Central European countries after the falling of Iron Curtain. Conclusions show that the stabilization process of party systems is faster than expected, even if it has different paces in each country.

1. Introducere

După prăbușirea regimurilor comuniste, țările din Europa de Est se află în plin proces către democrație. Acest proces se dovedește a fi dificil și datorită faptului că instituționalizarea unui sistem politic necesită acumulări de valori și stabilitate (Huntington 1999:20).

Studiul sistemelor de partide din aceste țări ne poate oferi informații despre stadiul tranziției spre un regim democratic funcțional. În acest context stabilitatea sistemelor de partide din Europa de Est reprezintă o provocare pentru orice cercetător în domeniu.

În literatura de specialitate există două orientări importante în abordarea acestui subiect:

- prima, asumată de majoritatea cercetătorilor, consideră procesul de stabilizare a sistemelor de partide din Est ca fiind unul de durată, influențat în primul rând de modele de comportament ale electoratului și ale elitelor (Mair 1997 apud Toole 2000).
- a doua orientare caracterizează procesul de stabilizare ca fiind mai scurt decât se prevedea (Olson 1993, Agh 1994, apud Toole 2000), și influențat în egală măsură (Toole 2000:441) de designul electoral și de modele de comportament ale electoratului și elitelor.

James Toole demonstrează, aplicând modelul Mair cu privire la gradul în care sistemele de partide sunt stabilizate, că sistemele de partide din Europa Centrală (Cehia, Ungaria, Polonia) s-au stabilizat mai rapid decât era așteptat.

Pentru a determina dacă un sistem de partide este “înghețat”, Mair utilizează trei indicatori: - accesul la guvernare, formula guvernamentală și alternanța la guvernare – considerând că un sistem se stabilizează atunci când evoluția acestor indicatori devine predicibilă (Toole 2000:442).

Toole preia acești indicatori, la care adaugă variabile independente care măsoară efectele designului electoral – fracționalizarea sistemului de partide, și variabile care măsoară comportamentul electoratului – volatilitatea electorală și “party system turnover”, permeabilitatea sistemului. La aceste variabile am adăugat excedentul de partide corespunzător fiecărei țări, ca o măsură a influenței sistemului electoral.

Eșantionul Toole a fost extins cu patru țări: România și Bulgaria din Europa de Sud Est și Estonia, Letonia dintre țările baltice, pentru a determina dacă aceste sisteme au un traiect comun sau diferențiat. Ne putem aștepta ca cele trei țări central europene, moștenind o tradiție civică mai dezvoltată să fie mai avansate în parcursul către stabilitate decât țările din SE și cele baltice, care fie suferă o întârziere economică sau instituțională, fie au demarat acest proces mai târziu (după obținerea independenței) și se confruntă cu particularități regionale.

Principala concluzie pe care o emite Toole este că procesul de stabilizare este de scurtă durată, și este influențat în egală măsură de designul electoral și de modele de comportament ale electoratului și elitelor. Acest studiu prin extinderea eșantionului încearcă să testeze validitatea concluziei pentru alte țări din Europa de Est.

2. Date și metode

Rezultatele pentru toate variabilele în cazul țării din eșantionul Toole sunt preluate din articolul “Government Formation and Party System Stabilization in East Central Europe” apărut în Party Politics în anul 2000.

Datele pentru toate celelalte țări ale eșantionului, în ceea ce privește calculul fracționalizării, excedentului de partide, volatilitatea electorală și “party system turnover” sunt cele oferite de Project on Political Transformation and the Electoral process in Post-Communist Europe, University of Essex.

Componenta cabinetelor în cazul României a fost preluată din Alexandru Radu – “1989-1999. Nevoia Schimbării. Un deceniu de pluripartidism”. Pentru Bulgaria și Estonia au fost folosite datele puse la dispoziție de site-ul www.Zarate.com, iar pentru Letonia cele furnizate de Cancelaria de Stat a Republicii Letonia.

Indicii au fost calculați pentru România începând din 1990, pentru Bulgaria din 1991, Estonia 1992 iar pentru Letonia din 1993. Toți indicii au fost calculați pentru camera inferioară și doar pentru partidele care au obținut peste 1% din totalul voturilor. În cazul Ungariei pentru calculul numărului excedentar de partide au fost luate în calcul locurile alocate pe liste.

Variabilele independente sunt grupate în două categorii:

- variabile care măsoară influența designului electoral asupra sistemului de partide: fracționalizarea și numărul de partide în exces în raport cu numărul de partide suportat de sistemul electoral;
- variabile care surprind influența comportamentului electoratului și elitelor: volatilitatea electorală și gradul în care se modifică structura partinică a legislativului – party system turnover.

Fracționalizarea sistemului de partide este operaționalizată prin numărul efectiv de partide, calculat cu formula Laakso-Taagepera:

$$1 \left[\frac{1}{\sum Si^2} \right]$$

unde Si^2 este procentul de voturi primite de un partid care a acumulat peste 1% din voturi.

Numărul excedentar de partide – Nex este operaționalizat prin calculul diferenței dintre numărul efectiv de partide și numărul de partide suportat de sistemul electoral. Numărul de partide suportat de sistemul electoral este calculat cu formula:

$$Ns = 2,5 + 1,25 \log M \text{ (Cox 1997:207)}$$

unde M este mărimea medie a circumscripției electorale;

$$Nex = N - Ns.$$

Volatilitatea electorală este, după definiția lui

Peter Mair, “schimbarea electorală netă între două alegeri consecutive” și se calculează ca fiind suma tuturor voturilor (procentuale) care se câștigă (sau se pierde) la două alegeri succesive. Pentru partidele care au fuzionat am luat în considerare suma procentelor celor două (sau mai multe) partide la alegerile precedente. Pentru coalițiile sau partidele care s-au destrămat, am aplicat aceeași convenție.

Gradul de modificare a structurii partinice parlamentare a fost calculat cu ajutorul formulei Toole:

$$PST = \frac{P_{in} + P_{out}}{(P_{t-1}) + P_t}$$

unde:

P_{in} = partide care au intrat în parlament la un moment dat;

P_{out} = partide care au ieșit din parlament la un moment dat;

P_{t-1} = nr. de partide parlamentare la precedentele alegeri;

P_t = nr. de partide parlamentare la momentul în care se face calculul;

Valorile pe care le poate lua PST sunt cuprinse între 0 și 2. 0 atunci când nu există nici o modificare și 2 atunci când există schimbare completă. În cazul coalițiilor, acestea nu au fost considerate un singur partid, ci după numărul de partide care o compun.

Variabila dependentă – gradul de stabilizare al sistemului – a fost operaționalizată aplicând modelul Mair:

INDICATORI	STRUCTURI STABILIZATE	STRUCTURI NESTABILIZATE
ALTERNANȚA LA GUVERNARE	COMPLETĂ/DELOC	PARȚIALĂ
FORMULA DE GUVERNARE	FAMILIARĂ	INOATIVĂ
ACCES LA GUVERNARE	ÎNCHIS	DESCHIS

Alternanța la guvernare se referă la gradul în care se schimbă compoziția partinică a cabinetelor după alegeri (Toole 2000:444).

Formula guvernamentală este familiară dacă după recâștigarea alegerilor coaliția este compusă din aceleași partide sau același partid formează din nou singur guvernul. Accesul la guvernare este gradul în care toate partidele (sau aproape toate) participă la formarea guvernului.

3. Analiză

3.1 Variabile independente

În Cehia și Ungaria, fracționalizarea sistemelor de partide este corespunzătoare unor țări cu sistem multipartidist centripet, volatilitatea electorală este cea mai scăzută, fiind de aproape trei ori mai mare ca aceea din țările occidentale, iar gradul de schimbare al

partidelor parlamentare (party system turnover) și numărul excedentar de partide este redus. Pentru Cehia, valorile sunt:

FRAȚIONALIZARE	5.2
EXCEDENT DE PARTIDE	2.2
VOLATILITATE ELECTORALĂ	21.8%
PARTY SYSTEM TURNOVER	0.31

În Ungaria aceste valori se prezintă astfel:

FRAȚIONALIZARE	4.2
EXCEDENT DE PARTIDE	0.7
VOLATILITATE ELECTORALĂ	28.5%
PARTY SYSTEM TURNOVER	0.16

Polonia, a treia țară din Europa Centrală, are valori surprinzătoare, în comparație cu Cehia și Ungaria, având cel mai fracționalizat sistem de partide și cel mai mare număr excedentar de partide, volatilitate medie și un grad ridicat de schimbare parlamentară.

FRAȚIONALIZARE	9.3
EXCEDENT DE PARTIDE	5.5
VOLATILITATE ELECTORALĂ	44.0%
PARTY SYSTEM TURNOVER	1.14

În România fracționalizarea, volatilitatea și numărul excedentar de partide sunt comparabile cu ale Cehiei și Ungariei, numai gradul de permeabilitate are o valoare mai mare:

FRAȚIONALIZARE	4.8
EXCEDENT DE PARTIDE	1.2
VOLATILITATE ELECTORALĂ	28.1%
PARTY SYSTEM TURNOVER	0.97

Bulgaria este țara eșantionului cu sistemul de partide cel mai puțin fracționalizat și cu cel mai mic număr excedentar de partide. Volatilitatea și “party system turnover” au valori medii, în cadrul eșantionului.

FRAȚIONALIZARE	3.7
EXCEDENT DE PARTIDE	0.1
VOLATILITATE ELECTORALĂ	42.3%
PARTY SYSTEM TURNOVER	0.60

În țările baltice, Estonia și Letonia, toate valorile variabilelor independente sunt mai ridicate, doar Polonia având valori mai mari pentru unele variabile. În Estonia aceste valori sunt:

FRAȚIONALIZARE	7.0
EXCEDENT DE PARTIDE	3.4
VOLATILITATE ELECTORALĂ	60.5%
PARTY SYSTEM TURNOVER	0.96

În Letonia aceste variabile se prezintă astfel:

FRAȚIONALIZARE	7.1
EXCEDENT DE PARTIDE	3.9
VOLATILITATE ELECTORALĂ	67.8%
PARTY SYSTEM TURNOVER	1.6

Fracționalizarea sistemelor de partide variază de la 3.7 în Bulgaria și 4.2 în Ungaria – cele mai mici valori – la 9.3 în Polonia și 7.1 în Letonia. Media este de 5.9. În studiul comparat pe 36 de țări, Lijphart a determinat un număr minim de 1.35 și un maxim de 5.98 (Lijphart 2000:85). Țările din Europa de Est au un multipartidism mai atomizat, cea mai mare diferență înregistrându-se la numărul maxim de partide.

Surprinzător, se pare că nu există o legătură directă între gradul de fracționalizare și gradul de stabilizare, Cehia și Ungaria, țările cele mai stabilizate având un indice al fragmentării superior Bulgariei și comparabil cu cel al României.

Nici numărul excedentar de partide nu este puternic corelat cu nivelul stabilizării, acesta fiind cel mai scăzut în Bulgaria și nu în Cehia sau Ungaria, așa cum era de așteptat. De altfel, fracționalizarea în cazul Poloniei este mult superioară Letoniei, care este țara cu cel mai instabil sistem de partide.

	Fracționa- lizare	Excedent de partide	Grad de stabilizare
CEHIA	5.4	2.2	2/3
UNGARIA	4.2	0.7	2/3
POLONIA	9.3	5.5	1/3
ROMÂNIA	4.8	1.2	1/3
BULGARIA	3.7	0.1	1/3
ESTONIA	7.0	4.4	1/3
Letonia	7.1	3.9	–

Volatilitatea electorală crescută este o caracteristică importantă a sistemelor de partide din Europa de Est. Aceasta înregistrează cel mai scăzut nivel în Cehia (21.8%), în Ungaria (28.55%) și în România (28.13%). Primele două țări au cel mai ridicat nivel de stabilitate, în timp ce România este stabilizată 1/3. Cel mai ridicat nivel al volatilității este întâlnit în țările baltice Estonia (60.5%) și Letonia (67.83%). Bulgaria înregistrează o valoare comparabilă cu cea a Poloniei. Media pentru întreg eșantionul este de 35.57% de 4 ori mai mult decât media țărilor vestice, care este de 8.5 % (Mair 1997, apud Toole 2000).

Gradul de schimbare a structurii partinice parlamentare PST – înregistrează cel mai scăzut nivel în Ungaria – 0.16, cel mai ridicat fiind în Letonia-1.60. Țările stabilizate au un PST mai scăzut, ceea ce sugerează o legătură mai puternică între această variabilă și gradul de stabilizare.

	Volatilitate	PST	Grad de stabilitate
CEHIA	21.8%	0.31	2/3
UNGARIA	28.5%	0.16	2/3
POLONIA	44.0%	1.14	1/3
ROMÂNIA	28.13%	0.97	1/3
BULGARIA	42.34%	0.60	1/3
ESTONIA	60.5%	0.96	1/3
Letonia	67.84%	1.60	–

3.2 Variabila dependentă

Pentru țările din Europa Centrală, Toole, aplicând modelul Mair, a ajuns la următoarele rezultate:

INDICATOR	UNGARIA	CEHIA	POLONIA
ALTERNANȚA LA GUVERNARE	COMPLETĂ	COMPLETĂ	COMPLETĂ
FORMULA DE GUVERNARE	FAMILIARĂ	N/A	INOVATIVĂ
ACCES LA GUVERNARE	DESCHIS	ÎNCHIS	DESCHIS
TIPUL STRUCTURII	2/3 ÎNCHIS	2/3 ÎNCHIS	1/3 ÎNCHIS

Pentru celelalte țări din eșantion, analiza primei caracteristici – alternanța la guvernare – a relevat rezultatele:

- În România, între anii 1990-1996, pe durata a două mandate parlamentare, scena politica a fost dominată de Frontul Salvării Naționale (FSN), iar după scindarea acestuia, de FDSN (Frontul Democrat al Salvării Naționale) și PDSR (Partidul Democrației Sociale din România). În 1996 se produce schimbarea completă a partidelor de guvernământ. Partidul dominant în cadrul coaliției guvernamentale este PNȚCD (Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat). După alegerile din 2000 fostul FDSN, PDSR, devenit acum PSD (Partidul Social Democrat), revine la guvernare. Se poate spune deci că în România alternanța la guvernare este completă.
- În Bulgaria, începând cu alegerile din 1991, două partide au dominat alegerile: Uniunea Forțelor Democratice (SDS) și Partidul Socialist Bulgar (BSP), care au alternat la guvernare până în 2001 cu două excepții în perioada decembrie 1992 – ianuarie 1995, când la guvernare s-a aflat un cabinet de experți și unul caretaker. În 2001 alegerile au fost câștigate de o nouă grupare: Mișcarea Națională Simeon al doilea. Și în cazul Bulgariei alternanța la guvernare este completă.
- Din punct de vedere al participării la guvernare, în Estonia două partide se detașează: Coaliția Națională Pro Patria (Isaama) devenită Uniunea Pro Patria (IERSP), și Partidul Coaliției (KMU, ulterior KE). Aceste partide au guvernat (în cadrul unor coaliții) alternativ în perioada 1992-2002. Rezultă că sistemul de partide estonian a cunoscut o alternanță completă.
- În Letonia situația este diferită. Niciodată în cei zece ani analizați compoziția guvernamentală nu s-a schimbat total, Calcea Letonă (LC) participând la toate cabinetele. De asemenea și alte partide s-au aflat la guvernare ani mulți – Mișcarea pentru Independență (LNNK, ulterior FF/LNNK); Uniunea Țăranilor Letoni (LPP). Din aceste motive,

alternanța la guvernare este parțială.

Toate țările analizate, cu excepția Letoniei, au experimentat alternanța completă la guvernare, acesta fiind criteriul cel mai ușor de îndeplinit în tranziția către un sistem de partide cu structuri “înghețate”.

Al doilea indicator al modelului Mair, formula de guvernare are următoarea desfășurare în țările eșantionului:

- În România felul formulei guvernamentale poate fi analizat după ce Partidul Social Democrat (PSD) a câștigat din nou alegerile, în anul 2000. În precedenta participare la guvernare FDSN formase un cabinet minoritar, care era de fapt o coaliție majoritară mascată. În anul 2000, PSD în alianță cu Partidul Umanist Român (PUR) a format un guvern bicolor minoritar. În practică, sprijinul pe care UDMR îl acordă guvernului, îl transformă într-o coaliție mascată. Pentru că PSD și-a schimbat partenerii de coaliție formula de guvernare este inovativă.
- Formula guvernamentală bulgărească este de asemenea inovativă, deoarece după ce a recâștigat puterea în 1997, Partidul Socialist Bulgar (BSP) nu a mai guvernat cu foștii parteneri – Uniunea Fermierilor (BzN) și Mișcarea Ekoglasnost (DE), ci împreună cu Partidul Democrat (DP). În 2001 politica bulgărească a cunoscut o surpriză de proporții partidul lui Simeon al 2-lea câștigând alegerile și alcătuind guvernul.
- În Estonia situația este similară: după revenirea la guvernare în 1999, Coaliția Națională Pro Patria, acum numită Uniunea Pro Patria s-a aliat cu un ex partener, Partidul Reformei (RE), al principalilor adversari, Partidul Coaliției (KMU). Formula guvernamentală este deci inovativă.
- Letonia neavând o alternanță la guvernare nu poate avea o formulă de guvernare familiară. În aceste condiții, când există partide care nu au pierdut niciodată puterea, formula guvernamentală, în termenii lui Mair, nu poate fi testată aplicând modelul.

În nici una din cele patru țări, formula guvernamentală nu este familiară (din tot eșantionul doar Ungaria are o astfel de formulă), variind de la o inovativitate moderată – România, la cazul extrem al Letoniei.

Accesul la guvernare – ultima caracteristică din interiorul modelului – este în România deschis. Partidul România Mare care este acum exclus de la guvernare din cauza extremismului său, a participat la precedenta guvernare social-democrată la nivel de secretar de stat.

În Bulgaria, două partide au avut o prezență constantă în Parlament – Uniunea Forțelor Democratice (SDS) și Partidul Socialist Bulgar (BSP). Dar acestea au cooptat la guvernare majoritatea partidelor mici. Prezența

la guvernare a partidului fostului suveran, ca principal partid, demonstrează accesul deschis la guvernare.

În țările baltice accesul la guvernare este în mod clar deschis. În Estonia, nouă partide au participat la guvernare, iar în Letonia paisprezece. Letonia deține recordul în privința fluidității sistemului său de partide.

În urma aplicării modelului Mair, rezultatul pentru întreg eșantionul, în ceea ce privește variabila dependentă, este următorul:

	Alternanța la guvernare	Formula de guvernare	Acces la guvernare	Grad de stabilizare
Ungaria	Completă	Familiară	Deschis	2/3
Cehia	Completă	N/A	Închis	2/3
Polonia	Completă	Inovativă	Deschis	1/3
România	Completă	Inovativă	Deschis	1/3
Bulgaria	Completă	Inovativă	Deschis	1/3
Estonia	Completă	Inovativă	Deschis	1/3
Letonia	Parțială	N/A	Deschis	–

Majoritatea țărilor se găsesc încă într-o fază incipientă a procesului de stabilizare. Cehia și Ungaria par să traverseze mai rapid acest proces, fiind stabilizate în proporție de 2/3.

Patru din cele șapte țări ale eșantionului (România, Bulgaria, Estonia, Polonia) sunt stabilizate în proporție de 1/3. Letonia face nota discordantă în cadrul eșantionului, fiind singura țară în care sistemul de partide nu este stabilizat deloc. Tipul formulei guvernamentale, alături de accesul la guvernare sunt criteriile cel mai greu de îndeplinit. Doar țările stabilizate în proporție superioară – Cehia și Ungaria reușesc să îndeplinească câte unul din aceste criterii.

Cu doar două țări stabilizate din întreg eșantionul și cu una dintre ele deloc stabilizată, până în acest moment, concluzia lui Toole se dovedește a fi invalidată.

4. Rezultate

Corelațiile variabilelor independente care măsoară influența designului instituțional cu gradul de stabilizare al sistemelor de partide pot fi vizualizate în tabelele de mai jos:

		Fraționalizare		
		Scăzută	Medie	Înaltă
Stabilitate	Înaltă		Cehia – 5.2 Ungaria – 4.2	
	Medie	Bulgaria – 3.7	România – 4.8	Polonia – 9.3 Estonia – 7.0
	Scăzută			Letonia – 7.1
		Număr excedentar de partide		
		Scăzut	Mediu	Înalt
Stabilitate	Înaltă	Ungaria – 0.7	Cehia – 2.2	
	Medie	Bulgaria – 0.1	România – 1.2	Polonia – 5.5 Estonia – 3.4
	Scăzută			Letonia – 3.9

Cehia și Ungaria, țările stabilizate superior au un indice al fracționalizării mediu și nu scăzut așa cum era de așteptat, în timp ce România, cu un indice comparabil cu cel al Ungariei este stabilizată inferior. Estonia și Letonia, cu indici aproape egali – 7.0 și 7.1, nu sunt stabilizate în aceeași măsură. Cazurile Bulgariei – care are cel mai mic grad de fracționalizare dar care nu este stabilizată superior, și cel al Poloniei – cel mai fracționalizat sistem, stabilizat mai mult decât cel leton, demonstrează fără echivoc că măsura în care sistemul de partide este fracționalizat nu influențează gradul de stabilitate al acestuia.

A doua variabilă independentă care măsoară sistemul electoral – numărul excedentar de partide, are o valoare mai ridicată în Cehia decât în țările stabilizate 1/3, România și Bulgaria. Din nou Bulgaria – cea mai scăzută valoare – și Polonia – cea mai ridicată – sunt stabilizate în aceeași măsură, fapt care dovedește influența scăzută a acestei variabile independente asupra variabilei dependente.

Cele două variabile independente instituționale au o influență minimă asupra gradului de “înghețare” al sistemelor de partide în țările eșantionului.

Relațiile dintre variabilele independente comportamentale – volatilitatea electorală și gradul de schimbare al compoziției parlamentare (party system turnover) și variabila dependentă pot fi determinate urmărind figurile:

		Volatilitate		
		Scăzută	Medie	Înaltă
Stabilitate	Înaltă	Cehia – 21.8% Ungaria – 28.5%		
	Medie	România – 28.1%	Bulgaria – 42.3% Polonia – 44.0%	Estonia – 60.5%
	Scăzută			Letonia – 67.8%

		Party system turnover		
		Scăzut	Mediu	Înalt
Stabilitate	Înaltă	Cehia – 0.31 Ungaria – 0.16		
	Medie		România – 0.97 Bulgaria – 0.60 Estonia – 0.96	Polonia – 1.14
	Scăzută			Letonia – 1.60

Volatilitatea electorală în țările stabilizate în proporție de 2/3 – Cehia și Ungaria au (împreună cu România) valorile cele mai scăzute din tot eșantionul.

Polonia și Bulgaria au o volatilitate medie (pentru eșantionul studiat) și un grad de stabilizare de 1/3. Letonia, țara cu cea mai ridicată volatilitate este și țara cu sistemul de partide complet instabil.

România – cu volatilitate inferioară Ungariei – și Estonia cu o volatilitate superioară țărilor din grupul “de mijloc”, fac nota discordantă, având același nivel de stabilizare. Influența volatilității electorale este superioară variabilelor precedente, însă nu are o forță explicativă foarte semnificativă.

Ultima variabilă independentă – party system turnover – este variabilă cel mai puternic corelată cu cea dependentă. Țările cu cele mai mici valori ale PST sunt și cele stabilizate 2/3. Cele cu valori medii – România, Bulgaria și Estonia – sunt stabilizate la un nivel de 1/3. Letonia confirmă și ea impactul superior al acestei variabile. Doar Polonia nu se înscrie tendinței generale.

Variabilele independente comportamentale au un impact mai mare asupra variabilei dependente decât variabilele independente instituționale, constatare care infirmă ipoteza conform căreia ambele seturi de variabile ar avea o influență egală asupra stabilității sistemelor de partide.

5. Concluzii

STABILITATE	FRAȚIONALIZARE			
		Scăzută	Medie	Înaltă
	Înaltă		Cehia – 5.2 Ungaria – 4.2	
	Medie	Bulgaria – 3.7	România – 4.8	Polonia – 9.3 Estonia – 7.0
	Scăzută			Letonia – 7.1
	NUMĂR EXCEDENTAR DE PARTIDE			
		Scăzut	Mediu	Înalt
	Înaltă	Ungaria – 0.7	Cehia – 2.2	
	Medie	Bulgaria – 0.1	România – 1.2	Polonia – 5.5 Estonia – 3.4
	Scăzută			Letonia – 3.9
STABILITATE	VOLATILITATE ELECTORALĂ			
		Scăzută	Medie	Înaltă
	Înaltă	Cehia – 21.8% Ungaria – 28.5%		
	Medie	România – 28.1%	Polonia – 44.0% Bulgaria – 42.3%	Estonia – 60.5%
	Scăzută			Letonia – 67.8%
	PARTY SYSTEM TURNOVER			
		Scăzut	Mediu	Înalt
	Înaltă	Cehia – 0.31 Ungaria – 0.16		
	Medie		România – 0.97 Bulgaria – 0.60 Estonia – 0.96	Polonia – 1.14
	Scăzută			Letonia – 1.6

Sistemele de partide din Europa de Est, așa cum se poate vedea foarte clar din tabelul de mai sus, sunt, contrar optimismului afișat de unii cercetători, departe de a fi stabilizate. Acest proces se desfășoară cu viteze diferite în țări diferite ale eșantionului. În țările central europene, Cehia și Ungaria stabilizarea sistemelor de partide este mai avansată decât în țările mai sudice – România și Bulgaria. Estonia și Letonia sunt țările cel mai puțin “înghețate” din eșantion, caracterizate printr-o volatilitate electorală ridicată, mai mare aproape de zece ori decât în democrațiile vestice.

Ipooteza de lucru – procesul de stabilizare este mai rapid decât se prevedea și este influențat în egală măsură de variabilele instituționale cât și de cele comportamentale a fost invalidată de acest studiu, care dovedește că influențele instituționale sunt minime. Un mai mare impact îl au în mod evident variabilele comportamentale, volatilitatea electorală și gradul de schimbare a compoziției parlamentare. Din acest motiv, nici evoluția viitoare a acestor sisteme nu este ușor identificat.

Totuși, din analiza variației volatilității electorale, care este inconstantă în România și Bulgaria și mai ales în țările baltice se poate afirma că nici în viitorul apropiat sistemele de partide din aceste țări nu vor fi “înghețate”, ci vor fi în permanentă mișcare.

BIBLIOGRAFIE

- Stefano Bartolini, Mair Peter (eds), 1984, *Party Politics in Contemporary Western Europe*. Bristol: Frank Cass.
- Gary W. Cox, 1997, *Making Votes Count*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Samuel Huntington, 1999, *Ordinea Politică a Societăților în Schimbare*. București: Polirom.
- Arend Lijphart, 2000, *Modele ale democrației*. Iași: Polirom.
- Arthur H. Miller, Gwyn Erb, William M. Reisinger, Vicki L. Hesli, 2000, “Emerging Party Systems in Post – Soviet Societies: Fact or Fiction?”. *The Journal of Politics*. 62: 455 – 490.
- Project on Political Transformation and the Process in Post – Communist Europe*. University of Essex
- Alexandru Radu, 2000, *1989 – 1999. Nevoia schimbării. Un deceniu de pluripartidism în România*. București: Ion Cristoiu.
- Traian (coord) Rotariu, Gabriel Bădescu, Irina Culic, Elemer Mezei, Cornelia Mureșan, 2000. *Metode statistice aplicate în științele sociale*. Iași: Polirom.
- Rein Taagepera, Mathew Shugart, 1989. *Seats and Votes*. New Haven & London: Yale University Press.
- James Toole, 2000. “Government Formation and Party Systems Stabilization in east central Europe”. *Party Politics*. 6: 441- 461.
- www.Zarate.com
- www.ipu.com

IONUȚ CIOBANU - masterand, Universitatea din București, Facultatea de Științe Politice.

Notes on Corrupt Post-Communist Privatization

LAVINIA STAN

Undoubtedly, the privatization of state-owned enterprises has received the most attention of all components of the post-communist economic restructuring unfolding in Eastern Europe. Policy makers and commentators writing on the subject have argued that state asset transfer to foreign and domestic private hands is needed for 'objective' economic reasons related to improved efficiency and productivity, the separation of political and economic decisions, the introduction of hard budget constraints and business practices consonant to market demands, new capital influx and quicker adaptation to consumer market demands. It was argued that the cornerstone of a market economy is the presence of clearly defined property rights, including possession of the asset and the rights to use, derive income, exclude others and exchange the asset. According to the economic theory of post-communist, property rights are the determinant of economic prosperity and a complete re-socialization of economic actors, both private and state-owned.

Few authors warning that privatization could turn into a process dominated by corruption and clientelism were taken seriously in the early 1990s. Among these few was David Stark, who argued in a seminal article that the Hungarian spontaneous privatization process was moving the economy not from plan to market but from plan to clan.¹ Stark claimed that instead of being a process that will take care of itself once the appropriate institutional and legal frameworks were set in place, privatization had to be understood as a path-dependent and networks-focused process. The strategic choice was "not between clans or markets but of clans for markets." Yet according to him, Hungary could still see the light at the end of the tunnel with a "combination of direct foreign investment and enough real private entrepreneurs," since its particularistic networks of

enterprise directors and small-scale producers could ultimately work as clans for market. I rely on the metaphors of plan and clan to compare the starting points, factors, processes and outcomes of post-communist transformation in Hungary and Romania. Focusing on clientelistic privatization and corruption networks, and the governmental attempts to countervail clandestine relationships, I suggest that whereas Hungary benefited from its 'clans for market', the Romanian clans endanger the functioning of the market and, as in the Russian case, often prepare the reemergence of 'clans for plan'.

Note that the ambiguity of the post-communist political context made the privatization process a hotbed for corruption and mismanagement. Instead of allowing new domestic and foreign actors to enter the economy and bring in capital and novel business practices, privatization gave communist managers *de jure* ownership rights over enterprises they already controlled *de facto*. Instead of bringing revenue to impoverished state budgets, privatization forced the state to bail out unprofitable enterprises and allocate important funds to wipe out the enormous arrears these enterprises had accumulated over the years. Instead of lifting the burden of bankrupt enterprises off the state's shoulders or ending state subsidies to economic agents that formally belong to the private sector, privatization perpetuated them for reasons of national interest or because of the protection these agents enjoyed from high-ranking state officials. Instead of granting ordinary citizens a stake in the economic transition and the enterprises in which they had worked for decades, some privatization methods excluded them in favor of a handful of well-connected members of the political and economic elite. Instead of bringing in much needed competition that would benefit Eastern European consumers, privatization often permitted the estab-

lishment of large trusts integrating a multitude of inter-connected firms and enjoying monopoly over specific markets. In short, as Stark claimed, instead of facilitating transition from plan to market, privatization marked the transition from plan to clan.

Clearly, privatization has faced difficulties other than corruption and clientelism. As documented, change in ownership posed serious challenges that could not be easily mitigated. Former Polish Minister of Property Transformation Janusz Lewandowski referred to these difficulties when remarking that “privatization is when someone who doesn’t know who the real owner is and doesn’t know what it’s really worth sells something to someone who doesn’t have any money.”² A decade after the start of the process, we know that ownership rights transfer by itself could not produce a well-functioning market economy. To make property rights meaningful, post-communist societies need a regulatory system for titles encouraging the lawful use of goods and a criminal penalty severe enough to deter theft, two conditions that Eastern European countries have yet to fulfill. Unfortunately, few of the predictions associated with the transition to a market economy did materialize. Property rights were not clearly defined though it would have been inexpensive to do so, the fiscal system became predatory though rights enforcement should have freed resources, and the state failed to repress crime though it had more resources at its disposal.³ While privatization was nurtured by the belief that private enterprises are more efficient than state-controlled monopolies, policy makers apparently forgot that a free market without the restraining rules of a civil society inevitably creates opportunities for a great number of abuses.

This study must rest on a clear definition of corruption. But deciding which that might be, proves a difficult task, the more so since in post-communist countries, corruption is not just misdemeanor described by criminal legislation but an integral part of the local culture, a widely accepted predisposition that most Eastern Europeans do not take the time to question. People live by rules that conflict systematically with the norms written into laws largely because formal systems fail to meet popular demands. Therefore, a purely legalistic definition of corruption is insufficient. Often the law does not define a category of social actions and behaviors as corruption, but focuses on subsets (bribery, graft, fraud, extortion, office abuse, etc). Other times, it may not cover cases publicly perceived as corrupt, and not

infrequently it can itself breed corruption. A process-oriented, sociological definition would recognize the fact that corruption implies agreement between social actors to use resources they control in ways that are not consonant with the interests of the people in general. “A natural consequence of the use of power,”⁴ corruption is intimately linked with power mechanisms and institutionalization, and with the idea of subordinating the public interest to the rational principle of maximizing private gains.⁵ Going one step further, this study identifies clans as the locus of corrupt practices that affected the privatization process in Hungary and Romania.

Plan and Clan under Communist Rule

All major characteristics associated with the development of mafia-like clans were present before 1989: 1) an abdication of legitimate government power, possibly encouraged by popular rejection of government’s authority, 2) excessive bureaucratic power, 3) discretion and bureaucratic decisions that are unclear and difficult to monitor and evaluate, and 4) financial potential of illegal markets.⁶ In all communist economies, networks served to integrate the first and second economies. Inflexible political hierarchies generated a demand for informal intermediaries to sustain economic activities. Whenever money did not work as an exchange medium, intermediaries forged deals through personal connections according to the principle ‘favor for favor, commodity for commodity’. Selective enforcement of laws, rules and regulations governing economic conduct and selective use of power enabled authorities to control informal corrupt activity for their own purpose. Personal connections were critical in accessing the nomenklatura ranks and in securing access to the state resource distribution system. Enrichment of high ranking party members was common, as they managed public wealth and were the source of power. Shortage of goods bred extra-legal activity, virtually everyone having ties to the second economy. Some of the parallel forms of material earnings were direct results of scavenging the public wealth. Gift offering and receiving became a habitual custom, with its most prominent practitioners being party ranks. Their concerted actions of enforcing and breaking the system of rules influenced the level and distribution of favoritisms. State enterprises managers had to befriend those higher up to procure raw materials and supplies, thus developing a “network of cozy relations among economic managers and their bureaucrats.”⁷

Long tenure periods permitted party officials and enterprise managers to create fiefdoms and dynastic clans dominated by personal ties, overlapping membership, and patron-client relations. These clans were particularistic networks of trust and reliability, cohesive, dense and tightly intertwined, hierarchical and non-transparent. Within clans, exchange was vertical, obligations were asymmetric, and secretive honor codes facilitated cooperation among clan members. Each clan shared its own values, enforced its own behavioral norms, maintained strong intra-group solidarity and guarded barriers to entry. Clans were held together by informal, personal ties and family relations, but also by formal ties of authority subordinating weak clients to powerful patrons. Defending and promoting insiders, clans stifled outsiders, limiting their options and increasing entry costs into the second economy. While clans did exhibit forms of social capital, that capital did not go beyond the tight circle of clan members. Instead of breeding networks of trust and solidarity at the level of the general society, the communist-era clans rested on the 'amoral familistic' inter-personal relations characteristic of Southern Europe.

During communism, clans had to reckon with the restrictions imposed by the plan. Command economies were based on five-year plans of economic development, outlined by central agencies and enforced by political leadership through direct state control. The logic of communist development, and the desire to outperform the capitalist world, led to the imposition of ever higher plan targets which in late communism became impossible to reach by most economic actors. As a result, managers and bureaucrats misrepresented data, and did not shy away from reporting inflated results. The chain of lies and corruption stretched from high-level apparatchiks, responsible for making bureaucratic appointments, to low-level civil servants. Note, however, that planning was neither fully enforceable nor comprehensible. Plan revisions and bargaining between enterprise directors and central planners were common practices that followed market logic but were constrained by bureaucrats and the legal system. But while it partially corrected for the rigidity of the communist economic system, the second economy blurred the lines of responsibility and accountability. Under communism, enterprise managers acquired the right to use, and to profit from, enterprises and could "supplement their individual wealth by hiding profits and skimming extra production."⁸ Many opportunities to organize informally

and covertly existed for small groups of high ranking administrators and enterprise managers in export-oriented companies and specific industries.

Of all Eastern European communist states, Hungary went the furthest in allowing legalized second-economy activity. Household farming was recognized as part of the private sector, though it remained technically dependent on the state. The Hungarian communist regime favored enterprise autonomy, instructed enterprises to maximize profits, and encouraged people to find extra employment. Under gulash communism, the second economy helped individuals meet their needs and acted as social mollifier. After the 1968 New Economic Mechanism, economic life was largely depoliticized and informal economic activities were widely tolerated. The 'social contract' binding the regime to its people accepted economic prosperity in exchange for preservation of the political status quo. In contrast, Ceausescu's brand of communism was driven more by dogmatic ideology and less by economic concerns, and rejected the mixed character of gulash communism. The informal economy helped circumvent supply bottlenecks in a rigid command economy, but was considered to represent a direct threat to state regulatory powers. Officials, for whom private entrepreneurship represented a parasitic bourgeois attitude antagonistic to the building of socialism, strove to limit the second economy as much as possible. Less flexible, tolerant or pragmatic than Hungarians, the Romanian communist officials mythologized plan, suppressed the market and neglected public needs and interests, sowing the seeds of public dissatisfaction and future confrontation with the elite. Fearful for his control of the country, Ceausescu frequently rotated party cadres and marginalized those who could be regarded as his potential successors or who directly opposed him. Cadre rotation did not affect members of Ceausescu's family, who towered unchallenged over the Romanian society. Disdain for the mad dictator united his silent opponents within the party. These sympathies were to form the basis of post-communist clans gathering former apparatchiks.

Clans in Post-Communist Times

After the collapse of state-controlled economies, the mixture of formal and informal networks saved Hungarian and Romanian societies from total breakdown. The deterioration of the bureaucracy-run economy devalued formal network endowments in favor of the informal endowments in attaining

wealth and power. Networking became even more crucial in the post-communist period given the manifold uncertainties and hardships of transition. New pressures bolstered personal networks as a means of coping with difficulties and grabbing new opportunities. The persistence of unofficial bargaining resulted in the further ascension of clans as informal, particularistic, extra-legal and non-transparent entities. Building on older particularistic groupings, closed clans of interconnected politicians, industrialists, bankers, media figures, consultants and private security forces emerged. Pursuing expansion, these clans practiced the politics of exclusion, seeking to protect and promote the gains and interests of their members while at the same time suppressing competition and blocking new entrants to the market. They were propped up, among other things, by uncertain property rights, underdeveloped legal system, poor investment conditions, public distrust and political instability.

Privatization had significant implications for clans, but transition could not end corruption. In both countries the privatization process began spontaneously. At the start of the reform process more pragmatically minded members of the outgoing communist administration and enterprise managers (the so-called directocracy) took advantage of their privileged positions and became the primary property-owners, lobbying in favor of privatization models allowing managers and workers to purchase shares and greatly resisting models seeking to separate management from ownership. Some directors were content to have ownership dispersed among enterprises workers as long as workers' collectives agreed not to interfere with management in exchange for job security. Other managers acquired a controlling block of shares through a variety of manipulative schemes directed against their own workers. As a result, well-positioned and well-connected insiders acquired most of the state properties gratis, converting their previous politically-based status into economic power and taking advantage of the fact that newly created firms had not had the time to overcome the difficulties of collective action. This meant that "lobbying power . . . was held disproportionately by those enterprises that need to be replaced by new or foreign firms."⁹

Stark makes the important observation that in Hungary the political vacuum of 1989 was not a legal vacuum, while the negotiated transition of political power was not a negotiated transition of economic power because

the roundtable negotiations were not attended by key economic players – enterprise managers, trade unions, workers' councils. Unbound by the outcomes of roundtable discussions, managers and bureaucrats, who entered transition as the strongest organized group, decided to move unilaterally and with unparalleled independence. Spontaneous privatization allowed enterprise managers to choose their own owners, and the elite of the party-state apparatus to take advantage of the transformation process. In these nomenklatura buy-outs, apparatchiks with no prior industrial experience or expertise in production or marketing bailed out into profitable ventures.

Spontaneous privatization thus became related to illicit or improper gains (transfer of wealth by stealth) giving rise to ambiguous structures characterized by the blurred boundaries of public and private, the fluid boundaries among enterprises, and discretionary asset and liability distribution. In both countries, the volume of assets privatized through the "rape of the state" was reportedly enormous, though nowhere it can be accurately estimated. As spontaneous privatization took place informally, through the blatant theft of state assets and diversion of revenues from state enterprises, it represented the very essence of extra-legal activities, a continuation of the corrupt practices that flourished under communism. Many of the new entrepreneurs were nomenklatura members with a long experience of suppliers in the secondary economy. By making them important capital owners, spontaneous privatization allowed them to preserve a hold on economic resources while giving them freedom unimaginable during the old regime. To accomplish their economic interests, some of these managers and bureaucrats turned to politics to influence the political resources of the system and to exert pressure on political outcomes (usually by opposing rapid reforms). They were uninterested in serious economic and administrative reforms because they profited handsomely from plundering the state. Seeking market domination, they continuously forged alliances – both horizontal (local) and vertical.

This uncontrolled and inequitable distribution of public resources weakened the state and incited public outrage. Both Romanian and Hungarian authorities reacted by introducing official privatization programs. In Hungary, a public offering of shares, competitive tenders and employee-share ownership programs were introduced, but soon it became clear that they were doomed to failure due to the enter-

prise managers' reluctance to aid the programs. Adopting a realistic stance, the Hungarian government admitted defeat and agreed to the self-privatization of small- and medium-sized enterprises. This modified version of spontaneous privatization was implemented under the supervision of the State Privatization Agency, and it enriched both former managers and privatization officials. In contrast to Hungarian pragmatism, Romanian privatization was colored by blatant populism. In the mass privatization program, citizens received vouchers, but failed to acquire any tangible assets as a result. Only well-connected and well-informed individuals could obtain attractive pieces of state property through accumulating large blocks of vouchers. Excluded from the voucher privatization program were the most important and profitable export-oriented industries, whose fate was arbitrarily decided behind close doors by a circle of top politicians, bankers, industrialists and the State Ownership Fund. Special laws for special cases favored bidders with better access to top politicians and their entourage, rather than bidders offering best price or bidders with most potential to redress the failing enterprises.

Despite divergent official privatization scenarios, in both Hungary and Romania insider information, insider lending, and insider privatization were the key tools for the distribution of state property. Under the patronage of the political architects of privatization, the most valuable resources were channeled to their own select clients. In Hungary, the already existing limited private ownership needed formalization. Pilfering was permissible if it allowed national asset reproduction or if it gave political elites a chance to have their own feast.¹⁰ But the key difference was the fact that by favoring property de-concentration through breaking up large companies into smaller ones, Hungarian reforms stimulated competition and attracted outside capital. Hungary's relative openness was related to the fact that the country could not succeed without foreign investment, but also to the fact that economic pragmatism was combined with the society-wide intellectual and moral desire to Westernize institutionally and be recognized as part of Europe. During privatization, foreigners acquired shares of strategic companies in the oil, gas, telecommunications and electric industries. The country attracted over one-third of all foreign direct investment in the former communist block, hence every Hungarian aspiring to become rich had to rely on international networks. Operating on commercial grounds and relatively disengaged from the pre-ex-

isting personal networks in the country, foreign capital played an anti-clandestine role in Hungary.

By contrast, the Romanian economy was much more monopolized, and the country's choice of privatization methods allowed for the survival of the fattest, instead of the fittest, producing financial empires unable to sense market changes. Reliance on powerful political patrons remained indispensable to beat the country's notorious red-tape. Instead of welcoming it, the first three Romanian governments confronted foreign capital, a stand supported by special interest groups wishing to keep the national economy under domestic control. Exploiting the advantages of national monopolies, the Romanian elite managed to protect the communist legacy of a closed economy in an increasingly open world market. Theft on a grand scale was possible because the communist elite maintained its hold on the state. Around 75 percent of Romanian nouveaux riches were members of the *no-manklatura* or the secret police.¹¹ Nationalist sentiment translated into a false perception of a nation's self-sufficiency, while national self-closure was orchestrated by domestic financial-political clans that could preserve their power only by remaining exclusive. The clans did admit friendly foreigners, but only under conditions of close supervision. A strong distinction between those who belong and those who do not belong has endured during transition. Romania also lacked foreign capital as a benign vehicle for profitability and efficiency. Foreigners on the fringes of Romanian clans have been too weak to promote a strategy of clans for market.

In the country, much opposition to broadly-based privatization came from enterprise managers because they stood to lose their job and personal comfort and social position. Delayed privatization allowed them to develop their own businesses, thus benefiting a handful of people and impoverished the public property and every taxpayer. Former party ranks, while continuing to hold key positions, transferred funds and goods from state enterprises to their private companies through the formation of affiliated limited companies. By virtue of their positions, these individuals constantly bribed departmental directors, ministers and members of Parliament to have reservations on quick economic liberalization and to maintain state subsidies to unprofitable enterprises. The Romanian business sector is both over-regulated (in the number of stamps and approvals required for every franchise) and under-regulated (in the lack of protection for consumer or honest firms)

as a result of these corrupt practices. Though Law 58/1991 allowed for a variety of privatization methods, up to 1995 medium-sized enterprises and small establishments were sold or given away to insiders often with payment accepted in the form of vouchers or deferred payment arrangements, in order to solve the problem of a lack of capital in the purchasers. The process occurred at a snail pace, lacked transparency, left discretionary power to high level officials, and bred high levels of corruption.

While in both countries upper nomenklatura echelons were partly dismantled, Hungary's political context has been less inviting to corruption than Romania's. Hungarian civil society was more influential and successful in imposing limits on the range of actions at the disposal of government officials. By contrast, civil society in Romania started to organize itself only after the demise of communism. The separation of powers was clearer than in Romania where the judiciary, the real bastion of nomenklatura, remains the most corrupt branch of power. In Romania the notions of trust and credibility remain vague, and both winners and losers of reforms could only depend on networks as a tested trust and support system for copping and grabbing. Hungarian and Romanian networks also differ in terms of their potential for learning and change. A resolute and continuous market building in Hungary contrasted a hesitant "one step forward, two steps back" development in Romania. Consequently, the trajectory "clans for markets" pursued in Hungary meant a metamorphosis of clan networks into less rigid, loosely coupled networks guided primarily by market-style instrumental rationality rather than value rationality. Though less cohesive, these networks are more adaptable and effective in the pursuit of marketization. In Romania, however, deep distrust of the impartial hand of the market has reinforced heavy reliance on the visible hand of the state and high-ranking patrons as the facilitator of actions and the protector from formal demands. The resilience of communist-era hierarchical, closed and ambiguous structures in Romania has been the outcome of both resistance to market rationality in the interest of preserving previous monopolies and the backlash against a poorly implemented, painful transition that seemed to go nowhere.

Conclusion

The literature is contradictory as to the relationship between corruption and economic development. Respected scholars see corruption as facilitating economic modernization and benefiting democracy. Huntington, for example, argues that corruption is

indirect participation in the decision-making process, highly functional during early modernization or rapid socioeconomic change. Occasionally, corruption may even raise economic growth. Leff opined that at first "speed money" may enable individuals to avoid bureaucratic delay, while later public servants may work harder because bribes serve as rate compensations. Corrupt practices may thus provide practical solutions to social problems, and their potentially negative consequences are overcome by their public benefits: economic development and capital formation, national integration through consensus between leaders and masses, and increased governmental capacity to legitimize newly created institutions.¹² More recent studies relate corruption to economic backwardness, and argue that "speed money" may increase transaction efficiency only in countries where government officials artificially create delays in order to be bribed by imposing excruciatingly cumbersome bureaucratic regulations.¹³ Other studies argue that corruption prospers if market competition is weak, since a few firms collude more easily. Then, once firms have learned to collude, they are able to more efficiently bribe politicians and public officials to avoid antitrust enforcement, obtain favorable legislation, and rig public contracts."¹⁴

But the literature is more unanimous in its assessment that corruption impedes marketization. Among the first to tackle the intricacies of corruption in post-communist Eastern Europe, Holmes identified a panoply of processes whereby particularistic interests appropriate state resources at the expense of the larger society. More recently, Rose-Ackerman suggested that, with the exception of over-bureaucratized states, corruption can never help build and sustain the dual political and economic transition in Eastern Europe.¹⁵ Building on Putnam's study of Italy but discussing the case of post-communist Russia, Stoner-Weiss concluded that in the short run corruption and clientelism might help regions overcome their problems of common action by oiling both commerce and bureaucracy, but that in the long run that advantage would prove to be only apparent as in those regions economic clans would ultimately work for their own benefit rather than that of the larger community.¹⁶ Stark anticipated this insight when arguing that the key to successful marketization are clans capable of nurturing the civic spirit akin to democracy and building cohesive networks of trust, cooperation and stable subcontracting that made possible the Japanese miracle. The focus, according to these authors, should be on the kind of

norms, values and relationships developed within the major groups participating in the economy. The feelings of cooperation and solidarity that tie friends and business partners together should be carried out of the group into the larger community for economic benefits to be reaped. If not, the group resembles more a clan that, by always looking for its immediate interest and assuming that the others are doing, will reject cooperation with outsiders.¹⁷

Twelve years after the collapse of communism, and as many years since the launching of post-communist transition, the general feeling among those studying Eastern European politics, as well as among those practicing it, is one of dissatisfaction for not having taken seriously early warnings that the prescribed recipe of economic transformation might lead not to a successful marketization of the Japanese type but to an economic hybrid combining monopolistic remnants of communist era with Southern European mafia-like clans. Rather than accepting one single blueprint of transition for all Eastern European countries, we should have strived to find different medicine for countries of different background and economic potential. Hungary's *gulas* communism allowed for the emergence of a second economy that would later generate both potential buyers and a significant source of capital for the privatization process. Romania's Stalinist authorities suppressed the second economy. Other things being equal, some privatization methods are more likely to breed corruption, and the same method might lead to different economic configurations in different countries.

NOTES

¹ David Stark, "Privatization in Hungary: From Plan to Market or From Plan to Clan?," *East European Politics and Societies* vol. 4, no. 3 (Fall 1990), pp. 351-392.

² K. Verdery, *What Was Socialism and What Comes Next?* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1996), p. 210.

³ Frederico Varese, "The Transition to the Market and Corruption in Post-Socialist Russia," in *Political Corruption*, ed. by Paul Heywood (Oxford: Blackwell, 1997), pp. 163-180.

⁴ Andras Sajo, "Corruption, Clientelism and the Future of the Constitutional State in Eastern Europe," *East European Constitutional Review* (Spring 1998), pp. 37-46, here p. 41.

⁵ J. S. Nye, "Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis," *American Political Science Review* vol. 61, no. 2 (1967), p. 419.

⁶ Annelise Anderson, "The Red Mafia. A Legacy of Communism," in *Economic Reform in Russia*, ed. By Edward Lazear (Stanford, CA: Hoover Institution Press, 1994).

⁷ Verdery, *What Was Socialism*, p. 22.

⁸ M. McFaul, "The allocation of property rights in Russia: the first round," *Communist and Post-Communist Studies* vol. 29, no. 3

(1996), pp. 287-308, here 291.

⁹ M. Olson, "Why the transition from communism is so difficult?," *Eastern Economic Journal* vol. 21 no. 4 (1995), pp. 437-461, here 458-9.

¹⁰ Jozsef Torgyan, leader of the Smallholders' Party part of the Hungarian coalition government, displayed nepotism; members of his family held high-level positions in Malev airlines, OTP Travel (exclusive travel organizer of Torgyan's Ministry of Agriculture and Rural Development) and Szerencsejarek Rt. (a state-owned company controlling lotteries and gambling in Hungary).

¹¹ Alin Ceobanu, *When Socialism Meets Capitalism: Corrupt Practices and Post-Communist Transition. A Comparative Analysis* (University of Nebraska, MA thesis, 1998).

¹² Nathaniel Leff, "Economic Development through Bureaucratic Corruption," *American Behavioral Scientist* vol. 8, no. 3 (1964), pp. 8-14.

¹³ Susan Rose-Ackerman, "Democracy and Grand Corruption," *International Social Science Journal* vol. 48 (1996), pp. 360-380 and *Corruption: A Study in Political Economy* (New York: Academic Press, 1978), Michael Johnson, "The Search for Definitions: The Vitality of Politics and the Issue of Corruption," *International Social Science Journal* vol. 48 (1996), pp. 320-335 and "Corruption and Political Culture in Britain and the United States," *Polity* vol. 18 (1989), pp. 367-391, Serguey Braguinsky, "Corruption and Schumpeterian Growth in Different Economic Environments," *Contemporary Economic Policy* vol. 14 (1996), pp. 14-25, Paolo Mauro, "Corruption and Growth," *Quarterly Journal of Economics* vol. 109 (1995), pp. 681-712, and Andrei Shleifer and Robert Vishny, "corruption," *Quarterly Journal of Economics* vol. 108 (1993), pp. 559-617.

¹⁴ Varese, "The Transition to the Market," p. 170.

¹⁵ Rose-Ackerman, *Corruption: A Study in Political Economy*.

¹⁶ Robert Putnam, *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton: Princeton University Press, 1996) and Katherine Stoner-Weiss, *Local Heroes: The Political Economy of Russian Regional Governance* (Princeton: Princeton University Press, 1997).

¹⁷ Daniel Kaufmann and Paul Siegelbaum, "Privatization and Corruption in Transition Economies," *Journal of International Affairs* vol. 50 (1996), pp. 419-458.

LAVINIA STAN - Dr., Director al "Centrului pentru Studii Post-Comuniste", St. Francis Xavier University, Canada.

Al Manar TV – “televiziunea de gherilă” a Hezbollah

GEORGE SURUGIU

Nowadays fighting means are enriched by media, and especially by television stations. This is the case of “Al Manar TV”, the “guerilla television” of Hizballah. The author of the article analyzes the role of this television station in the fighting force of Hizballah, concluding that this television is a weapon rather than a media mean.

“Fără Al Manar, n-ar fi fost nici-o victorie”. Astfel suna textul unui afiș lipit pe zidurile caselor din sudul Libanului, în mai 2000, imediat după retragerea trupelor israeliene din regiune. Un necunoscut ar fi putut crede că este vorba despre un comandant militar arab; pentru jurnaliștii străini din zonă însă, Al Manar este binecunoscutul nume al televiziunii grupării šiite Hezbollah¹. “Pentru noi, aici,”, afirma în 2000 corespondentul unei agenții de presă internaționale în Liban, “jurnalul de seară al Al Manar a devenit o obișnuință cu mult înainte de retragerea israeliană. [Al Manar] a contribuit la sporirea credibilității Hezbollah printre libanezi, ajutând direct la recrutarea de susținători [pentru grupare, n.a.]”².

“Victoria” de care vorbea posterul amintit mai sus este termenul folosit de miliția šiită pro-iraniană Hezbollah pentru a denumi retragerea armatei Israelului din sudul Libanului, la capătul a 22 de ani de ocupație a așa-numitei “zone de securitate” instituită la granița de nord a statului evreu. Deși retragerea din sudul Libanului a fost o decizie strategică a armatei israeliene și mai puțin o înfrângere în sensul direct al cuvântului, evenimentul din primăvara lui 2000 a fost creditat de aparatul propagandistic al Hezbollah (și nu numai de acesta) cu o “semnificație istorică” pentru ceea ce liderii grupării šiite numesc “războiul sfânt, *jihad*”. În consecință, principalul mijloc de comunicare controlat de Hezbollah, televiziunea Al Manar, a prezentat și prezintă retragerea israeliană drept prima victorie arabă împotriva “entității sioniste” – termen peiorativ pentru Israel, folosit obsesiv de liderul Hezbollah, șeicul Hassan Nasrallah.³

Pentru analiștii militari din Orientul Mijlociu, afișul auto-glorificator al Hezbollah surprinde “esența

celor 18 ani de luptă a Hezbollah împotriva trupelor israeliene și a aliaților libanezi ale acestora, Armata Libanului de Sud; o luptă între voințe, nu între puteri militare”⁴. Luptă în care televiziunea Al Manar a jucat, așa cum se va vedea în continuare, un rol deosebit.

Hezbollah – o istorie sângeroasă

Numeroase mișcări politice și organizații din lumea arabă controlează ziare, reviste și, în unele cazuri, posturi de radio (majoritatea clandestine). Grupuri teroriste precum rețeaua Al Qaida s-au dovedit pricepute în a manipula televiziuni – arabe și occidentale – prin distribuirea de casete video conținând mesaje propagandistice. Gruparea islamistă Hezbollah reprezintă însă un caz unic pentru istoria relației dintre terorism și mass-media, prin simplul fapt că deține un post de televiziune cu program de 24 de ore, șapte zile pe săptămână, transmis inclusiv prin satelit. Se poate spune, așa cum susțin unii analiști din Orientul Mijlociu, că postul Al Manar controlat de militanții šiiti reprezintă “fața întunecată” a exploziei mediatice înregistrată în ultimele două decenii în lumea arabă: un caz în care tehnologie vestică a fost preluată și dezvoltată pentru a fi folosită în mod vădit în scopuri anti-occidentale. Scopuri care, în cazul Hezbollah, variază de la simplă propagandă la activități teroriste cu țintă precisă.

Pentru a înțelege istoria postului de televiziune Al Manar (“Farul” în limba arabă), trebuie prezentat, fie și pe scurt, profilul grupării šiite Hezbollah – principala amenințare la adresa Statelor Unite și a aliaților lor, cu mult înainte de apariția lui Bin Laden și a Al Qaida.

Cuvântul “Hezbollah” (sau Hizballah, Hizbollah) apare pentru prima dată în Coran, Cartea

Sfântă a religiei musulmane, cu sensul de “adunare a adevăraților credincioși, susținători ai lui Allah”, în opoziție cu Hizb al-shaytan, “susținătorii Diavolului”. Adaptat conceptelor politice moderne, termenul a fost tradus ca “Partidul lui Allah”, fiind folosit mai întâi în Iran în anii ‘70, pentru a-i desemna pe simpatizanții imamului Ruhollah Khomeini, conduși de faimoasele unități ale Gardienilor Revoluției Islamice.⁵

În 1982, Israelul invadează Libanul cuprins de un sângeros război civil, în încercarea de a alunga grupările de gherilă palestiniene instalate în sudul acestuia la sfârșitul anilor ‘70, după ce fuseseră îndepărtate din Iordania. Inițial, șiiții din Liban au salutat venirea trupelor israeliene, așteptându-se la protecție față de militanții palestinieni (în special luptători ai Organizației pentru Eliberarea Palestinei) care dominau aproape în întregime sudul Libanului. Israelul a instituit o “zonă de securitate” de-a lungul frontierei sale de nord, pe o lățime de 15 kilometri; regiunea a fost controlată (și) cu ajutorul milițiilor creștine, reunite sub numele de “Armata Libanului de Sud” (ALS), sponsorizată de Israel. O serie de operațiuni sângeroase efectuate de ALS în chiar primele luni de după invazia israeliană – în special masacrele din taberele palestiniene de la Sabra și Shatilla, soldate cu moartea a aproape o mie de persoane – au produs însă o schimbare radicală în atitudinea șiiților libanezi, creând climatul propice pentru apariția Hezbollah.⁶

Gruparea avea să fie înființată în vara lui 1982, cu ajutorul unui contingent de 2.000 de Gardieni ai Revoluției Islamice, sosit în Liban pentru a lupta împotriva israelienilor; iranienii se vor stabili în regiunea Ba'albek, din Valea Bekaa, unde vor începe să-i organizeze pe combatanții șiiți, majoritatea foști membri ai milițiilor Amal (până atunci, principala organizație militantă șiiită). Cu sprijinul Damascului (implicat el însuși în conflictul civil din Liban) și al Teheranului, șiiții libanezi vor primi arme, antrenament și, nu în ultimul rând o platformă politico-religioasă, bazată pe ideea transformării Libanului într-o republică islamică și, respectiv, cea a refuzului influențelor străine, ne-islamice.⁷ Urmare directă a acestui proces de radicalizare, Hezbollah va deveni celebră, în câteva luni, pentru violența cu care va respinge prezența trupelor israeliene dar și a celor americane și franceze, trimise de Washington și Paris cu misiunea de a pacifica Libanul.

De la terorism la lupta de gherilă

Hezbollah va căpăta o tristă faimă mondială în 1983, când va revendica, sub pseudonimul “Jihadul Islamic”, o serie de atentate cu mașini-cap-

cană de o violență nemaiîntâlnită până atunci, inaugurând epoca atacurilor sinucigașe: la 18 aprilie 1983, ambasada americană din vestul Beirutului este devastată de explozia unui autoturism înțesat de explozibil – 61 de morți; la 23 octombrie, tabăra contingentului american instalată pe aeroportul din Beirut este ținta unui atac *kamikadze* similar: mor 241 de americani; cartierul general al trupelor franceze avusese parte de un atac similar, cu doar câteva ore mai înainte: 74 de morți; la 4 noiembrie același an, comandamentul regional al armatei israeliene din Tyr este aruncat în aer, pierzându-și viața 30 de soldați.

Statele Unite se vor retrage din Liban un an mai târziu, precedate de Franța. Coșmarul denumit “Hezbollah” nu va înceta însă: un avion al companiei americane TWA (cursa cu numărul 847, pe ruta Roma-Atena) va fi deturnat la 14 iunie 1984; un marinar american aflat la bord va fi ucis și aruncat din aeronava pe pista aeroportului din Beirut, unde răpitorii au forțat avionul să aterizeze. În Liban, câteva zeci de cetățeni străini (americani, britanici, francezi, italieni și chiar ruși) aveau să fie răpiți între 1985 și 1981, marcând eforturile Hezbollah de a îndepărta orice influență străină din “Țara Cedrilor”. Unii dintre ostatici au fost uciși – printre aceștia numărându-se și șeful biroului CIA din Beirut, William Buckley.⁸

Așa se explică atenția pe care Washington-ul a acordat-o Hezbollah în ultimele decenii: aceasta a figurat permanent pe listele cu organizații teroriste publicate anual de Departamentul de Stat, în ciuda faptului că din 1991, gruparea șiiită libaneză și-a concentrat eforturile în lupta de gherilă împotriva armatei israeliene din sudul Libanului. Desigur, denunțarea Americii ca “Marele Satan” nu a încetat, însă operațiunile teroriste anti-americane au fost, cel puțin aparent, oprite – poate cu o singură excepție, și anume atentatul împotriva bazei americane de la Khobar, Arabia Saudită, comis în 1996 și soldat cu moartea a 19 militari americani: investigatorii au descoperit că implicarea Hezbollah s-a rezumat la a acorda asistență tehnică autorilor atentatului, și nu a presupus o participare directă.⁹

Pentru numeroși oficiali americani implicați în combaterea terorismului, Hezbollah nu a încetat niciodată să fie o amenințare redutabilă: gruparea s-a implicat în terorismul internațional cu mult înainte de apariția Al Qaida și ar avea, susțin surse ale serviciilor secrete occidentale, până la câteva sute de agenți operativi, cărora li se adaugă mai multe mii de simpatizanți printre șiiții libanezi (majoritatea locuind în suburbiile sudice ale Beirutului și în sudul Libanului); există indicii că Hezbollah ar fi cons-

tituit celule în diverse state din nordul Africii, Europa de Vest și America de Sud. Așa se explică potențialul terorist dovedit de Hezbollah în anii '90: organizația a fost acuzată pentru atacul cu bombă împotriva ambasadei Israelului la Buenos Aires, în 1992, și a unui centru cultural evreiesc din același oraș – atentate soldate cu 86 de morți.¹⁰

Pe parcursul anilor '90, eforturile Hezbollah de a sili trupele israeliene să părăsească Libanul s-au încadrat mai mult în conceptul de “luptă de gherilă”, decât în cel de terorism propriu-zis.¹¹ Atacurile luptătorilor šiiti s-au concentrat asupra militarilor israelieni și a membrilor ALS (civili israelieni neconstituind, cel puțin declarativ, o țintă predilectă); ferocitatea operațiunilor Hezbollah în “zona de securitate” din sudul Libanului i-a făcut pe o serie de analiști să vorbească despre un “Vietnam al Israelului”¹²; aceștia au subliniat că, în decursul celor aproape douăzeci de ani de confruntare, raportul dintre numărul victimelor în rândul Hezbollah și cel al pierderilor israeliene a ajuns de la 10/1 la 1/1.¹³ Și mai importante s-au dovedit însă efectele în plan psihologic ale atacurilor gherilei šiite, atacuri susținute de un redutabil efort propagandistic mediatic.

Televiziunea ca armă de gherilă

Numeroși analiști politici consideră că, în cele din urmă, Hezbollah a învins *de facto* Israelul – superior din punct de vedere militar, atât prin violență, cât și printr-o “campanie psihologică de persuasiune, comunicare și imagine(...) Capacitățile mediatice sofisticate ale Hezbollah au amplificat efectul psihologic al tacticilor sale de gherilă și au funcționat ca o contrapondere la forța militară convențională a armatei israeliene.”¹⁴ Așa cum declara un lider militar al Hezbollah, „folosirea mass-media ca o armă a avut efectul unei bătălii paralele”.¹⁵

Al Manar TV a emis pentru prima dată la 3 iunie 1991. Auto-intitulându-se “stație a rezistenței” (*qanat al-muqawama*)¹⁶, televiziunea a devenit rapid o platformă culturală, ideologică și politică a Hezbollah, cu scopul de a mobiliza populația šiită și de a exploata vulnerabilitatea psihologică a Israelului. În anii războiului civil din Liban, dispariția oricărui control asupra instituțiilor de media a facilitat deschiderea de către Hezbollah a unui post de radio: *Al Nur*, lansat în 1988, avea să își lărgască aria de acoperire la principalele orașe israeliene în numai doi ani, emițând inclusiv programe propagandistice în ebraică.¹⁷ Extinderea către televiziune avea să vină în mod firesc, pe fondul aceleiași absențe a unui cadru legal. În 1994 însă, printr-o

nouă lege, guvernul de la Beirut a preluat controlul asupra frecvențelor de emisie pe teritoriul național; în septembrie 1996, doar cinci posturi de televiziune au primit licențe de emisie, Al Manar nefiind unul dintre ele. Guvernul libanez a motivat restrângerea numărului de licențe prin “constrângeri tehnice” și a afirmat că dorește “să pună capăt anilor de anarhie și propagandă în mass-media”¹⁸.

Cu toate acestea, o serie de posturi de televiziune libaneze, deși lipsite de licență, au refuzat să își înceteze activitatea; printre ele s-a numărat și Al Manar, care a decis să ceară ajutorul guvernului de la Damasc. Influența acestuia asupra responsabililor de la Beirut s-a dovedit, cum era de așteptat, suficient de puternică: postul Hezbollah a primit o licență oficială în octombrie 1996, pentru a transmite “știri despre rezistența națională”.¹⁹

Astfel, Al Manar TV a devenit parte a efortului mediatic al Hezbollah, construit, până la retragerea israeliană din sudul Libanului, pe două direcții: *primo*, ofensiva psihologică a vizat populația libaneză în totalitatea ei, gruparea šiită încercând să atragă susținerea populară prin propagarea unui discurs naționalist și cu tematică religioasă. În paralel, Hezbollah s-a implicat activ în dezvoltarea infrastructurii sociale din sudul Libanului (construind școli, spitale și moschei) și a început să participe la viața politică din Liban (în 2000, Hezbollah avea 11 reprezentanți în parlamentul de la Beirut). Toate acestea au schimbat radical imaginea Hezbollah în ochii opiniei publice libaneze și arabe, în general, transformând o grupare celebră pentru atentate, răpiri și asasinate într-o “organizație-garant pentru suveranitatea națională libaneză”.²⁰ *Secundo*, Hezbollah a purtat, prin intermediul Al Manar, un război psihologic cu Israelul, având ca obiect evoluțiile militare din “zona de securitate”: unitățile combatante ale Hezbollah, numite și “Rezistența Islamică”, au folosit violența televizată pentru a eroda moralul militarilor israelieni și al aliaților lor din ALS, precum și pentru a șubrezi sprijinul opiniei publice israeliene față de operațiunile militare din sudul Libanului.

Teroarea – de pe front, direct pe micul ecran

Sediul Al Manar TV din Beirut – o clădire cu șase etaje – se află în cartierul Harat Hurayk, din sudul metropolei libaneze, populat în majoritate de šiiti; este vorba de o zonă conservatoare, spre deosebire de cartierele din vestul Beirutului, unde influența occidentală este mult mai puternică. Potrivit managerilor stației, Al Manar dispune de o “bază de rezervă” în cazul în care clădirea ar fi

atacată de Statele Unite sau Israel.²¹ Motivul acestei precauții rezidă în chiar activitatea trecută și prezentă a postului, precum și în controlul pe care îl deține gruparea Hezbollah asupra stației: acționarii firmei care deține postul sunt membri Hezbollah, la fel ca majoritatea angajaților, iar costurile de operare sunt acoperite în proporție covârșitoare de Hezbollah.²²

Până în mai 2000, Al Manar trimitea în mod regulat echipe de filmare în sudul Libanului, pentru a însoți unitățile Hezbollah în timpul atacurilor împotriva armatei israeliene și a forțelor ALS. Imaginile cu luptători șiiți luând cu asalt un post inamic și plantând steagul Hezbollah pe acesta sau organizând o ambuscadă împotriva unui convoi israelian erau editate în studiouri, dublate cu muzică și difuzate zilnic către publicul libanez.

Mai mult, Hezbollah a distribuit înregistrările video agențiilor de presă internaționale, cum ar fi Associated Press Television News și Reuters, de unde acestea au ajuns, în cele din urmă, la televiziunea israeliană. “În teren, lovim un soldat israelian”, spunea un lider Hezbollah, “dar strigătele sale înregistrate pe bandă afectează mii de israelieni... suntem conștienți de impactul strădaniilor noastre asupra moralei publicului israelian”.²³ Benzile video au funcționat ca amplificatori ai acțiunii militare a Hezbollah, care au echilibrat superioritatea militară a Israelului. Potrivit unui observator ONU, “75 la sută din războiul purtat de Hezbollah a fost pe bandă video.”²⁴

În 1996, Al Manar TV a lansat primele emisiuni în limba ebraică pe fondul intensificării atacurilor Hezbollah cu rachete Katyusha asupra așezărilor din nordul Israelului. Unul dintre clipurile propagandistice prezentate pe post înfățișa o galerie de portrete ale soldaților israelieni căzuți în luptă, la capătul căreia un uriaș semn de întrebare se suprapunea peste silueta desenată a unui militar, deasupra căruia era scris: “Cine este următorul?”.

Sub influența Al Manar, militanții Hezbollah au devenit foarte atenți în ce privește organizarea de conferințe de presă, deschiderea către reporterii străini și îmbunătățirea imaginii grupării în străinătate. Toate acestea au fost integrate în ofensiva psihologică îndreptată împotriva Israelului. Un exemplu: Hezbollah a organizat conferințe de presă, transmise în direct de Al Manar, în cadrul cărora dezertori din ALS își îndemnau camarazii să abandoneze pozițiile din “zona de securitate” și să se predea “înainte de a fi prea târziu”.

În comparație cu propaganda televizuală desfășurată de Al Manar în numele Hezbollah, armata israeliană și-a văzut capacitatea de ripostă limitată

– nepregătită fiind pentru un “conflict asimetric” transpus în termeni mediatice. Comandanții militari israelieni au atras însă atenția asupra faptului că echipele de filmare ale Al Manar beneficiază de sprijinul direct al combatanților Hezbollah: în multe cazuri, cameramanii Al Manar se aflau deja la locul unei ambuscade, pregătiți să filmeze, fapt ce arată că lucrau în directă asociere cu militanții șiiți.

Pe de altă parte, observatori ai mass-media din Orientul Mijlociu susțin că efectul transmisiilor Al Manar asupra publicului israelian a fost mai degrabă limitat. Majoritatea locuințelor israeliene sunt conectate la rețeaua de cablu *Kavei Zahav* sau la cea a distribuitorului de programe prin satelit *Yes*; acestea nu difuzează programul Al Manar. Singurii israelieni care au acces la postul Hezbollah sunt clienții Arabsat sau cei care locuiesc în apropiere de granița libaneză, de unde semnalul Al Manar se recepționează cu antene tv personale.

Cu toate acestea, analiștii politici și militari din Israel urmăresc Al Manar, iar mass-media israeliană comentează și chiar preia fragmente din emisia acestui post de televiziune, prilejuind astfel expunerea indirectă a publicului israelian la mesajele Hezbollah.

Din sudul Libanului, în Teritoriile Palestiniene

La mijlocul anului 2000, retragerea israeliană din sudul Libanului a provocat, paradoxal, un vacuum în programele Al Manar. Interesul postului s-a deplasat însă rapid spre Teritoriile Palestiniene, Gaza și Cisiordania, unde la 29 septembrie 2000 avea să izbucnească cea de-a doua “Intifada”. Stația libaneză a devenit, din acel moment, un canal de televiziune dedicat răspândirii mesajului Intifadei palestiniene. Acest lucru a urmat la doar câteva luni de la ieșirea pe satelit a postului Al Manar, la sfârșitul lui mai 2000 (dată aleasă special pentru a coincide cu încheierea retragerii israeliene din sudul Libanului).²⁵

Emisia prin satelit a ajutat la atragerea unui public musulman numeros, din afara granițelor Libanului: la sfârșitul lui 2003, statistici neoficiale estimau că Al Manar ar avea, zilnic, aproximativ 10 milioane de telespectatori din întreaga lume; surse avizate susțin că postul controlat de Hezbollah este al doilea, după televiziunea Al Jazeera din Qatar, ca influență și receptare în rândul publicului de limbă arabă de pe mapamond. Se impune însă mențiunea că discursul Al Jazeera este mult mai ponderat în ceea ce privește atitudinea față de Israel, Statele Unite și aliații acestora, dovedind o deschidere impor-

tantă față de subiecte delicate ale societății arabe contemporane; în schimb, Al Manar nu pierde nici-o ocazie pentru a publicita opiniile liderilor Hezbollah cu privire la ceea ce șeful Hassan Nasrallah consideră a fi “dușmanii lumii arabe”: Statele Unite, numite “Marele Satan” și Israelul, “Micul Satan”²⁶.

Programele Al Manar atrag numeroși palestinieni din Gaza și Cisiordania. Postul controlat de Hezbollah dedică audienței palestiniene un segment important din transmisiile sale; jurnaliștii stației aduc însă pe micul ecran mesaje vădit partizane și marcate de o retorică inflamatorie ale principalelor grupări radicale palestiniene implicate în acțiuni teroriste anti-israeliene: Mișcarea de Rezistență Islamică Hamas și gruparea Jihadul Islamic Palestinian. Prin contrast, interviurile și aparițiile oficialilor Autorității Naționale Palestiniene, condusă de Yasser Arafat, sunt mult mai rare.

În același timp, responsabilii Al Manar nu fac un secret din faptul că programele postului promovează atentatele sinucigașe anti-israeliene, văzute ca o supremă formă de martiriu. Mai mult, numeroase programe muzicale difuzate de Al Manar sunt dedicate propagandei Hezbollah, care vizează însușirea de către palestinieni a modelului de rezistență armată a grupării šiite libaneze: pe fondul unor cântece patriotice se suprapun colaje de imagini cu atacuri ale Hezbollah împotriva trupelor israeliene și, respectiv, scene din Intifada. Mesajul este simplu: “modelul Hezbollah” a avut succes, deci el trebuie preluat și aplicat și în Gaza și Cisiordania, unde pietrele nu sunt suficiente pentru a învinge Israelul, cu atât mai puțin negocierile...

Al Manar și 11 Septembrie 2001

Dar poate cel mai vizibil efort propagandistic al postului Al Manar este cel legat de tragedia de la 11 septembrie 2001 și, respectiv, războiul din Irak. Televiziunea Al Manar s-a aflat la originea falsei știri potrivit căreia serviciile de securitate israeliene ar fi știut dinainte despre atentatele de la New York și Washington și, în consecință, ar fi avertizat patru mii de americani de origine evreiască să nu se prezinte la lucru, în World Trade Center, în fatidica zi de 11 septembrie 2001. Minciuna a fost difuzată pe post la 17 septembrie, crainicii Al Manar citând un obscur ziar din Iordania...²⁷

Diseminarea unor informații de tipul celei de mai sus se încadrează în noua orientare tematică a postului, asumată imediat după atacarea Irakului de către Statele Unite, Marea Britanie și aliații lor: “rezistență” față de America. Clipurile difuzate de Al Manar sunt cât se poate de explicite - pe imagini

înfrățind luptători islamici antrenându-se, o melodie își deapănă versurile: “America este mama terorismului / Să prăbușim această “mamă a terorismului” / America este armata Satanei / O armată agresivă, invadatoare, de ocupație / Nu a mai rămas nimic în afară de arme / Nu a mai rămas nimic, decât martiriul”.²⁸ Videoclipul se încheie cu imaginea unor kamikadze islamiști care-și detonează centurile explozive...

Mesajul general al programelor Al Manar referitoare la situația din Irak este redat de mai vechea deviză a grupării Hezbollah: “Moarte Americii!”. Cu toate acestea, și în pofida istoriei sale sângeroase și a potențialului terorist dovedit, Hezbollah nu se află încă, în mod oficial, pe lista viitoarelor ținte ale “războiului împotriva terorismului” proclamat în septembrie 2001 de administrația de la Washington. La rândul ei, televiziunea Al Manar își desfășoară nestingherit activitatea; postul are aproximativ 300 de angajați, majoritatea membri ai Hezbollah, are birouri în Dubai, Egipt, Iran și Iordania, precum și corespondenți în Belgia, Franța, Kosovo, Kuwait, Maroc, Rusia, Suedia, Siria și, nu în ultimul rând, Statele Unite. Bugetul anual al televiziunii Al Manar se cifrează la aproximativ 15 milioane de dolari americani (jumătate din cel al postului qatariot Al Jazeera).²⁹

Implicațiile “cazului Al Manar” sunt majore, în primul rând pentru studiul relației dintre terorism și mass-media. Avem de-a face cu o televiziune globală, prin prisma difuzării programelor ei pe satelit, asociată cu o grupare teroristă cu ramificații internaționale. Deși Al Manar se proclamă a fi o “televiziune a arabilor și musulmanilor”, controlul exercitat de gruparea teroristă Hezbollah asupra sa o exclude din categoria instituțiilor de media; din acest punct de vedere, orice comparație cu postul Al Jazeera poate fi considerată defăimătoare de către jurnaliștii televiziunii din Qatar.

Fiecare poartă în sine sămânța propriei distrugerii; la fel și Hezbollah. Este greu de crezut că Statele Unite au uitat sau au șters cu buretele asasinatelor și atentatele anti-americane comise de gruparea islamistă; mai devreme sau mai târziu, aceasta se va găsi pe ceea ce analiștii militari numesc, eufemistic, “o traiectorie de coliziune” cu interesele vitale ale Washington-ului. Iar toate previziunile privind rezultatul unui conflict deschis oferă Hezbollah puține șanse de succes – fapt care va pune în discuție, cu siguranță, și soarta Al Manar TV.

NOTE

- ¹ În articolul de față, am preferat varianta "Hezbollah" în locul "Hizballah", prima fiind mult mai des folosită de mass-media din România.
- ² Jurnalist occidental anonim, citat de Magda Abu-Fadil, "Hezbollah TV Claims Credit for Ousting Israelis", în *International Press Institute Report* Nr. 4/2000, consultat la 10 august 2004 la <http://www.freemedia.at>.
- ³ Nicholas Blanford, "Hizbullah Sharpens its Weapons in Propaganda War", în *Christian Science Monitor*, 28 dec. 2001, Vol. 94, nr. 25.
- ⁴ Apud. Frederic M. Wehrey, "A Clash of Wills: Hizballah's Psychological Campaign Against Israel in South Lebanon", în *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 13, Nr. 3, 2002, p. 53-74.
- ⁵ Apud. Sean K. Anderson, Stephen Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, 2nd ed., Scarecrow Press, Inc., Londra, 2002, p. 201-202.
- ⁶ Rita Hamad, "After Terror. Hezbollah's New Direction", în *Harvard International Review*, Vol. 22, Nr. 1, 2000.
- ⁷ Magnus Ranstorp, "Hizbollah's Command Leadership: Its Structure, Decision-Making and Relationship with Iranian Clergy and Institutions", în *Terrorism and Political Violence*, Vol.6, Nr.3, 1994, p. 303-309.
- ⁸ Apud. Anderson, Sloan, *Historical Dictionary of Terrorism*, p. 202-203.
- ⁹ Daniel Byman, "Should Hezbollah Be Next?", în *Foreign Affairs*, Vol. 82, Nr. 6, Nov./Dec. 2003.
- ¹⁰ Apud. Mary Beth Warner, "Far-flung Fanaticism", în *National Journal*, 27 oct. 2001, Vol. 33, Nr. 43.
- ¹¹ Augustus Richard Norton, "Hizballah and the Israeli Withdrawal from Southern Lebanon", în *Journal of Palestine Studies*, Vol. 30, Nr. 1., 2000.
- ¹² Brendan O'Shea, "Israel's Vietnam?", în *Studies in Conflict & Terrorism*, Iul./Sept. 1998, Vol.21, Nr.3.
- ¹³ James Kitfield, "The Hezbollah Model", în *National Journal*, 18 Mai 2002, Vol. 34, Nr. 20.
- ¹⁴ Wehrey, "A Clash of Wills: Hizballah's Psychological Campaign Against Israel in South Lebanon";
- ¹⁵ Wehrey, op. cit.
- ¹⁶ Vezi <http://web.manartv.org/html/about.html>.
- ¹⁷ Hezbollah deține și un ziar, *Al Ahd*, lansat în 1984; surse de presă libaneze susțin că publicația se vinde, săptămânal, în 15.000 de exemplare.
- ¹⁸ Depeșă Agence France Presse, 23 ian. 1996.
- ¹⁹ Apud. Avi Jorisch, "Al-Manar: Hizbullah TV, 24/7", în *Middle East Quarterly*, iarna 2004, p.17-31.
- ²⁰ Wehrey, op. cit., p. 54.
- ²¹ Jorisch, op. cit.
- ²² Jorisch, op. cit.
- ²³ Wehrey, op. cit., p. 64.
- ²⁴ Wehrey, op. cit., p. 65.
- ²⁵ Jorisch, op.cit.
- ²⁶ Jorisch, op. cit.
- ²⁷ Michael Dobbs, "Myths Over Attacks on U.S. Swirl Through Islamic World; Many Rumors Lay Blame on an Israeli Conspiracy", în *The Washington Post*, 13 oct. 2001; Dobbs citează un editor al Al Manar, care a declarat că știrea nu ar fi fost difuzată, dacă nu ar fi fost considerată adevărată.
- ²⁸ Gal Luft, "Hizballahland", în *Commentary*, Iul.-Aug. 2003, Vol. 116, Nr. 1, p.59.
- ²⁹ Interviu cu Nayef Krayem, director general al Al Manar (Beirut, 25 iunie 2002), acordat lui Avi Jorisch, op. cit.

GEORGE SURUGIU - jurnalist, cadru didactic asociat, Universitatea din București.

SEMNAL

**Larry Diamond, Yun-han Chu,
Marc F. Plattner, Hung-mao Tien**

Cum se consolidează democrația

Traducere: Magda Muntean și Aurelian Muntean

Prefață la ediția în limba română de Larry Diamond

Cuvânt înainte de Alina Mungiu-Pippidi

Editura: Humanitas

Anul apariției: 2004

Cuprins:

Perspective teoretice și conceptuale • Design instituțional • Raporturile militaro-civile • Societatea civilă • Dezvoltarea economică

Descriere:

"S-au dus vremurile în care eram siguri că alegerile libere rezolvă totul. Nimeni nu își face iluzii că astfel de alegeri organizate în Afganistan sau Irak sau chiar Rusia produc neapărat regimuri democratice. Definiția minimalistă a democrației, aceea de regim rezultat în urma unor alegeri libere și competitive, nu a fost niciodată sub o tensiune mai mare. Democrația se sufocă în propriul ei succes. Sondajele ne arată că cetățenii lumii, fie ei catolici, musulmai sau ortodocși, vor să-și aleagă prin vot liderii. Dar ideile lor despre societate nu sunt neapărat similare dincolo de acest gest. Și teoria democrației, și activiștii ei găsesc în secolul XXI un teren mult mai conflictual decât se așteptau. Cartea de față, reunindu-i pe cei mai importanți autori din acest domeniu, de la Huntington la Liny și Stepan, face analiza atât a succeselor, cât și a eșecurilor ultimilor ani, cuprinzând o mare arie geografică și o experiență istorică foarte vastă." (Alina Mungiu-Pippidi) ■

Mandarinii culturali sau nevoia de schimbare culturală

Schiță de opinie asupra unei dezbateri în curs

PAUL BLENDEA

An analysis of the actual debate over the supremacy by groups within Romanian cultural field stated with a short historical excursus. The results show that throughout the history Romanian culture we can find a certain continuity, which spitted intellectuals in groups, upon the model of political parties. Now, claims the author, it is the time for ending this situation, for an opening and democratization of Romanian cultural field.

1. Tradiționaliști versus moderniști

“Bonjuriști”, “semănătoriști”, “sincroniști”, “protocroniști” etc. sunt nume sub care în decursul istoriei României regăsim două grupuri¹ cu programe politice opuse: *tradiționaliștii*, conservatorii, cei care vor să păstreze România neschimbată deoarece consideră că modernizarea ar însemna pierderea identității naționale și *moderniștii*, cei care vor să modernizeze țara pentru că sunt nesatisfăcuți de performanțele statului, administrației și, în general, ale societății predominant agrare. Tradiționalismul este în cel mai bun caz dorința de a păstra nealterate și de a proteja tradițiile acumulate de societate și în cel mai rău caz o formă de șovinism care se bazează pe idealizarea trecutului. Tradiționaliștii sunt autohtoniști, admiratori necondiționați ai traco-daco-geților, ai civilizației românești medievale și ai civilizației Răsăritene. O parte dintre ei sunt filorăsăriteni și formează “Partida rusă”, cum a fost denumită în secolul al 19-lea, un subgrup în cadrul grupului tradiționalist. Moderniștii sunt adepții abandonării civilizației agrare veche de milenii și adoptării civilizației Occidentale, industrială, capitalistă, liberală și democratică. Dincolo de pojghița înfruntărilor de pe tărâmul culturii se află orientările politice și alianțele României. Tradiționaliștii urmăreau realizarea unei Români autarhice, puternice și nealiniată, ceea ce s-a dovedit a fi o utopie. Tradiționaliștii filorăsăriteni aveau în vedere o alianță cu Rusia, aducând drept argumente apropierea geografică, tradițiile greco-bizantine comune și faptul că Rusia era o putere mondială. Moderniștii urmăreau o alianță cu Occidentul care, în opinia lor, ne-ar fi garantat independența ca stat și modernizarea economică și socială pentru că, argumentau ei, țările apusene aveau cel mai performant sistem economic și social.

Conservatoare este atitudinea de acceptare a lucrurilor așa cum sunt; această atitudine este caracteristică societăților de tip agrar. Moderniștii au subliniat rolul progresului ghidat de rațiune în istoria umanității. Conservatorii nu se opun progresului *per se* și nici nu resping complet rațiunea, ci pun accentul pe tradiție și credință religioasă. Esența conservatorismului este sublinierea tradiției ca sursă de înțelepciune care trece dincolo de ceea ce poate fi demonstrat sau chiar statuat în mod explicit. În societate coexistă două tipuri de conservatorism: *social* și *instituțional*. Conservatorismul social apără valorile tradiționale, în special cele religioase și naționale, precum și normele sociale tradiționale. În cel mai bun caz, conservatorii sociali sunt sceptici în privința schimbării sociale. De multe ori ei se pronunță deschis în favoarea unei intervenții în forță a guvernului pentru a preveni schimbarea socială. Conservatorismul instituțional se opune schimbării rapide în cadrul instituțiilor guvernamentale și sociale și acordă întâietate tradiției în fața ideologiei. Conservatorismul instituțional este sceptic în privința planurilor de remodelare a societății potrivit unui plan ideologic și se manifestă prin opoziția la schimbările rapide în instituțiile guvernamentale și sociale. De regulă, conservatorii sociali și instituționali se opun schimbărilor bruște și radicale din societate, indiferent dacă schimbarea vine de la dreapta sau de la stânga spectrului politic.

Prima jumătate a secolului al 19-lea a fost marcată de o serie de războaie și revoluții a căror consecință a fost elaborarea unor noi idei și doctrine, care au configurat “noua lume”. În filozofie, mișcările raționaliste și pozitivistice au stabilit primatul rațiunii și al sistemului. Sinteza acestor idei a pornit de la premisa

că ceea ce este “real” domină asupra a ceea ce este subiectiv. Aceste idei, precum și ideile romantismului și ale revoluției franceze au fost propagate în Principate de către boierii care au studiat în Franța și în alte țări occidentale. Primele grupuri care au în program modernizarea țării prin adoptarea “paradigmei civilizationale”² (Huntington, 1998) occidentale apar în politica și cultura română pe la mijlocul secolului al 19-lea. În 1840 este fondată la Iași “Dacia literară”. În Programul prezentat în “Introduția” semnată de M. Kogălniceanu se preciza că politica va fi evitată și revista va ocupa numai de literatura scrisă de românii de pretutindeni. Totuși, colaboratorii principali: Vasile Alecsandri, C. Negruzzi, Al. Russo, Gr. Alexandrescu, Al. Donici, C. Stamati s-au implicat în revoluția de la 1848 și în viața politică pre- și post revoluționară ca susținători ai curentului modernist. De altfel, evoluția vieții politice și culturale românești a dovedit că majoritatea intelectualilor s-au implicat direct sau indirect în luptele politice, deși unii jură și astăzi în mod ipocrit pe “Biblia apolitismului”.

Asociația “Junimea” a fost întemeiată la Iași în 1863. Revista asociației a apărut la 1 martie 1867 sub numele “Convorbiri literare”. Printre membrii fondatori se numără Petre. P. Carp, Vasile Pogor, Teodor Rosetti, Iacob Negruzzi și Titu Maiorescu, liderul grupului. Lor li s-a alăturat Mihai Eminescu, protejatul lui Maiorescu, care a oscilat între tradiționalism și modernism moderat. Sub conducerea lui Maiorescu, membrii asociației au format în cadrul grupului modernist *subgrupul elitist* care a formulat un răspuns la problema modernizării României pe baza “pozitivismului elitar”³ (Matei, 2004). Prima ciocnire între cele două grupuri a avut loc în timpul revoluției de la 1848, când revoluția industrială și socială din Occident și-a făcut simțită influența și în Principate.

Din grupul tradiționaliștilor au făcut parte de-a lungul timpului boieri, aristocrați, scriitori, intelectuali, precum și membrii unor partide și mișcări, dintre care s-a detașat Mișcarea Legionară prin fanatismul cu care și-a apărut poziția. La fel de fanatici ca și legionarii, comuniștii au fost moderniști pentru că marxismul este o doctrină de sorginte occidentală, care pune accentul pe dezvoltarea mijloacelor de producție și trecerea de la societatea agrară la cea industrială printr-o politică de industrializare rapidă. Din păcate, efectele sociale ale industrializării au fost limitate și deformate prin înlocuirea sistemului economic capitalist eficient cu sistemul economic socialist falimentar, în plus, trebuie să adăugăm efectele extrem de nocive ale abolirii democrației parlamentare de tip occidental și instaurării dictaturii. Perioada ceaușismului a fost marcată de schizoidie doctrinară.

Ceaușescu a fost modernist pentru că a accelerat trecerea de la societatea agrară la cea industrială și, în același timp, din punct de vedere doctrinar a virat către tradiționalism. Astfel, s-a încercat elaborarea unei doctrine comuniste românești - operele lui Marx și Engels au fost înlocuite cu “operele” lui Ceaușescu -, de fapt un *kitsch* ideologic în care se amestecau marxismul cu naționalismul.

2. Intelectuali, tradiționalism și modernism în România de azi

Locul tradiționaliștilor este ocupat astăzi de neotradiționaliștii care provin din rândurile foștilor membri marcanți ai PCR, Securității, intelectualității comuniste, clerului ortodox și reînviarei Mișcării Legionare. Unii dintre ei beneficiază de logistica și structurile Partidului România Mare. Neotradiționaliștii vor să conserve o civilizație autarhică, semirurală în care jumătate din populație nu are acces la mijloace de trai decente, apă curentă, îngrijire medicală corespunzătoare și ai cărei copii învață în școli insalubre sub îndrumarea unor profesori lipsiți de motivație. Resursele financiare, materiale și logistica pe care le utilizează acest grup pentru a-și impune programul provin din surse publice, economia gri, acumulările din perioada comunistă și din străinătate. Subvențiile directe și mascate de la bugetul de stat pentru publicarea de cărți, reviste și pentru desfășurarea unor acțiuni, precum și sponsorizările de la afaceriștii români și străini legați de grup constituie surse de finanțare solide. Nucleul dur al acestui grup a făcut uz de toate mijloacele, în primul rând de manipulare și dezinformare, pentru a bloca desprinderea României de totalitarism. Din subgrupul intelectualilor neotradiționaliști care își au sorginea în comunism fac parte: C.V. Tudor, Adrian Păunescu, Dinu Săraru, D. R. Popescu ș.a.

Moderniștii sunt fragmentați în mai multe subgrupuri: moderniștii filorăsăriteni, moderații și post-moderniștii. Sub presiunea valului integrării europene, filorăsăritenii s-au metamorfozat din tradiționaliști în moderniști. Liderii lor și-au dat seama că mizau pe o carte perdantă, o Românie legată economic și politic de spațiul estic, și au schimbat din mers orientarea. Ca și în cazul neotradiționaliștilor, nucleul dur al grupului este alcătuit din foste vârfuri ale PCR, Securității, dar și unii intelectuali, unii dintre ei chiar prețuiți în anumite perioade și medii culturale mai largi (Eugen Simion, Răzvan Theodorescu, Augustin Buzura ș. a.). Resursele financiare, materiale și logistica grupului provin, ca și în cazul neotradiționaliștilor, din surse publice, economia gri, acumulările din perioada comunistă și din străinătate. Împreună cu neotradiționa-

liștii, ei s-au opus după 1989 modernizării și democratizării țării și sunt principalii răspunzători pentru întârzierea înscrierii României pe orbita europeană.

Moderniștii moderați sunt cei care doresc integrarea treptată a României în Occident cu păstrarea specificului local și național. Din rândurile lor fac parte o serie de membri ai partidelor de opoziție și intelectuali neagreați de fosta putere comunistă. Membrii marcanți ai subgrupului intelectualilor moderniști moderați sunt: Nicolae Manolescu, Ion Caramitru, Mircea Dinescu, Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu, Horia Roman Patapievici. Resursele financiare, materiale și logistica grupului provin din surse private, publice și din străinătate. Forța financiară a grupului este mult mai mică decât a grupului filorăsăritean care a avut acces nelimitat la resursele publice timp de 10 ani. Grupul moderniștilor moderați este susținut de o serie de intelectuali din exil, cei mai cunoscuți și mai activi fiind Monica Lovinescu, Virgil Ierunca și Paul Goma, care în perioada dictaturii comuniste au avut o poziție ferm anticomunistă și prooccidentală.

În timp ce modernismul, considerat ca o cunoaștere autoritativ-rațională este conceput ca punct culminant al Epocii Luminilor, *postmodernismul* se ocupă de modul în care autoritatea universalilor monolitice sau metanarațiunilor este subminată prin fragmentare și deconstrucție. Postmodernismul încurajează perspectivele discontinue, fluide și multiple. Din perspectivă postmodernă, modernitatea a fost o continuare a Epocii Luminilor, o efortare spre unitate, universalitate, certitudine și adevăruri înalte. Începând cu mijlocul secolului al 20-lea, societatea a devenit treptat diversă, pluralistă și fragmentară. Operele artiștilor și filosofilor postmoderni tind să îmbrățișeze perspective multiple, eclectism, ironie, ruperea barierelor etc. De multe ori, operele postmoderne favorizează materia în dauna spiritului, mașina în dauna omului, scriitura în dauna discursului, forma în dauna substanței, suprafața în dauna profunzimii, femininul în dauna masculinului, copia în dauna originalului, localismul în dauna universalismului. Postmodernismul reprezintă și o deziluzie acumulată treptat în ceea ce privește proiectul neîmplinit al Epocii Luminilor, o neîncredere în progresul științei atât de important pentru gândirea modernă. Lyotard consideră că am plătit destul nostalgia Totului și a Unului, a totalitarismului, în speță. Știința modernă se raportează la marile povestiri, cum sunt dialectica spiritului, hermeneutica sensului, emanciparea subiectului național sau muncitor, acumularea bogăției (*welfare state*) pentru a le legitima. Postmodernă, susține Lyotard este “neîncrederea în metapovestiri” (p. 15). În a doua parte a secolului al 20-lea s-au adunat probe suficiente în privința

eșecului întreprinderii moderniste și în special în privința viabilității noțiunii de progres. Dacă modernismul a ajuns la un sfârșit, numele dat acestei noi perioade este *postmodernism*. Termenul postmodernism este folosit într-o diversitate amețitoare de moduri. Pentru unii, el înseamnă antimodern, pentru alții înseamnă revizuirea premiselor moderniste. A fi antimodern înseamnă a respinge chiar bazele modernismului, adică doctrina supremației rațiunii, noțiunea de adevăr, credința în perfectibilitatea omului și ideea că putem crea o societate mai bună.

Postmodernismul s-a dezvoltat pe două direcții majore: postmodernismul *constructivist* și *deconstructivist*; atât unul, cât și celălalt încearcă să elimine orice hotare, să submineze legitimitatea și să disloce logica stării moderniste. Postmodernismul constructivist nu respinge modernismul, ci caută să-i revizuiască premisele și conceptele de bază. El încercă să ofere intuițiilor o nouă unitate științifică, etică, estetică și religioasă. El nu respinge știința ca atare, ci numai acele abordări care permit doar datelor științelor naturii să contribuie la construcția imaginii lumii. Postmodernismul deconstructivist caută să depășească viziunea modernă asupra lumii și presuposițiile care o susțin prin ceea ce s-ar putea numi o antiviziune asupra lumii. El “deconstruiește” ideile și valorile modernismului pentru a pune în evidență ceea ce îl alcătuiește și arată că idei moderniste cum sunt “egalitate” și “libertate” nu sunt “naturale” pentru umanitate sau “adevărate” pentru natura umană, ci sunt idealuri, construcții intelectuale.

Intelectualii postmoderniști români își au rădăcinile în “Cenaclul de Luni” condus de Nicolae Manolescu în anii '80. Operele lor se vroiau a fi o replică la literatura oficială și la cea mutilată estetic prin autocenzură. După căderea dictaturii, ei au înființat Asociația Scriitorilor Profesioniști din România (ASPRO) ca alternativă la Uniunea Scriitorilor pe care o considerau o relicvă a trecutului comunist și au început să atace atât gruparea neotraditionalistă, cât și pe cea modernistă: Ei susțin modernizarea și occidentalizarea României, dar doresc ca procesul să se petreacă cât mai rapid, să se ardă etapele. Postmoderniștii (I. B. Lefter, C. Dobrescu, Al. Mușina ș.a.) nu și-au definit clar opțiunea politică și aceasta este una din sursele de conflict cu celelalte grupuri, o altă sursă fiind resursele publice alocate culturii la care au un acces extrem de limitat, deoarece sunt ultimii intrați în scenă. De asemenea, ei sunt în plin proces de definire a identității și nu este clar dacă vor rămâne un subgrup în cadrul grupului modernist s-au vor merge pe calea autonomiei. Cu toate că N. Manolescu (2004) neagă existența unor grupări cu interese divergente: “... ca să existe cu

adevărat tabere, ar trebui să existe grupuri majore de interese opuse, nu cred că există așa ceva”, un membru marcant al grupării postmoderniste recunoaște existența unei falii între moderniști și postmoderniști: “Nici una dintre confruntările de acest tip n-a fost întâmplătoare, toate sunt reprezentative pentru fenomenul amplu la care participă și pe care l-aș descrie prin două opoziții definitorii pentru starea actuală a câmpului intelectual autohton: tensiunile dintre modernitatea în fază finală și postmodernitatea incipientă; și cele dintre “autoritarismul” culturii elitare și “democratismul” discursurilor pluraliste, care recunosc diversitatea, alteritatea, multiplicitatea lumii de azi.” (Lefter, 2004).

Apogeul disputei între moderniști și postmoderniști a fost atins anul acesta odată cu scandalul decernării premiilor ASPRO. O serie de reviste de cultură și cotidiene au acordat spațiu acestei dispute semn că ea este mai mult decât o luptă între clanuri așa cum crede Alina Mungiu (2004): “Cred că nu e nici o ideologie la mijloc. Clanurile nu au ideologie... se luptă să nu existe o piață mare, deschisă, cu criterii de valoare clare, în care, dacă unul face ceva excepțional de bun, să recunoaștem cu toții...” Datorită implicațiilor politice ascunse și a bizantinismului, în locul unei dezbateri de idei s-a recurs la atacuri la persoană. Andrei Pleșu (2004) a “...descoperit, cu stupeoare, cum, împreună cu câțiva nefericiți prieteni, am contribuit în chip toxic la stagnarea culturală a țării, la prigonirea noilor generații de intelectuali, la poluarea democrației autohtone, și la subminarea valorilor modernității.” În același timp, Gabriel Liiceanu (2004) respinge “...teoria potrivit căreia aș face parte dintr-un grup bine organizat, care a acaparat, prin abilități de tip mafiot, pârghiile puterii culturale...” Sigur că nu Pleșu și Liiceanu au produs daune culturii și democrației române, dar refuzul lor de a recunoaște că au putere politică și simbolică, că au interese de grup care intră *volens nolens* în conflict cu interesele altor grupuri a produs iritare printre postmoderniști, neotradiconaliști și observatorii neimplicați.

Agregarea și articularea de interese sunt evidente pentru orice observator interesat de evoluția câmpului politic sau cultural autohton. Actorii principali și-au combinat imperitivele și au identificat obiective politico-culturale comune pentru fiecare grup sau subgrup. De asemenea, ori de câte ori a fost nevoie ei au trecut la articularea de interese, ca mijloc prin care atitudinile, opiniile și convingerile sunt transformate în imperative exprese pentru o acțiune sau non-acțiune a grupului. Subgrupurile intelectualilor neotradiconaliști și moderniști se luptă pentru controlul asupra învățământului superior, cercetării, Aca-

miei Române, Ministerului Culturii, Ministerului Educației și Uniunii Scriitorilor. Rotația la putere care se va produce foarte probabil după alegerile din toamnă a declanșat deja lupta pentru reîmpărțirea resurselor publice alocate culturii. Să sperăm că nu va fi o rotație “oarbă” în care mandarinii roșii vor fi înlocuiți cu alți mandarinii, ci se va produce o deschidere și o democratizare a câmpului cultural românesc.

NOTE

¹ Folosim conceptul de “grup” cu semnificația de “ansamblu de indivizi care se disting printr-un atribut comun”. În acest caz, atributul comun este ralierea la curentul modernizării sau împotrivirea față de el.

² Huntington comite o eroare atunci când vorbește despre România și linia care separă catolicismul de ortodoxie în Europa. Din textul lui reiese că Transilvania are doar populație maghiară catolică.

³ Interesantă la prima vedere, analiza lui S. A. Matei este minată de jocul politic al autorului care atacă doar intelectualii incomozi pentru actuala putere.

BIBLIOGRAFIE

- Huntington, S. P. (1998), *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*. Traducere de Radu Carp, Editura Antet.
- Lefter, I. B. (2004), *Luptele intelectualilor*, Evenimentul Zilei, 6 iulie.
- Liiceanu, G. (2004), *De ce se ceartă intelectualii (II)*, Dilema Veche, nr.25.
- Lyotard, J. F. (1993), *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*. Traducere de Ciprian Mihali, Editura Babel, București.
- Manolescu, N. (2004), *Luptele intelectualilor*, Evenimentul Zilei, 6 iulie.
- Matei, S. A. (2004), *Boierii minții*, Editura Compania.
- Mungiu, A. (2004), *De ce se ceartă intelectualii (I)*, Dilema Veche, nr. 25.
- Pleșu, A. (2004), *Autocritică*, Dilema Veche, nr 24.

PAUL BLENDEA - Master în filosofie și studii interdisciplinare. Cercetător Științific Principal la Institutul de Științe ale Educației din București. Consultant educațional certificat de *Netherlands School for Educational Management, Holland*; formator în Consiliere și Orientarea Carierei certificat de *Holstebro Technical College and Academy and The Danish Institute for Educational Training of Vocational Teachers, Denmark*; formator de inspectori școlari certificat de *Center for British Teachers, Great Britain*. Autor al unor lucrări și articole în domeniul managementului educațional, politologiei și filosofiei.

Stalin

Felix Anderca (1891 - 1962), aflăm din "Istoria literaturii române de la origini pâna în prezent", este un scriitor satiric și publicist prolific. Călinescu îl ironizează ușor când amintește că are un frate la Milano și altul la Tel Aviv. Asta vrea totuși să spună ceva. Despre orizontul, cosmopolitismul, spiritul lui deschis. Este autorul câtorva cărți care au avut cititorii lor fideli în epocă, "1916", "Femeia cu carnea albă", "Orașele înecate". "Ca mai toți scriitorii evrei (scrie Călinescu n.a.), este obsedat de umanitarism, pacifism și toate celelalte aspecte ale internaționalismului." Textul publicat mai jos, apărut în ziarul "Vremea" în 1933, este unul care indică nu doar interesul autorului, dar și conectarea presei timpului la dezbaterile europene. Astăzi acest spirit a cam dispărut. Racordarea noastră va mai dura. Aderca înțelege destul de exact ce se întâmplă în Rusia sovietizată și mai ales care este Rolul lui Stalin. Asta într-o vreme în care destui intelectuali de anvergură se lăsau înșelați de aparențe. Printre ei George Bernard Shaw, H.G. Wells, Einstein sau Malraux. "Un miracol care se numește – căci totul la Stalin se poate reduce la o însușire unică" - G.P.U., "Vremea" – 15 octombrie 1933.

STELIAN TĂNA

Material provizoriu pentru un portret în desfășurare

Cine e acest om al cărui nume greu ca un bloc de granit are totuși rezonanța unui tub de oțel? De unde vine acest titan asiatic care a pus metodele lui Gingishan în slujba dialecticei lui Hegel și care închis între zidurile medievale ale Kremlinului iscălește în numele lui Karl Marx și a societății viitoare asasinarea a milioane de oameni?

Nimeni și nimic nu ne ajută la aflarea și cunoașterea lui. Numeroasele articole de ziar adunate în volume sunt goale din ipocrizie și amănunțite de patimă ca o legendă, iar glasurile care vin pe unde electrice din centrele radiofonice ale Rusiei pomenesc prea des numele temut, ca să nu ghicim că toate veștile sunt îmbrobodite de întunericul teroarei.

Nici încercarea de a-l ghici prin intuiție și înlănțuirea logică a unor fapte brute, nu poate da rezultate sigure din pricina culoarei roșii a subiectului – roșul incendiului, sângelui și idealului social rus care s-ar putea strecura ridicându-și limbile mistuitoare printre rânduri. Cum să-l descifrăm pe Stalin fără să fim bănuți?... Și să fie oare cu puțință o explicare a psihologiei staliniste fără bolșevism?...

Și la toate aceste greutăți și nesiguranțe se adaugă prezența vie a personajului, a cărui activitate e în plină desfășurare.

Totuși Stalin poate fi prezentat cu o mare aproximație de adevăr dacă întrebăm o singură metodă – teribil de periculoasă căci ar putea fi răs-

tălmăcită și anume privindu-l pe Stalin din punctul de vedere al lui Stalin.

Întâia concluzie a acestei atitudini e uluitoare: trebuie să scoatem pe Stalin cu desăvârșire din socialism și în special din orice ideologie. Nu vrem să repetăm, cu această afirmație, calomnia unor literați că Stalin e lipsit de inteligență și n-a fost în stare niciodată să învețe o limbă străină. Lupta lui cu regulile gramaticii engleze a fost mai cumplită decât cu închisorile țariste și când a renunțat în sfârșit la engleză, el s-a bucurat ca de o sărbătoare. Stalin totuși – și trebuie să ne împăcăm cu acest adevăr – e un ins, extrem de inteligent, atât de inteligent încât a putut să-l arunce peste graniță pe Troțki, fostul șef al armatei roșii iar pe Lenin – după însăși părerea soției acestuia – să-l fi surghiunit în Siberia, dacă ar mai fi trăit. Că se mișcă mai greu între stafiile cărților decât între realități, nu e calitate nici defect, ci o categorie care explică în același timp inteligența unui cioban și imbecilitatea unui profesor universitar. Inteligența lui Stalin e de felul unic al lui Freud sau Einstein: nu are de la nimeni de învățat nimic – și ea merge tragic de singură înainte, în fruntea unui imperiu de două sute de popoare.

Faptul că trebuie să renunțăm la sistemul ideologic, la bolșevismul lui Stalin e, pentru construcția acestui portret, catastrofală și îmbucurătoare. Catastrofală pentru că renunțăm de bună voie la elemen-

tele cele mai sigure și mai convingătoare – un idealism occidental preschimbat în fanatism oriental, să zicem – și ce mai rămâne din dictatorul bolșevic, dacă-i luăm tocmai bolșevismul?... (Ar părea că nimic, precum automobilul fără motor e o simplă căruță, ridicolă și nefolositoare căci n-are măcar oiște). Cercetarea lui Stalin fără bolșevism e însă absolut necesară, căci această ideologie nu e caracteristică, nu e specificul lui. Sunt, în Rusia, câteva milioane de bolșevici. Stalin e totuși unic. Și Troțchi și Racovschi sunt bolșevici, dar ei se deosebesc de Stalin cel puțin cât de Mussolini. Bolșevismul pe Stalin îl difuzează, îl destramă în personalități și persoane de partid – până la nerecunoaștere. Renunțând la concepția politică și socială sub care se înfățișează lumii ne vom apropia însă mai mult de adevăratul Stalin, de centrul lui de ghiață, mai puțin vizibil, dar esențial. Căci nu ideile (care nu sunt numai ale lui) ci tehnica psihologică (numai a lui) caracterizează pe Stalin.

Și ne mișcăm de mult fără curajul de a merge cu cercetările mai departe, în bănuiala atât de însemnată, deși ipotetică – iluzorie ca orice presupuneri în istorie – că în Statele Unite industriale, în Japonia împetrișată, în Marea Britanie maritimă, în Germania înghesuită și flămândă, în Franța delicată și bine parfumată, Stalin nu s-ar fi purtat, n-ar fi putut, lăsând la o parte rezultatele vieții lui – să se poarte altfel. E miracolul inițial al oricărei existențe, din care se trag toate celelalte.

*

Întâiul miracol din viața lui Stalin s-a petrecut într-o seară de martie în 1899. Se numea pe-atunci Iosef Giugașvili era seminarist la Tiflis și avea douăzeci de ani. Născut din părinți georgieni în văile de miază-zi ale Caucazului, învățătura popească era, ca la toate neamurile primitive, semn ales și întâia treaptă de noblețe. Dar în sufletul cântărețului bisericesc, travestit în sutană, clocoteau mâinii atât de complete, că limba lui se-mpleticea când încerca să le reverse. Cine îl adusesse pe el să trăiască de tânăr în mireazmă mortuară între ziduri de pușcărie ipocrită?... Dincolo de ziduri muncitorii căilor ferate se puneau în grevă.

Tânărul seminarist sare uluca școlii mincinoase și în sutană, cu brațul ridicat ca un steag negru, el blestemă în fașa muncitorilor încruntați, speriați, pe Țar și pe Dumnezeu, care sunt niște capitaliști perversi și exploatare destrăbălați.

Drumul pe care-l apucase băiatul era, după orice minte sănătoasă, o gugumănie – cel puțin. În pravoslavnică Rusie oricine era Înzestrat cu duh – chiar mujic din fundul Siberiei ca Rasputin – se putea urca pe treptele ierarhiei bisericești până-n preaj-

ma Sfântului Sinod, ba chiar și mai departe deasupra sinodului până în apropierea tronului., iar un prinț al bisericii ortodoxe avea mai multă înrâurire și putere decât un guvernator, un ministru sau un comandant de corp de armată.

Dar prostia lui Iosif, seminaristul din Tiflis, ținea de miracolul original.

De-acți înainte își schimbă numele și portul de nenumărate ori și greu va fi istoricului să scrie povestea întreagă a vieții omului cunoscut sub numele de Stalin. În linii mari și în amănunt viața lui până la izbucnirea revoluției din februarie 1917, nu se deosebește de loc de a tuturor celorlalți revoluționari, în afară, desigur de faptul că n-a fost niciodată în slujba ascunsă a Ochraanei.

Cu toate întâmplările care-l puneau în fiecare zi în preajma unei morți violente – de-acți se trage poate familiaritatea lui cu moartea și ușurința de a ucide – viața lui Stalin e de-o uniformitate perfectă – uniformitatea rusă prerevoluționară. Dacă n-ar fi izbutit să cucerească puterea dictatorială de azi, numele lui ar fi fost tot atât de puțin cunoscut, cu toate faptele-i de-o vitejie uluitoare a numele numeroșilor martiri ai revoluției, morți în ștreang, sub gloanțe sau sub loviturile de cnut, frânghie și pat de armă, prin numeroasele închisori presărate în cuprinsul Rusiei.

Să băgăm de seamă această ciudățenie – care ține și ea de același miracol original, căci nu-i mai găsim asemănare la nici un alt revoluționar contemporan: Iosef Giugașvili luptă mai puțin pe sectorul social al frontului revoluționar, cât pe cel polițienesc. Nu-l preocupă mult structura socială a Rusiei, nu urmărește realizări sociale imediate, nu vede înainte împlinirea ordinii sociale marxiste, pe el îl supără teribil existența poliției care parcă ar fi uzurpat drepturile pe care Iosef la rândul lui vrea să le uzurpe. El nu se luptă cu regimul politic și social țarist, ci cu poliția care-l ocrotește. În 1901, la douăzeci și doi de ani, abea ieșit din copilărie întemeiază "guvernul din Tiflis" iar la 1 Mai demonstrează cu tot "guvernul" pe străzi. Cazacii în număr mare, călări, iasă întru întâmpinarea revoluționarilor. Dacă ar fi fost un luptător social, tânărul Iosif ar fi murit cu tovarășii lui, pe baricade. Ar fi biruit poliția, desigur. Dar e tocmai ceiace viitorul Stalin nu putea îngădui! Ca un înăscut agent de Siguranță Generală își părăsește la timp tovarășii își pierde urma prin ulițele întortochiate ale orașelului, în vreme ce muncitorimea răzvrătită și încrezătoare în destin, e măcelărită cu iataganele și zdrobită în propriul ei sânge de copitele cailor grei.

Trecem peste denunțuri, arestări, închisoare

grea, și facem odată pentru totdeauna socoteala că din 18 ani de viață teroristă, numai opt i-a petrecut în închisori – o nouă dovadă de extraordinara lui dibăcie polițienească.

Nu e de asemenea nevoie de explicații prea amănunțite ca să înțelegem de ce în 1903 când partidul social democrat rus se rupe în două, în menșevici (minoritari) și bolșevici (majoritari – plus un vot) Iosef Giugașvili trece de partea bolșevicilor care se declaraseră împotriva luptei progresive și legale.

Dar niciodată poate în viața lui, Koba – Nigradze (e tot viitorul Stalin) n-a dovedit un mai sigur instinct polițienesc ca în 1905, când a avut loc prologul marei revoluții din 1917. De-atunci încă fostul seminarist s-a arătat, pe-acest teren superior lui Lenin și lui Troșchi, care au plătit utopia lor socială cu un de doisprezece ani de mizerie. Ivanivici (e tot viitorul Stalin) are intuiția precisă, de parcă ar fi lucrat de-a dreptul în birourile centrale ale Poliției politice din Petersburg, că băătăia muncitorilor răsculați e pierdută mai înainte de a fi începută... Și în vreme ce Lenin și Troțchi își treceau primul lor examen revoluționar și fugeau cu geamantanele pline de observații asupra fenomenului sovietic ivit prin generație spontanee, bolșevicul din Tiflis se găsea... la Londra.

Se vede în negativ însușirea dominantă a tânărului revoluționar din Tiflis. În pozitiv se arată de două ori – nu provocând mișcări sociale ci ca un adevărat șef de politică în opoziție (dacă putem spune astfel) atacând casierile țariste. Un grup de revoluționari bine instruiți de viitorul creator al Comisiei extraordinare (Ceka) atacă la 13 iunie 1907 la ora 11 din zi în centrul orașului Tiflis trăsura de poștă în care se aflau 375 000 ruble. Fapta avea încuviințarea lui Lenin din Finlanda. Bani au fost vărsați partidului. Mai târziu, când oamenii de sacrificiu din Rusia piereau de foame iar partidul se ștergea parcă și din amintire, tot Stalin (care se numește acum Cijicov) atacă în inima Petersburgului Banca Rusă cu bombe – la câțiva pași de fortăreața Petru și Pavel – și transfuzează partidului un val nou de sânge de aur. Oricât am admira geniul politic al lui Lenin, spiritul dialectic al lui Troțchi – trebuie să recunoaștem că nici unul din ei n-ar fi putut fi la Tiflis și la Petersburg, la înălțimea lui Stalin...

După revoluția din octombrie 1917 când, dobândind guvernul provizoriu al muncitorimii camuflete (de fapt al burgheziei) bolșevicii cuceresc puterea în virtutea tezelor lui Lenin: uzina – muncitorilor, pământul – țăranilor, pace la toate hotarele, Stalin nu mai are în fața lui nici o poliție! Locul era liber!

Cine ar putea să descrie fericirea practicantului de biurou care se visează în fotoliul patronului, fericirea chelnerului care se vede stăpân al restaurantului, angajând alți chelneri – fericirea agentului secret care se pomenește șef al tuturor polițiilor?... În vreme ce căpeteniile bolșevice se ocupă de problemele sociale, diplomatice, internaționale, Stalin – se putea altfel? – se ocupă de reorganizarea Siguranței Statului. E visul lui din totdeauna, scopul adevărat al vieții! Ceka și G.P.U. sunt creațiile lui. Și trecând peste cunoștințele prea subtile ale lui Lenin și Troțki, tot el face, din umbră, gestul care pune odată pentru totdeauna capăt vieții Țarului. A fost un gest suprem – și suprema satisfacție a polițistului biruitor. Căci își înlătura astfel pe cel mai de seamă adversar, adversarul permanent din care decurgeau ceilalți care-l închiseseră și bătuseră cu patul armei până aproape de agonie – și ar fi fost desigur nedrept în natură ca altcineva în locul lui Stalin să fi suprimat pe Țar.

(Să nu se uite: noi prezentăm aici pe Stalin din punctul de vedere al lui Stalin.)

*

Mulți au fost surprinși de înălțarea bruscă parcă la dictatură, a acestui fruntaș bolșevic lipsit desigur de “vederi largi” și în orice caz fără prestigiul celorlalți. Dar forța se câștigă tot prin forță – e un adevăr pe care Stalin îl practica din copilărie. Din secretar general al partidului, slujbă modestă, și care în mâinile lui Stalin a devenit un instrument politic de aceeași valoare ca forța armată, omul a devenit stăpânul Rusiei. N-a fost oare totdeauna șeful Siguranței Generale adevăratul stăpân în Rusia, superior Țarului căruia îi oferea din când în când, comploturi de intimidare? Și într-o țară care ține de două continente, cu 150 milioane de locuitori și limbi diferite – ar putea fi altfel?

Înainte încă de moartea lui Lenin, care s-a întâmplat la 21 ianuar 1924, Stalin intrase în luptă cu cel mai de seamă adversar al lui din partid. Troțchi, care ca șef al armatei roșii avea o dominantă situație militară. Să fi fost numai un conflict de psihologii, autoritare amândouă? Să fi fost într-adevăr o deosebire de concepții? ... Poate că una condiționa pe cealaltă ... În orice caz, conflictul Stalin – Troțchi, care s-a rezolvat în favoarea politică a celui dintâi (și deci trei sferturi și în favoarea istorică) merită să fie cercetat cu de-amănuntul. Troțki, care prin tradiție hereditară, nu numai doctrină, e universalist – vede Rusia ca o rezultată a unui joc de forțe economice, hotărâtoare mai cu seamă dincolo de hotarele ei. Stalin care știe numai rusește și nu cunoaște decât Rusia, se interesează prea puțin de restul lumii,

a cărei soartă o vede mai curând ținând de realizările geniului rus. Nu se cunoaște îndeajuns amănuntul extraordinar că-n 1923, când Germania fierbea în flăcările mocnite ale unei lovituri de stat proletare, Trozki a voit să năvălească în Germania cu 300 000 de călăreți roșii. Stalin a reținut călărașii în Rusia. În istorie – se știe – au dreptate numai cei care izbutesc. Trozki n-a avut dreptate. N-a avut dreptate nici în 1924 când, în fruntea armatei, bucurându-se de prestigiul legendar pe care nu-l depășea decât Lenin, s-a dovedit – cu toate că a condus singur revoluția din octombrie și a înfrânt toate armatele albe în anii următori – în fond un ideolog, un literat semit, un creator al “revoluției permanente universale” pe hârtie albă, unde va trebui să căutăm și meritele lui cele mai trainice. Deși avea în fața lui pe Stalin – s-a lăsat îndepărtat din fruntea armatei roșii, A ARMATEI LUI, ca un ministru oarecare din Finlanda, să zicem, susținut numai de prestigiile și grațiile nevestei.

Iar Stalin care lucra cu oamenii lui, situați strategic în administrație și cu armata sigură a Cekăi, a avut mai mult decât dreptate – a fost predestinat, dacă ținem seama că până și generalul basarabean Frunză, sortit de Stalin să înlocuiască și să înlăture gloria lui Trozki, fiind bolnav și silit de Stalin să se opereze, moare sub bisturiu. (Furios împotriva medicinei vrăjmașe, Stalin a voit să-i împuște pe chirurghi și s-a mulțumit să-i surghiunească în Siberia).

S-ar părea că ajuns dictator, mare preot al Siguranței Roșii, fără a mai avea nevoie să dea socoteală cuiva de ideile și faptele lui, îndepărtând în câțiva ani chiar pe creatorii revoluției din Octombrie, destinul și deci biografia lui Stalin s-au încheiat.

Dimpotrivă! Stalin deabea începe să trăiască, și sub o înfățișare atât de nebanuită încât trebuie să recurgem din nou, în lipsă de altă explicație, la misterul original.

S-a spus adesea, pentru a înlătura pe intelectualii de speranța unei dictaturi în sens platonician, când înțeleptul va fi președintele Cetății, că omul de pe baricade nu poate fi decât un luptător, chiar după dărâmarea baricadelor.

Stalin – cel puțin el – face excepție. Omul care a jefuit căruța poștei din Tiflis și a intrat cu lovituri de bombe în Banca din Petrograd, va rămâne în istorie ca un conducător și un gospodar. Nu știm dacă ideea planurilor cincinale e a lui, dacă nu porcede din formula lui Lenin, soviet + electricitate = socialism, sau dacă nu s-a lăsat convins de o mână de ingineri și arhitecți, obscuri încă. Dar în istorie intră întâi fapta și apoi ideea – și energia cu care Stalin își realizează planurile de înzestrare a Rusiei

înnoind tot, începând cu ultimul lui nume, de oțel, e cel puțin tot atât de prețioasă ca palida idee inițială a cuiva.

“Înzestrarea Rusiei” e un fel de a vorbi, pe înțelesul nostru burghez.

Stalin vrea mai mult: Să facă o nouă Rusie, cu alt popor.

De-aproape zece ani răsună-n lume răcnetele de durere ale milioanele de țărani ruși, jefuiți, martirizați, colectivizați și în sfârșit împușcați. Stalin nu se sperie nici de țărani, nici de indignările noastre miloase. În limba lui împiedicată tot a putut rosti cele două legi care lămuresc întreaga metodă politică stalinistă, dacă nu chiar gândul suprem pe care-l servește. “Una din funcțiile de seamă ale oricărei puteri politice, a zis odată, e sugrumarea.” Și altădată: “Nu neg că teroarea e ceva cumplit, dar nu e mai bine să ucidem noi dușmanii decât să ne ucidă ei pe noi?...”. Logic. Dar e cu puțință ca poporul rus, agrar de veacuri, prin îndeletnicire și moravuri intrate în fire, să fie socotit deodată, în întregime ca dușman?...

Aici s-a pus lui Stalin rezolvarea, nu a problemei agrare, ci a poporului agrar care în mintea unui socialist nu poate fi decât un rezervor de forțe reacționare. Societatea socialistă pare ca va fi exclusiv urbană – sau nu va fi niciodată. Ne-ndoiim ca Stalin să fi meditat asupra acestei probleme și să fi făcut cercetări istorice, etnografice și economice. Credem mai curând că instinctul lui a ținut loc de geniu - acel geniu care i-a lipsit lui Lenin silindu-l să capituleze, tocmai când era la putere în celebra “Noua problemă economică”.

Nici o revoluție fără farsă. În revoluția rusă farsa a fost fără pereche în istoria lumii: 400 000 de muncitori industriali, aglomerați în Petersburg, răstoarnă ordinea socială a celui mai mare imperiu european și instaurează o morală politică nouă în favoarea lor cu ajutorul a o sută de milioane de țărani, prostiți de o speranță. Dacă nobilimea rusă ar fi avut prevederea să împrăștiarească pe foștii iobagi măcar din fărâmiturile moșiilor, întinse pe sute de mii de hectare – Țarul singur stăpânea peste 3 000 000 de hectare – revoltele din 1917 ar fi putut fi înăbușite ca o grevă oarecare. Nici unul din conducătorii revoluției nu era încă de față, toți surghiuniți prin străinătate sau prin închisori iar din cei șapte deputați bolșevici ai Dumei, trei se aflau în slujba Ohranei, număr îndeștător pentru a-i trăda sau provoca și anula pe toți. La 14 april 1917, Lenin nu se sfiește încă să mărturisească: “Nu e îngăduit unui partid muncitoresc să-și puie speranțele într-o comunitate de interese cu țărănimea. Noi ne străduim ca țără-

nimea să treacă de partea noastră, ea se află însă, până la un anume grad de partea capitaliștilor”.

Lenin n-a stabilit până la ce anume grad. Faptele stabilesc însă limpede: până la dobândirea conștiinței de sine. Căci țăranul, chiar când e proletar, prin felul muncii lui nu poate avea decât o mentalitate de proprietar, cu atât mai aprigă cu cât proprietatea e mai mică sau inexistentă. Idealul lui nu e societatea – ci familia cu micul ei avut. Tot atât de (să zicem) confuz e Lenin și mai târziu, la 24 april când sufletul lui e tras într-o parte de necesitatea istorică a tacticii politice, în direcție opusă de convingerea lui că țăranimea e numai un instrument sortit, după slujbă, să fie aruncat: “Suntem pentru predarea imediată a pământurilor către țăranii, în cea mai desăvârșită organizare. Suntem absolut împotriva însușirii anarhice”. Sigură era “predarea imediată a pământurilor” (ceia ce a cucerit simpatia țăranilor – soldați) – “organizare desăvârșită” și “însușiri anarhice” erau cuvinte de orator pe care le-a înțeles numai Lenin. De altfel împroprietărirea s-a făcut în regimul care voia să desființeze proprietatea, exact cum au priceput țăranii, nu cum presupunea marele bolșevic. Aceleași farse prelungite se datorește și eroismul armatei roșii, în timpul războiului civil, când soldatul țăran știa că luptă nu pentru un ideal mai mult sau mai puțin “social”, ci pentru petecul de pământ de acasă, căci adversarul din tranșea dinainte nu era un soldat oarecare, ci fiul moșierului care voia să se-ntoarcă să bată iar pe țăran cu frânghia udă la scara conacului.

Lupta lui Stalin împotriva țăranimii ruse, adică a marei majorității a poporului rus, luptă vicleană, cu pauze și cruzimi crescânde, are ca scop rezolvarea definitivă, adică stârpirea completă a farsei inițiale revoluționare. E poate cea mai cumplită ingraturitudine istorică – în istoria care n-a fost niciodată recunoscătoare. Faptul că distrugerea poporului rus se face pe-ncetul nu este tocmai meritul dictatorului bolșevic. Așa după încercările de colectivizare și după rezultatele jalnice ale multor gospodării colectivizate, Stalin a trimis vorbă că cine nu e colectivizat n-are în Rusia drept la viață. În 1931 s-au cultivat 79 de milioane hectare colectivizate. Mai există în Rusia cam 400 milioane hectare de pământ virgin, pe care inginerii agricoli ai Țarului nici nu le văzuseră. La aceste fantastice moșii ale partidului bolșevic, ce însemnătate mai cele câteva milioane de hectare ale țăranilor mici proprietari? ...Cultura mecanică, raționalizată a moșiilor statului, chiar într-un regim burghez, ar duce la faliment prin ieftinătatea produselor aruncate pe piață, într-un singur an, pe toți micii producători

rurali, care ară cu boul și treacă cu copita calului. Bănuim că acea îngrozitoare crimă împotriva unei uriașe colectivități, nu se justifică nici economic, nici politic. Ea nu se poate explica decât prin temperamentul și biografia lui Stalin.

Acest fragmentar război civil care ține de vreo zece ani, e menit să se-ncheie: în curând nu va mai exista în Rusia nici un țăran demn de acest nume.

“Stalin face istorie în proporții mari, a declarat Lloyd George. Dacă nu izbutește comunismul este desființat și mort pentru generații”.

Nu pentru generații, pentru totdeauna, căci nu se va mai găsi țăran, după experiența definitivă din Rusia, care să se întovărășească vreodată cu muncitorimea de la orașe!

Emblema bolșevismului, ciocanul încrucișat cu o seceră, e o minciună, adevăratul semn heraldic al comunismului e numai ciocanul – ciocanul care construiește uzina și autotractorul.

Lenin s-a folosit în 1917 de această minciună pentru a instaura dictatura proletară. Troțchi a voit să eludeze nefireasca împerechere, încercând să răscordească muncitorimea industrială din restul lumii – Stalin care n-a voit să lase vrabia din mână pentru cioara de pe gard și care n-are timp să aștepte a tras consecințele: în toate satele pe întreg cuprinsul Rusiei, toamna și primăvara, seceră mitralierele.

Dar suprimând satul, se poartă mai bine Stalin cu orașele?...N-au străzile înfățișare de cartiere ale mizeriei iar locuitorii mutre de pușcăriași?...

Nu se poate nega însă că de la început bolșevismul a dat orașenilor dictatura politică. În vreme ce o mie de locuitori de țară trimit un delegat, o mie de orașeni au dreptul la cinci delegați. Prin industrializarea ciclopică a Rusiei – căci comunismul este o ideologie de fabrică, – s-au ivit numeroase orașe noi, construite în jurul întreprinderii industriale în vederea unei vieți colective tot atât de intense în orele libere, ca și în uzină, în ceasurile muncii. Această urbanizare a poporului rus a cuprins și orașele mari ale nobilei de odinioară, dându-le acea înfățișare jalnică de contesă cerșetoare sau prinț vădușor de ghete... Moscova avea în 1914 în splendoarea vieții ei de șampanie, dans cu balalaici și cabaret de arte nocturne, 1 150 000 de locuitori, în 1931 locuiesc în Moscova 2 800 000 de muncitori. Confiscarea clădirilor a fost o naivitate revoluționară de primă oră. Nu numai că saloanele sunt, pentru locuit, neconfortabile unei familii, dar s-au dovedit ridicol de neîndestulătoare, puteau fi lăsate, fără mare pagubă pentru comunism, vechilor proprietari. În vechile palate din Moscova abea au încăput 200 000 de persoane, între paravane de pânză. Pen-

tru noii locuitori ai Moscovei s-au construit clădiri noi, mult mai confortabile - și trupului și ideologiei comuniste. Planul cincinal prevăzuse, pentru 1931, locuințe în valoare de 1 miliard 100 de milioane ruble, iar pentru 1932, 1 miliard 600 de milioane ruble. Aceste sume au fost depășite... Spune-mi câte ziare tipărești și-ți voi spune câți orașeni există. În 1913 se tipăreau în Rusia 2 700 000 de exemplare, din care nu toate se vindeau. În 1931, în afară de ziarele pereți, s-au tipărit 27 000 000 exemplare.

Nu putem înfățișa aci un tablou complet al cifrelor de urbanizare a Rusiei. Cele de mai sus sunt din 1932 și credem că acum, în 1933 sunt prea mici. Viteza de investiție industrială și înnoire a poporului rus e, sub dictatura lui Stalin, fără pereche în istoria lumii: el vrea să realizeze într-un deceniu ceia ce Japonia abea a adoptat într-un veac, ceia ce Statele Unite ale Americii de Nord au construit în două – ceia ce e admirabil și ar putea sta drept pildă oricărei țări agrare, în afară de orice ideologie politică.

Caracterul cumplit, despot, al lui Stalin se vedește și în acest domeniu, unde ar fi avut interesul să-ți domolească firea.

Nu știm dacă Lenin, Troțki sau oricare alt fruntași bolșevic, ar fi avut lipsa de scrupul să impună poporului rus de la orașe, martirajul de ocnă, instituit de Stalin. Căci metodele de a jefui pe muncitori de roadele muncii lor sunt, în Rusia care vrea să-și creeze o avere, nu numai crunte, dar pe față. În orice țară din lume, muncitorimea supusă la un regim de muncă, salarizare și stoarcere asemănătoare, ar fi făcut grevă, s-ar fi răzvrătit și ar fi distrus uzinele. În 1922 contele Mihai Caroly povestește: “Vizitând Dnieprostoi, uriașele lucrări hidro-electrice, am vorbit cu-n inginer american, d. Puls. Întrebându-l cum a reușit să bată toate recordurile lumii prin rapiditatea construcției, mi-a răspuns: – În primu rând mi s-au pus la dispoziție câți lucrători am cerut. Uneori mi se trimiteau în ajutor regimente întregi ale armatei roșii. Apoi mi se puneau la dispoziție de două ori atâtea mașini câte ceream. Și în sfârșit – aci inginerul se opri o clipă – acești afurisiți de comuniști muncesc ca niște negrii. Sunt niște fanatici. Ei spun că muncesc pentru cauză”.

Mi se pare că tocmai aici e viclenia socialismului, de care ne speriam atât: el silește pe muncitori la o muncă de care cel mai crunt capitalism s-ar rușina.

Lipsit de cultura adversarului său de idei Troțki, Stalin nu ține seamă că-n definitive socialismul e făcut pentru oameni, nu oamenii pentru socialism. Asemenea lui Moise, care a purtat prin pustie 40 de ani pe foștii sclavi ai Egiptului, ca să

între în pământul făgăduinței c-o rasă nouă, Stalin se poartă cu rușii lui nu ca un om politic, ci ca un profet. Între zidurile vechi ale Cremlinului, unde omuciderea în masă e de mult a doua religie, Stalin, în tăcerea lui încruntată, își ține, poate, în fiecare zi acest monolog:

– Ce e omul mijlociu? Un maț digestiv complicat inutil cu un creier slab. Pentru omul superior de mâine, pe care va trebui să-l selecționăm din pântecul mamei cu forcepsul, a sacrifica o sută cincizeci de milioane de idioți e o datorie. N-are drept să se plângă nimeni. Orice tată trebuie să se jertfească pentru copilul lui – să se arunce-n foc, ca să-l încălzească și să-l facă să rădă... E ceia ce fac și eu – amenințat să fiu împușcat de cel dintâi soldat roșu care mă păzește. Eu n-am avut norocul dușmanului meu Troțchi, să fiu surghiunit în paradisul din Princhipo...

*

Aci e drama lui Stalin: în război de exterminare cu majoritatea poporului rus, țărănesc, prin viteza pe care a impus-o muncii orașenilor din uzine, și-a înstrăinat și partizanii de ideal social. Că e încă în picioare – iată un miracol!

Un miracol care se numește – căci totul la Stalin se poate reduce la o însușire unică – G.P.U.

F. Aderca

“Vremea” – 15 octombrie 1933

În chestiunile instituționale știm ce și cum să reformăm?*

Preluând o metaforă larg citată, adepții “jumătății goale a paharului” se vor alătura idiosincraziei intelectuale de a condamna schimbările instituționale din România, indiferent de culoarea politică a decidentului, fără referire la vreun criteriu de eficiență sau de funcționalitate. Pe de altă parte, reprezentanții puterii își asumă rareori vreo umbră de failibilitate privind capacitatea de a reforma un (micro)sistem politic. “Jumătatea plină a paharului” se vede mai bine din terenul de joc și nu de pe banca de rezerve. Întrebarea rămâne: știm *ce* și *cum* să reformăm?

Pentru ambele categorii, ultima carte a politologului italian Giovanni Sartori reprezintă o excelentă oportunitate de a construi un discurs argumentat privind pilonii instituționali ai unei comunități politice. Cunoscut prin clasică “Teorie a democrației reinterpretate”, prezența “Ingineriei constituționale comparate” pe piața românească se alătură simptomelor de sincronicitate a științei politice românești cu cea occidentală.

Ca și influența sa teorie despre sistemele de partide (*Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*, 1976), analiza conceptelor în științele sociale (*Social Science Concepts*, 1984) sau teoria democrației, *Ingegneria costituzionale comparata*, trad. de Cristina Dan și Irina Mihaela Stoica, Cuvânt înainte la ediția românească de Gheorghe Lencan Stoica, ed. Mediterana 2000, București, 2003.

zionale comparata a devenit în curț timp un reper bibliografic de neevitat, fenomen paradoxal având în vedere că, așa cum declara autorul, “aceasta este o lucrare “subțire” dat fiind că nu m-am gândit la o lucrare erudită ci la o lucrare orientată spre practică” (p. 13).

Cartea este împărțită în trei părți – *Sistemele electorale*, *Prezidențialismul și Parlamentarismul* și *Teme și propuneri*, traducerea românească conținând și trei anexe referitoare la evoluția instituțională a Italiei în perioada 1995-2000. În prima parte sunt clasificate sistemele electorale și sunt oferite definiții clare ale acestora. Trihotomia lui Sartori diferă de analiza clasică prin faptul că sistemul proporțional, majoritar și al dublului tur de scrutin sunt categoriile principale. Sistemele mixte nu constituie un sistem electoral în sine. În funcție de tipul circumscripției (uninomial sau plurinomial), dublul tur de scrutin poate avea atât rezultate majoritare cât și rezultate proportionale.

Discuția despre votul uninomial este interesantă pentru tentativa reformării sistemului electoral din România. O bună parte din neîncrederea în partide și instituții politice se datorează unor actori politici aleși pe liste de partid, a căror conduită contravine normelor etice și, adesea, juridice. Poziția lui Sartori este extrem de realistă în această privință: “caii lui Caligula sunt aleși mai greu prin votul dat unei persoane (...) decât prin sistemele cu listă” (p. 32). Altfel spus, votul

pentru o persoană nu elimină exhaustiv situația în care persoanele nepotrivite ajung în funcții de reprezentare, dar circumscripția uninomială obligă partidele la o selecție mai atentă a candidaților.

Adevărata provocare intelectuală provine din resuscitarea ideii (inițiate de M. Duverger) că există o legătură nomologică, cu statut de legitate, între sistemele electorale și sistemele de partide. Scepticismul cercetătorilor (A. Lijphart sau Bogdanor&Butler) se opune efortului constructiv sartorian. Un astfel de nexus se poate stabili dacă microteoria pornește de la presupuziția că legile științei sociale nu sunt de tip determinist, unde excepția poate, în mod popperian, “ucide legea”, dar nici simple generalizări.

În a doua parte, Sartori analizează critic și comparativ cele trei prototipuri de sisteme politice, prezidențial, parlamentar și semi-prezidențial. Agenda de teme cuprinde următoarele întrebări: cum se explică singularitatea democrației americane ca sistem prezidențial funcțional, spre deosebire de experiența latino-americană, condamnată la instabilitate și recurente lovituri de stat? ce se poate împrumuta din modelul parlamentar tip Westminster sau kancelardemokratie? cum putem recunoaște sistemele semi-prezidențiale, al căror prototip este dat de constituția franceză redactată de Michel Debré cumulat cu alegerea directă a președintelui (din 1962)?

Dintre ultimele capitole reține atenția propunerea adresată reformatorilor politici a ceea ce Sartori numește “prezidențialismul intermitent”. Politologul italian argumentează în favoarea tezei că disfuncționalitățile sistemelor parlamentare și/sau prezidențiale pot fi depășite printr-un mecanism instituțional cu două “motoare” disponibile în contextul unei crize de guvernare, anume fie cel prezidențial, fie cel parlamentar.

Adresată în primul rând reformatorilor politici, *Ingineria constituțională comparată* se dovedește și un excelent instrument de analiză politică. Scrisă într-un ritm alert, cartea frappează prin îmbinarea unei rigori analitice maxime cu

tonul accesibil, al unei conferințe. La fel cum majoritatea analizelor dedicate recentelor alegeri locale au folosit limbajul sartorian al teoriei sistemelor de partide (prin potențialul lor de coaliție sau de șantaj), este de așteptat ca tezele expu-

se în *Ingineria constituțională comparată* să inspire și să provoace acele dispute și discuții publice profesionale, de care o democrație relativ tânără are atâta nevoie.

Alexandru GABOR

SFERA POLITICII

Vă invită să propuneți spre publicare texte originale care vizează domeniul politicii. Textele pot fi scrise în română sau engleză și este preferabil să abordeze subiecte de actualitate.

Sunt preferați autorii care au absolvit studii postuniversitare în domeniul științelor sociale sau sunt în curs de absolvire a unor astfel de cursuri, dar primul criteriu de selecție rămâne valoarea lucrării, care va fi estimată de referenți.

Lucrările trimise înainte de data de 15 a fiecărei luni vor fi luate în considerare pentru o eventuală publicare în numărul imediat următor.

Articolele sau alte lucrări vor fi citate în interiorul textului după modelul (Popescu, 2004, p. 67). Eventualele note ale autorului textului, vor fi trecute la sfârșitul acestuia. Articolele și volumele care fac parte din bibliografie vor fi menționate astfel:

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în *Sfera politicii*, anul XII, nr. 112, pp. 65-71

POPESCU, Ion (2004) "Titlu articol", în Ionescu, Ion (Ed.) *Titlu volum*, București: Editura X, pp. 100-121

POPESCU, Ion (2004) *Titlu volum*, București: Editura X

Fișierul trebuie să conțină, după bibliografie, o scurtă prezentare a autorului (nume, studii efectuate sau în curs, lucrări importante publicate).

Lucrările trebuie să aibă o lungime cuprinsă între 10.000 și 20.000 de semne (5-10 pagini), în fișier „.doc” sau „.rtf”, Times New Roman, 12 pt., la 1,5 rânduri.

Condițiile de redactare și cele pentru formatul fișierului – ca și diacriticele pentru textele în română – sunt obligatorii pentru luarea în considerare a lucrării spre publicare. Materialele vor fi trimise pe adresa de e-mail:

sferapoliticii@rdslink.ro sau **redactia@sferapoliticii.ro**.

Pentru a vă putea forma o idee mai clară despre profilul revistei, accesați pagina de web: **www.sferapoliticii.ro**.

Summary

2. <i>Editorial</i>	Andrei Vasilescu	Democracy and mass media
6. <i>Internal Politics</i>	Ovidiu Vaida	The Great Change from Cluj-Napoca
12.	Dan Mercea	Political Communication: Subjectivity's Argument
17.	Dan Coriolan Simedru Iulia Huiu	The Dimensions of Parliamentary Control Function Over the Executive
22. <i>European Integration</i>	Victor Duculescu	The European Constitution
28.	Dana Radler	National sovereignty
33. <i>Political Analysis</i>	Ionuț Ciobanu	The Stability of East-Europe's Party Systems
39.	Lavinia Stan	Notes on corrupt Post-Communist Privatization
46. <i>International Politics</i>	George Surugiu	Al Manar TV – Hizballah's "Guerilla Television"
52. <i>Debates</i>	Paul Blendea	Cultural Mandarins, or the Need for Cultural Change
56. <i>Document</i>	Stelian Tănase	Stalin
62. <i>Review</i>	Alexandru Gabor	Do We Know What and How to Reform on Constitutional Matter? Giovanni Sartori, <i>The Compared Constitutional Engineering</i>

*"Sfera Politicii" este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul scris al redacției.*

